Bergman, Resa i Rhentrakterna, Schweitz etc. Fahlun. 1845.

Resa

i

Rhentrakterna, Schweitz och södra Frankrike,

sommaren 1845,

af

D:r J. M. Bergman.

FAHLUN,

P. A. HULDBERGS BOKTRYCKERI.

1845.

Farväl du trogna ölstånka! farväl du solida flottmölja! jag reser för att smaka Provences viner och oranger. Jag vill för en tid utbyta Fahlu roströk mot söderns klara himmel. Jag skyndar från kråkrisets och enbärsbuskarnes fädernesland dit der myrten och oliv växa — ej i krukor. Alltså farväl alla krukor! farväl allopather, hydropather, homöopather och andra krabater! farväl sura ben, hankar och fonteneller! jag börjar en annan praktik. Har jag en tid varit ansedd för "ein Aufrührer," så ämnar jag nu bli "ein Reisebildermacher."

Kära vänner! låten ej sorgen öfver min afresa öfverväldiga er! gören som jag, trösten er, jag är viss på att en sup och en salt strömming lugnar det klappande hjertat, liksom de stilla knip i magen. Torken tåren bort, J väninnor, snart skall jag återvända till — — edra liktornar och vapörer. Hvarken Tysklands dammiga pedanter och skolfuxar, eller Frankrikes sprättar och öfversittare skola komma mig att glömma edra behag, likalitet som Rhengudens drufvor skola ur mitt minne botttränga mitt fäderneslands bränvinsdoftande baccanalier.

Men, farväl äfven du min lilla trefliga kammare med ditt låga tak och dina små fönster, genom hvilka vårsolen så ofta tittat in och gladt mig; der jag så ofta legat och läst och funderat öfver lifvets glädje och lifvets sorger! Farväl J mina döda vänner, som paradera i skinnrockar på min bokhylla! den renaste glädje i lifvet hafven J ofelbart skänkt mig. Hur ofta har jag ej från en bullrande Supé flytt till er och i ensligheten njutit en ogrumlad sällhet? Skall jag väl återse er mera? Det står i Guds band. Farväl äfven du

min trogna hund! fast du ej är annat än ett simpelt kreatur, så har du dock vissa egenskaper som kunna skämma ut den högmodiga menniskan. Det skulle vara ljuft om jag visste, att någon mensklig varelse hyste för mig samma trohet och tillgifvenhet som du. Farväl gamla lummiga träd, som i tjuge somrar beskuggat den träbänk, der jag med en bok i handen blossat min aftonpipa och betraktat den nedgående solen. Men nog med alla farväl — det ligger någonting högst svårmodigt i detta ord.

Hvilket förargeligt göra, innan man kan få sina resedokumenter! Man skall först vänta flere veckor för att få tillstånd att resa, och behandlas dervid som man vore en annans egendom; vidare skall man i passet beskrifvas som en förrymd tjuf, och allt detta för regeringarnes skuggrädsla för revolutioner. Jag har visst ej för afsigt denna gången att ändra regeringssättet någonstans, ehuru stora anledningar jag har att vara missnöjd med sölandet med konstitution i Preussen, och hvilket gör att jag ej tager vägen öfver Berlin, utan beger mig åt Rhentrakterna för att hälsa på Furst Metternich och Heidelbergska vinfatet. Jag har några hemliga notiser att lemna den förre, med det sednare ämnar jag ej gå hemligt tillväga. Tillika har jag föresatt mig att låta sy mig en ny rock efter mönstret af den bekanta rocken i Trier, hvilket allt kommer att fördröja mitt vistande i Rhentrakterna, och hoppas jag ingen kan neka att ej min resa har stora och höga ändamål.

Hvad det ändå är behagligt att resa, kroppen stärkes och härdas, man äter bättre, man sofver bättre, sinnet uppfriskas och fylles med nya idéer, själen afskakar sitt Kråkvinkelsdamm, man kommer i innerligare beröring med hela den lefvande naturen, och med hvilken hastighet kan man ej nu medelst ångkraften komma fort från ena ändan af verlden till den andra. En resa kring jorden är gjord på en sommar. Sedan

Europa slutat att kriga, och verksamheten blifvit vänd på vetenskaper och uppfinningar, har menskligheten gått fram med sådana jättesteg, att verldshistorien derpå ej eger något exempel, det är som tid och rum försvunnit, folken förbrödras, språken amalgameras och, om någonsin, ser man att menskliga själen är en gnista af Gudomen.

Hvilka nya slags Folkvandringar skall man ej få se, då jernvägsnäten blifvit färdiga öfver Europa, och hvilka fysiska och moraliska revolutioner skola de ej åstadkomma, n. b. revolutioner i ordets bättre bemärkelse? Snart kan man komma från Stockholm till Triest i Italien på 120 timmar, från Paris till Petersburg på 200 timmar. Hur snart skola luftskeppen komma i gång med luftseglingskontoren på Chimborazo och Himalaja? Hurudana skola väl en vacker dag våra resebeskrifningar se ut? Våra Tourister lära då ej få tid att prata så vidt och bredt om theatrar, aktriser, sångerskor, spelmän, konstmakare, akrobater, lindansare, poeter, målningar och statuer m. m., utan om naturbeskrifningar i stort; man lärer ej få tid att prata mycket om värdshus och matsedlar, då man äter frukost i Sverige, middag i Danmark och qväll i Tyskland.

Genom dessa starka beröringar mellan folkslagen, skall utan tvifvel aktningen för menniskor ökas, och deras förgudning minskas, jemlikheten dem emellan tilltaga, och den vanhederliga benämningen af bättre och sämre folk försvinna, liksom den förödmjukande af högvälborna och vanbördiga, ty äfven idéerna löpa fortare på ångbåtar och jernvägar. Huru förändradt skall ej mitt kära Europa vara om 50 år — då lefver ej jag, och kan således blott drömma derom. Ångmachinen trycker redan böcker och tidningar i stora massor, och skickar dem med blixtens snabbhet kring verlden, arméer och hela städers befolkning flyga fram öfver landet, och i sanning, sedan krutets och boktryckerikonstens upptäckt, har ingen större uppfinning blifvit gjord

än den af ångmachinen. Fultons och Whatts namn sko-la lysa vid sidan af Schwarts och Guttenbergs.

Nutidens sätt att resa är alltså bra olikt forntidens. Landtresor gå nu öfverhufvud fyra gånger fortare än fordom. En färd öfver Alperna var för ej så lång tid tillbaka ansedd för så lifsfarlig, att den, som företog en sådan, var nära betraktad som en våghals, — man bars i korgar öfver bråddjup, der man nu åker beqvämt i vagn, och föga märker vägens stigande höjd. I Sverige finnas ännu de som anse en resa öfver Alperna åt Italien som ett hiskeligt företag; inbillningen målar saken svår, kostsam, farlig, besvärlig, och det är ej underligt, då man ej har erfarenhet af annat än vårt resesätt, der man förer med sig matsäck och sängkläder, och ofta ej på gästgifvargårdarne ens kan få ett varmt rum. Då jag för en 20 år sedan gjorde en resa åt Frankrike, mötte jag i Westergöthland en bekant, som förundrade sig högeligen att jag ej medförde kappsäck och matpåse, ej en gång en smörbytta, en limpa och en bränvinsbutelj, som han ansåg för en conditio sine qua non på en resa.

Mängden af resande nu för tiden sysselsätta sig med konstföremål, och lemna beskrifningar om statuer, målningar, musik, med ett ord, om sådant som ej kan beskrifvas utan måste ses eller höras. Få resebeskrifvare sysselsätta sig med vetenskapliga saker. Månne det bör räknas bland tidens goda tecken att en sångerska, en danserska, en fortepianospelare numera göra mera buller, väsen och enthousiasme i en stad än en kung, än den största minister, den lärdaste professor? Jag fruktar att detta vittnar om slapphet och förfall.

Ett annat kärt ämne hvarmed resebeskrifvare mycket sysselsätta sig är politik — ett kittlande ämne, men tämligen onyttigt, sådant det i allmänhet behandlas. Det är vår tids feberyra, och hvarannan menniska är nu Konstitutionsmakare — ett ganska farligt ämne derjemte, i anseende till regeringarnes stora retlighet. Det

synes som Konungarne i nyare tider fått en alldeles egen position, nemligen den, att påträngas på ena sidan af medelklassen, och på den andra af aristokratien. Den starka industrien hos den förra klassen, underhjelpt af ångmachinerna, har gett denna en vigt och betydenhet, som verksamhet och rikedom aldrig underlåta att medföra, då adeln under tiden blifvit stationär, och blott försvarar sina gamla institutioner, under det den blir fattigare år för år — rätt ledsamt i ett tidehvarf, som mycket lutar åt rikedoms- eller penninge-aristokrati. Som bevis huru mycket industrien tagit fart, må anföras t. ex. bomullsberedningen, hvarigenom efter de nyaste uppfinningarne lemnas 226 gånger så mycket som handspinnhjul vid lika arbete. Också infördes 1765 i England ensamt 3 1/2 millioner skålpund bomull, men år 1838 hade införseln ökats till 460 millioner. Spinnarlönen har så fallit tillika, att, då 1776 betaltes 14 R:dr Sv. R:gds för 1 ℔. af N:o 40, detta nu spinnes för 16 sk. Betänker man nu tillika de betydliga framsteg som i alla andra grenar blifvit gjorda, huru stor productionen blifvit, huru få menniskohänder det i förhållande dertill behöfves, huru låga priser, huru många sysslolösa menniskor, huru mycken rikedom å ena och fattigdom å andra sidan, svårigheten att öka jordens productivitet af näringsämnen, hvilken svårighet blir allt större och större ju längre man kommer, under det folkmassan ökas i allt större och större progression ju längre man kommer — betraktar man allt detta, så kan man ej annat än rysa för framtiden. Blifva väl våra lagar, fängelser, hospitaler, arbets- och straffanstalter annat än palliativer mot den hotande faran? Att från denna sidan betrakta och studera land och folk, skulle vara mitt högsta nöje, om jag egde deremot svarande förmåga.

Hvilka förändringar inom handelsverlden förestå ej då Nordsjön och Östersjön genom jernbanor blifva förenade med Medelhafvet, och Ostindiens varor på den-

na väg spridas med otroligt större hastighet och mindre kostnad än genom en lång segling? Hvad skall ej detta betyda för Europas Bankirfurstar och Ångmachinfurstar? Arbetskraften är redan bragt så högt, att i England komma 2 3/4 menniskokrafter på hvar invånare, i Preussen 2 och i Frankrike 1 1/2. Denna arbetskraft, som har sin hufvudsakliga källa i Stenkolslagren, är så outtömlig, att t. ex. kolfältet i Durham och Northumberland skall vara 34 geogr. qvadratmil, ett dylikt fält i södra delen af Wales 56 geogr. qvadratmil med 85 fots mäktighet o. s. v.

Hvilken förundransvärd och betydelsefull tid lefva vi ej uti? Hvad uträttas ej nu på ett decennium mot fordom? För 20 år se'n såg jag Europeiska continenten, huru mycket har ej skett sedan den tiden? Det är ursägtligt att man vill se, veta och lära detta.

Friskt courage! det låter så muntert när piskan smäller, hästarna stampa och gnägga, hållkarlen svär och skjutspojkarna träta, vagnen är smord, resfrukosten expedierad bland gråtande tanter och kusiner. Hejsan! nu kastas sista blicken på svafvelröken och stenrösena, man känner efter om sedelboken är med, och försvinner i skogen.

Nu, isolerad från vänner och ovänner, från det vanliga lefnadssättet och den vanliga omgifningen, är det en rätt underlig känsla som bemäktigar sig sinnet — jag förstår ej nu huru det varit möjligt att bli ovän med någon enda menniska — jag skulle vilja trycka handen på min oförsonligaste fiende — en sådan känsla är i sanning värd något. Jag har både vänner och ovänner af det varma slaget; hvad är det som i detta ögonblick gör dem båda för mig lika dyrbara? sannolikt den tanken: kanske se vi hvarandra aldrig mer.

När man ligger alltför länge stilla på en och samma punkt, och är upptagen af samma göromål och sysselsättningar, ser samma menniskor och samma natur, så blir allting slutligen så machinmässigt, så tröt-

tande enformigt, kroppen blir trög och lat, sinnet förfäadt, så att en middagsbjudning och ett spelparti blir en evenemang, och en sqvallerhistoria ett mouvemang — det är en onaturlig belägenhet, ja så fatal, att man är frestad utbyta den mot en motgång eller en olycka. Så nödvändigt är det att sinnet någon gång skakas och kroppen fatigeras. Smaken för studier och litteratur kan väl hålla själen uppe, men kroppen lider ofta af en så ensidig sysselsättning. Huru ofta ser man ej i småstäder menniskor, som likt boskapen kopplas och fourageras i samma bås år ut och år in. Många må dervid bra och bli till och med feta, men den slöa blicken förråder själens tillstånd, och dessa varelser trifvas så väl i sitt flanerie, att de anse hvarje idé, som går utom den vanliga spheren, för ett skojeri. En och annan hjelper sig ur denna ömkliga belägenhet med att supa, och man har till och med sett systematiska fyllhundar — men det är en nödhjelp, när menskliga lyckan står i samma pris som arraken.

I småstäder äro vanligen Embetsmän de enda som ha någon bildning, men det mekaniska i en af dumma reglementen begränsad befattning nedtrycker sinnet, dödar all fri verksamhet, och man är derföre ense om att genier äro de sämsta embetsmän — så är ock förhållandet med alla drängar. Bäst äro de som tänka efter reglemente och instruction, ty en egen tanke är ett afgrundsfoster som bör näpsas. Dessutom äro belöningarne för de stora och straffen för de små. Det är en svår belägenhet att snäsas om man går rak, och föraktas om man går krokig. Då är i sanning handtverkarens, jordbrukarens, bondens belägenhet afundsvärd vid en sådan jemnförelse.

Beatus ille qui procul negotiis
paterna rura bobus exercet suis.

Att i en skön natur lefva ett naturligt lif, fri från alla de låga lidelser, som förbittra societetslifvet, har varit en from önskan hos poeter, filosofer m. fl., och

hvem har ej någon gång försänkt sig i sådana drömmar? En romersk kejsare, en verldsbeherrskare, Diocletianus nedlade frivilligt verldens spira och flyttade till sitt landtgods vid Salona, der han planterade kål. Då man ville öfvertala honom att återtaga spiran, svarade han: "Om ni finge se alla mina sköna kålhufven, skulle ni ej göra mig ett sådant förslag." Kejsar Carl V, efter sina många krig, som kostat så många menniskor lifvet, drog sig frivilligt undan till ett kloster — och slog ihjäl flugor. Petrarca drog sig undan i en dal och skref vers:

"Valle locus clausa toto mihi nullus in orbe,
Gratior et studiis aptior ora meis;"

skref han om sin reträtt vid Vaucluse. När det kan falla menniskor in med så mycken ära och makt att återgå i naturens sköte, huru mycket snarare då den som i verlden icke skördat hvarken lycka eller ära? För honom återstår dock lyckligtvis ett fält, som är tämligen vidsträckt, och kallas "Inbillningens verld."

Allt har emellertid sina förmåner och olägenheter, ehuru menniskan ofta tyckes glömma denna sanning, då hon går att förändra sin ställning. Sällheten finnes icke på jorden, ehuru man ibland tycker sig gripa efter densamma, och man behöfver just icke mycken verldserfarenhet för att finna, att utan sorg, ingen glädje; utan motgång, ingen medgång; denna blandning är för oss arma varelser både nyttig och nödvändig. Ändamålet för vår tillvaro ser i öfrigt rätt underligt ut — jag vill ej tänka derpå.

En af de vigtigaste omständigheter som alltid dragit mitt sinne mot södern är dess milda luft och klara himmel. I det kalla fuktiga Novembertöcken med sin mulna himmel, som en så lång tid af året omger oss, blir sinnet tungt och nedslaget, och det varmaste prydligaste rum ersätter ingalunda vistandet i den öppna fria naturen. Detta varseblir man isynnerhet i England der November kallas hängmånaden, emedan man med

repet befriar sig från åsynen af den tjocka luften och mörka himmelen. Också ser man en oändlig mängd Engelsmän svärma omkring i de klara trakterna på continenten, dit de ofta medföra sina ängsliga ansigten och tunga lynnen. Deremot ser man i södern denna bullrande glädje, detta öfvermått af lif, denna känsla af lifvets njutande äfven hos den fattigaste, att Göthe tror det en Lazaroni i Neapel ej skulle vilja bli vicekonung i Norrige.

Genom de förbättrade communicationsmedlen länder emellan, böra menniskorna hoppas att en gång kunna vandra som flyttfoglarna undan klimatets stränghet och åtminstone tidtals fly från polcirkelns trakter, der man, som en viss person yttrade, har 8 månader vinter och 4 månader kallt.

Maken till den vår vi i år haft lärer man knappt minnas. Maj kallas i vår Almanacha "Blomstermånad," men har ej en gång varit grön, än mindre blomstrande. Ehuru vårens början varierar 2 månader i södra och 1 månad i norra Sverige, kan man dock antaga att den kommer 3 dagar tidigare för hvarje grad mot söder. Detta gäller för norra Europa, men i södra Frankrike och Italien öfvergår hösten i vår, så att deras vinter liknar en skön höstdag i norden, och medeltemperaturen af vintern är vid Nizza 9 1/2 Cels. eller lika med Maj månads i Stockholm. Skillnaden i klimat beror mera på vinter- än sommartemperaturen, och den sednare upphjelpes genom solens långa vistande öfver horizonten norrut sommartiden, hvarigenom midsommarsdagen i Stockholm är 2 timmar längre än i Paris, och 1 timma längre än i Lund.

Naturforskning är en bra angenäm och bildande sysselsättning, och hvar har man bättre tillfälle till denna occupation än under resor. Botaniken var i ungdomen min käraste sysselsättning, och detta angenäma studium uppvaknar hos mig hvarje vår med de utsprickande vårblommorna, likasom lusten för Ornithologi

med de qvittrande foglarna. Skada att man ej vid våra skolor mera sysselsätter ungdomen med dessa studier som lära att älska Gud och naturen, som bildar förståndet och förädlar hjertat midt under njutningen af hvad jorden eger skönast och oskyldigast.

Den 1 Juni 1845.

Ehuru träden ännu icke äro fullt utslagna, så visar sig dock redan våren i all den skönhet och fägring hvaraf den är mäktig under 60 grader 35 min. polhöjd. Natterna äro ännu kalla, ehuru ej frostiga, men dagarna äro soliga, varma och klara, och ängarna lysa af en bländande grönska. Hvilken ljuflig tid! Häggen blommar och sprider om aftnarna en angenäm ånga; natten är nästan alltigenom ljus; luften är så behaglig, att jag dagen igenom måste vara ute för att njuta af densamma. Besynnerligt att denna njutning dock är blandad med någon oro och svårmod, utan tvifvel för det att ingen sällhet här på jorden kan vara ren och oblandad.

Östansbo d. 7 Juni 1845.

Efter en snabb resa från Fahlun hunno vi hit på aftonen och passerade natten här. Hela vägen var rik på omvexlingar af skogar, sjöar, ängar, åkrar, och till taflans nattsida hörde en afrättsplats, der nyligen en missdådare mistat hufvudet. Lu ten hade en angenäm svalka, körsbärsträdet och smultronen blommade, och den vackra köpingen Smedjebacken med sina snygga hus och herrliga belägenhet var i sanning förtjusande i vårens högtidsdrägt. Vi vågade ej stanna här öfver natten, af fruktan att de starka lösöreförsäljningarna, som här kommit i bruk, skulle lemna oss utan både sängar och bord. Den oro, som resans förberedelser orsakat i mitt sinne, försvann under resans omväxling och den milda luftens flägtar. Temperaturen i luften har stort inflytande på vårt välbefinnande. Kroppens ständiga temperatur är omkring + 37°, och en Svensk finner sig bäst vid + 16 à 18. Fuktig kyla är för våra kroppar

obehagligast — 10 à 12 grader under 0 muntrar sinnet och stärker magen.

Hellsjön d. 7 Juni kl. 9 f. m.

Mulet och angenäm svalka — hiskliga backar — glada friska qvinnoanleten — tallskogen öfvergår i granskog och vittnar om bättre jordmån — svedjor och oförsvarlig hushållning med skogen — torftak och tackjernsskorstenar — stilla beskedligt folk — frukost i en liten snygg granrisad kammare — gröna ängar, löfskog och qvittrande foglar — ack hvad naturen är herrlig till och med midt i vintern, då inbillningskraften målar dess ljufva sommar, eller månne verkligheten någonsin gått upp mot inbillningens drömmar. Rousseau förmodade sig på bastillen bäst kunna skrifva om frihetens behag. Den blinde Milton målade naturen bättre än mången seende. Af all rikedom är hjertats rikedom N:o 1.

Här först få vi vänta på hästar, emellertid sitta jag och min reskamrat och klottra ihop krior. Det är rätt roligt att på detta sätt förjaga de ledsamma väntans timmar, helst vi ingendera just ha öfverflöd på tålamod.

Mellan Hellsjön och Högfors gå backarna ända in i det orimliga. En af dem kallas Styggberget och gör skäl för namnet, men vägens obehag mildrades af Bonden ——s sällskap, han följde oss en hel fjerdingsväg, endast för att få fortsätta sina politiska diskurser som började i Hellsjön. Jag har bland bönder knappt hört någon argare Rabulist. Han behandlade alla dagens frågor, Nykterheten, Riksdagen, Representationsfrågan, Adelns och Presternas opposition m. m. som en verklig ultra, och hade ingenting mot blodiga åtgärder. Hvilka råd och lärdomar jag gaf honom, kan hvar och en förstå som känner mig, och andra angår det ej.

Man ser att man är i en tackjernsbergslag. Man har ugnar, spisar, skorstenar, brogaller och till och med tak af tackjern. De sednare, något ovanligt, bestå af gjutne pannor, upplagde som tegel.

Vid Högfors bruk anmodades jag besöka en gammal bekant, Brukspatron — — — som låg sjuk. Han hade ej många dagar olefvade, jag gaf honom dock så mycket tröst och hopp som jag kunde.

Vi passerade ett vackert ställe, Stjernfors bruk, hvars röda byggnader och hvita fönster lyste så gladt i löfskogen. Vid sådana ställen sitter jag alltid och fantiserar om huru lyckligt det skulle vara att ega detta ställe och bo der — och dock är det mer än sannolikt att dess egande skulle i verkligheten ge både oro och bekymmer, under det fantasien njuter af sina sköna bilder, ej bortgrumlade af någon prosaisk verklighet.

Linde den 8 Juni 1845.

På qvällen i går anlände vi till denna lilla stad med sitt idylliska läge vid en sjö, med hälften stenlagdt och hälften gräsbeväxt torg, från hvilket man öfver en blommande syrénhäck skådar ut i den öppna fria landsbygden. Vi mötte på gatan några stadens kavalierer, hälften sprättar, hälften gesäller, och pigan på gästgifvargården i sin naivitet visste ej namnet hvarken på Borgmästarn eller Prosten, hvilka alltid benämnas endast med sin titel. På sjelfva söndagsmorgonen måste jag draga blåsbäljen åt en smed, som gjorde några muttrar åt min vagn, emedan jag ej ville förleda det beskedliga folket till sabbathsbrott, och ej hålla en predikan om nödvändigheten att draga oxen ur brunnen och dylika theologiska griller. Småstäder, så otrefliga de än i allmänhet äro, kunna dock ega ett visst behag då de som Linde ega tycke af en landtlik by med enkla seder och inga anspråk.

Vid Bondbyn roade sig skjutsgossarne på söndagsförmiddagen med att slå kronvägg om slantar, en skön uppfostran för ungdomen och som hörer till svenska hållskjutsens lancasterskola; hvad Gud de dyrkade, vet jag ej, men i hvartannat ord förekom "gäveln." Gästgifvaren var artig och språksam, som vanligen är händelsen då man blir höfligt och uppmärksamt bemött.

Ömsesidig råhet och sturskhet plär annars vara vanlig på våra gästgifvargårdar. Yxe bruk ligger ej långt från Linde och har en vacker stenbyggnad under plåttak och kan ganska väl passera som ett herresäte, ett chateau eller terre seigneuriale i denna trakt. Axbergshammars bruk tar sig ej heller illa ut, men i öfrigt är trakten utan interesse, fast med jemna och goda vägar.

Närmare Örebro möttes på vägen en brudskara. Främst åkte presten i en trilla allvarsam och saktmodig bredvid sin feta och fryntliga gumma; efteråt kom brudfolket och gästerna i chäsar, ofta 3 på hvarje i en lång rad. Längre fram ligger anspråkslöst Hofsta kyrka och återförde i mitt minne "den fattige landtpresten i Wakefield." Från en höjd får man sedan se en stor fruktbar och odlad slätt, sjön Hjelmaren samt Örebro kyrka och slott. Staden har en lång gata med snygga oljemålade eller rappade hus, och som är magnifik jemförd med Fahlun. Slätten med sina trädesgården är ganska enformig, för att ej säga obehaglig. Den prydes endast af den i ax varande rågen och den i mängd förekommande åkersenapen, som i någon mån förgyller taflan. Luften är het och qvaf och vi läskade oss vid en frisk kallkälla. På andra sidan Örebro reste vi förbi Kumla, Franzéns fordna församling. Denna kyrka med sin portal i Italiensk stil och prestgården med sina trefliga byggnader och blommande kastanjer voro förtjusande och sysselsatte fantasien som en hel roman. Här börja gäss att förekomma och magen fantiserar straxt om gåsbröst och svartsoppa. Nerike är väl fruktbart men ej vackert, dock har det flere sköna enskilda partier. Söndagsqvällen den 8 Juni hunno vi till Lerbeck, der vi passerade natten. Aftonen var skön och jag var särdeles lycklig att få höra sång af flere slag: 1:o af talltrasten, som var vacker, 2:o af min reskamrat, som var dräglig, och 3:o af myggor, som var odräglig.

Den 9 Juni på morgonen reste vi till Askersund på en väg, som liknade ett stenröse, backig, steril, vild.

Askersund är en tarfvelig stad med 800 själar, i fall man vill räkna en själ på hvar invånare. Likasom utanför Örebro höjer sig aristokratiskt Ankarsvärds egendom Carlslund, så stoltserar Stjernsund utanför Askersund. I Örebro har Engelbrekt sin graf och i Askersund Soop. De voro märkvärdige män på sin tid. Tvenne af vår tids politiska notabiliteter har jag nyss passerat förbi, nemligen: C. H. Ankarsvärd, och Borgmästar Rubin i Linde.

Mellan Askersund (hvars vackra skolhus ingaf mig aktning för invånarne) och Råå får man utsigt af Vettern, en skön tafla, ej olik den öfver Siljan i Rättvik, men med mindre höga berg.

Inträdet i Östergöthland var magnifikt genom alléer till det vackra Medevi, der en promenad genom brunnsgatan och parken var rätt angenäm med sina smånätta hvita hus under lummiga lönnar, lindar och ekar. Vi mötte kl. 4 eft. middagen en brunnsvurst förespänd med 3 feta svarta hästar och en trumpetande postillon. Derefter åkte en Aristokrat med sin fru och en plumagerad jägare, derefter en Officer, af hvars förtärda ansigte endast mustacherna voro qvar, efter honom patrask på bondkärror. I parken vandrade bleka, trånande, känslofulla damer, och jag kunde ej neka mig det nöjet att dricka deras skål i ett glas Liebfraumilch. Medevi syntes mig så trefligt, att jag gerna skulle vilja passera några veckor om sommaren der, om min hälsa stode ut med så mycket vatten.

Sedan man passerat Medevi, börjar trakten åter att bli tämligen trivial, och gudnås! det är ofta händelsen med både personer och ting, att efter en ståtlig ingress ge en lumpen fortsättning. Snart fick man dock åter en angenäm och intressant bit, då man kom fram till Motala. För 27 år sedan låg jag i denna trakt på arbetskommendering. Jag vandrade utefter kanalen, men mitt sinne kunde ej sysselsätta sig med andra tankar än den förändring jag undergått under de 27 år sedan

jag sist gick här. Hvad jag innerligen tackar Gud för är att jag känner mig lugnare, nöjdare, ja lyckligare nu än då. Ungdomen är en orolig tid, ålderdomen är lugnets epok, man har då ändtligen lärt sig att ej sträcka sina önskningar högre än till bergning och nöjdt sinne, och må i öfrigt medgifvas att ingången i ålderdomen är ett successivt döende.

Om Motala och Platen säger jag ingenting, ej heller om Freser och verkstaden, derom är nog skrifvet och pratadt. Mera roar det mig att berätta det utanför mitt fönster på gästgifvaregården, der jag bor, stå apeln, körsbärsträdet och syrén i full blomma, att trakten är skön med sina lunder och vattenpartier. Guds verk älskar jag mer än menniskors. Vägen från Motala till Wadstena är vacker, planterad med pilar och frukttrån vid hvarje koja; man har utsigt af Wettern och en fruktbar slätt med väl hållna herregårdar. Bergen äro nu nedplattade, barrskogen har vikit undan för löfskogen och ekar börja bli mer och mer allmänna. Det hela är ganska olikt Dalarne: bönderna, halfherrar, köra med vagn och parhästar; jag fann ingen full eller skrålande på vägar och gästgifverier, som ofta gudnås händer i Dalarne; här är mer förmögenhet och förmodligen deraf mer hyfsning. Ingenting är annars odrägligare än det öfvermod, som förmögenheten ger åt råa och obildade menniskor, men lyckligtvis vilja de rika gerna anses för bildade, och antaga snart finare seder, ehuru utan kunskaper. De ana ej hvad interesse kunskaper ge åt alla saker. Okunnigheten far sofvande genom land och rike, då en mångsidigt bildad person öfverallt finner föremål för sina tankar, reflexioner och sentimenter. Wadstena är en rätt täck stad, kyrkan ligger på en fri plan in i staden omgifven af lummiga trän, och pyramidal-popplarna trifvas här väl. Vid afresan från staden foro vi förbi det gamla slottet, vackert, vördnadsvärdt, förfallet, nu spannemålsmagazin, fordom stället för den sköna Prinsessan

Cecilias kärleksäfventyr, som tog ett så olyckligt slut och kostade den gamle Kung Gustaf I så många tårar. Slätten blir söderom Wadstena tämligen enformig, himlen och trädesgärdena stöta ihop vid horizonten, och vinden piskar falten mellan Wettern och Tåkern. Den röda vallmon, som vi plantera i trädgårdarne i Fahlun, växer här vild vid landsvägen, och vid Nyby gästgifvaregård är den lilla trädgården full med gula och röda liljor. Härifrån ficks en skjutsare med galoscher och paletot. Jag glömde fråga honom om han äfven hade nattråck och tofflor. Vägen går ännu öfver slätten in emellan Omberg och Dags måsse och snart hinner man in i en skön park efter foten af Omberget och till ruinerna efter Alvastra kloster, der jag tog af mig hatten för de första bokarna, dessa söderns budbärare. Gräsväxten var här frodig, med inblandade smörblomman och gullvifvan. Ruinen af klostret var ej stor men pittoresk, gröngräset frodades mellan pelargångarna, något af ett hvalf fanns qvar; pelarne, fyrkantiga af grå huggen kalksten, bildade ett hufvudhvalf och två sidohvalf, alltsammans ej större än en vanlig kyrka. Hur drömde jag ej här om munkarnes böner och sång, besök hos nunnorna, klockornas klämtning och allmogens fromma offer af tionde från jord, luft och vatten till munkarnes feta bord. Dessa herrar slogo sig ej ner på de magraste trakterna, och inbillade de råa bönderna att för hvar mark smör de ge presten här i jemmerdalen, få de igen ett helt pund i fröjdesalen. Från Ödeshög kommer man åter in i bergstrakten, som blir nog steril med backar och stenar, men förskönad af den härliga Wettern och Westgöthabergen i lointainen. Genom hela Östergöthland fick man goda hästar utan väntning, men också var öfverallt entreprenad införd och skjutspenningarna förhöjda. Ännu ett stycke från Holkaberg är man bland stenar, backar och berg, men sedan rullar man ner mot Wetterns strand, den man har till höger, och de branta bergen till venster; deremellan

går vägen i en härlig park nästan i linea, och i fonden blir man varse Grenna kyrka, men innan dess ser man på en hög bergskulle Brahehus ruiner, ganska pittoreskt belägna, men nog svårt att komma dit; också var det blott ett lusthus, ty Grefve Brahe bodde på Wisingsö midt emot. Slottet var två våningar och förstördes af en eldsvåda. Det är utan tvifvel mer romantiskt och intressant nu än i sitt välstånd. Likaså äro Aristokraterna bättre i poesi och romaner än i verkligheten.

Grenna är en liten täck, högst egen stad, i en romantisk trakt med höga berg i ryggen, och den härliga Wettern framför sig — half stad, half trädgård, gatan garnerad af en krusbärshäck och fruktträn mellan alla husen. Folkets bekantskap lyster jag ej göra, men drömmer mig dem hällre som Arcadiens herdar och herdinnor. Staden förekommer mig just som en brunns och badort, och jag vet ej hvarföre man ej kunde resa hit och dricka vatten, hålla diet, bada i Wettern, uppgöra partier och åka i vurst. Stadens enda gata, som är tämligen lång, har i fonden åt norr Brahehus, och i söder kyrkan, bygd i götbisk Grenna-stil. Vi beslöto att passera natten här och gjorde utvandringar i den lugna, sköna sommarqvällen, — ack hvad naturen är intagande med sitt foglalåt och sin ljumma luft, sina rosor och violer. Under det jag förtjustes af naturen, förtjustes min reskamrat isynnerhet af minnet och tanken på andra föremål. Bägge hade vi roligt, och tecknade i bläck våra känslor i en stor sal på gästgifvargården med utsigten åt Wettern och Wisingsö. Här såg jag solen gå ner och blef poetisk som en 20 års pojke. Jag är nu 53.

Trakten kring Grenna är mycket bördig och klimatet så mildradt, att valnötsträdet växer på fri jord. Wettern fryser sällan, men det har dock nu inträffat 2 år i rad, vanligen då i Februari. Lefnadsmedlen äro i staden ganska billiga, utskylderna ringa och gårdarne till lågt pris. Det vackraste huset i staden med 2 vå-

ningar och 10 stora fönsters bredd, väl hållet och oljemåladt, hade kostat blott 10,000 R:dr Banco.

Från mina fönster gjorde jag med kikaren i hand en resa efter hela Wisingsö från ena ändan till den andra, såg 2 kyrkor, byar, skogar och vidsträckta åkerfält. Detta sätt att resa går fortare än på jernvägarna. Vi ha dock ej ännu fått hvarken jernvägs- eller kikare-resebeskrifningar. Luftballons-resebeskrifningar ha vi länge haft. Eugène Sue skref sjöromaner, månne det skall dröja länge innan vi få jord-, vatten-, luft- och eld-romaner? Ej långt från Grenna slutar den sköna fruktbara trakten med åsynen af Wettern och Wisingsö. Man kommer in i en mager, stenig bergstrakt, alldeles lik Dalarne, med starka brytningar, backar, gråa hus och gärdesgårdar, åkertäppor, betesmarker och klen skog. Det är Småland i all sin tarflighet och fattigdom. I Lundequists resehandbok kallas landet "småknottrigt", jag skulle ha lust säga detsamma om handboken. Litet af allt, och intet med besked. Landet kallas med allt skäl Småland. Bergen äro små, husen små, åkrarne små, hästarne små, folket smått — allt, allt är smått, till och med resan går smått.

Från Råby till Jönköping blir vägen vacker med alléer, odlingar, ängar, och närmare staden får man slutligen Wettern i sigte, och tar sen afsked af densamma, tacksam för de njutningar han beredt den resande främlingen. Jönköping är en vacker stad. För 32 år sedan exserserade jag här, uppfyllande min Beväringspligt, och påminner mig ännu med rörelse min hederliga Chef, Major C. L. de Maré, som var nog ärlig att afråda mig från att gå med arméen åt Tyskland, och i stället fortsätta mina studier. — Innan man kommer till Jönköping, reser man förbi ett vackert monument af sten med lång inscription till minne deraf att Konung Gustaf III der spisat. Om något monument upprestes der Konungen lemnade måltiden, förmäler ej historien, men vi hoppas Professor Geijer ut-

reder detta, han som upptäckt att Svenska folkets historia är dess konungars.

På andra sidan Jönköping får man se ett monument, upprest af vår Herre, och det heter Taberg, af en egen imposant form, bestående af jernmalm. Monumentet öfverträffar i grandiositet mycket våra tackjernsmonumenter, men också var gjutningen mycket större, och hette verldens skapelse. Barnarps gästgifvaregård är ganska medelmåttig, folket beskedligt och familjert — likaså deras små grisar. En lärd magister med glasögon höll på att stupa omkull på dessa okunniga kreatur. Så stakar sig filosofien på det praktiska lifvet. Det är ju sublima reflexioner af sublima anledningar. I Byarum togs nattqvarter. Stället är likaså Småländskt som trakten. En orgelnist-elev spelade fiol för oss på aftonen. Om det ej förtjuste sinnena, så jagade det åtminstone bort myggorna. Talangen är alltid nyttig till något. Vi ha ej hunnit resa 7 mil på en sommardag och ha således ej brådt om, men trösta oss med att ej hafva plågat hvarken folk eller hästar.

Vid Skillingaryd hade Jönköpings regemente möte, och tänkande (?) menniskor gingo som machiner efter trummslag. Den starka beväpningen i Europas stater midt under freden är en lemning efter barbariet. Att afgöra tvisterna och striderna medelst congresser och protocoller tyckes varit meningen med den heliga alliansen, att bilda en allmän Europeisk areopag, och låta menskligheten tysta kanonerna. Slagen vid Austerlits och Vaterloo kunna tjena att roa skolpojkar, men den heliga alliansen har en långt högre verldshistorisk betydelse. Noga räknadt har verkligen en väl uppfunnen tröskmachin gjort menskligheten mer gagn än alla Carl XII:s storverk — men verldshistorien har äfven sina skojare.

Att exersera måtte vara ett högst tråkigt göra, det förefaller mig boskapsmässigt, också mäter man förnuftiga menniskor med aln, och tror sig dermed utröna de-

ras duglighet till fäderneslandets försvar. Det vore förnuftigare att väga dem. För statistikern må det vara intressant att få veta det Småland har 4,800 alnar beväring, lika nyttigt vore det att veta det landet har 10,800 lispund kanonmat. Under det jag satt i min vagn och nedskref dessa reflexioner, kom Chefen Baron Sparre och bad mig stiga upp i sitt rum, der jag mera beqvämligt kunde skrifva. Det var en uppmärksamhet, som jag med tacksamhet antog, och gladde mig att få göra bekantskap med en gammal militär, en bland de få nuförtiden, som sett en blodig jacka. Den Småländska hjertligheten och öppenheten var äfven hos honom märkbar.

Trakten fortfor att vara enformig, tråkig, mager, men på gästgifvaregårdarna fingo vi dricka en fet och god mjölk. Snart hunno vi fram till Wernamo, en snygg köping med oljemålade hus och lummiga trän vid en liten å, ett litet paradis i den fula trakten. Här firas en stor marknad, Smålänningarnes Carneval, och man berättar om en Smålänning, som kom till himmelriket, men trifdes ej der längre än till Wernamo marknad, der han nödvändigt ville vara med. Wernamo ligger under 57 grader polhöjd och vi skrifva i dag den 12 Juni.

Från Wernamo följer vägen stranden af sjön. Vid östern åt Tånnö och Dörarp, och är ganska vacker. Ekar äro mycket allmänna, vägen går nästan som genom en park, och man far förbi det vackra Toftaholm, der en Svensk grefve lefver som en musulman.

Jag har sagt, att i Småland är allting smått, men på andra sidan Wernamo såg jag en ljunghed, som var i stor scala. Ljungby bär skäl för namnet, men som i vårt land allt skall ha förhöjning på karakteren, så har den fått rang, heder och vedervärdighet af köping. Byns gästgifvaregård har i öfre våningen en stor vacker sallong, der vi uppfriskades af en god middag. Hvilket behag har ej en god middag för en hungrig

mage. Man må tadla detta som materielt, men hvem har ej funnit äfven sinnet lifvas af mat och dryck. Jag respekterar både Bellman och Wieselgren, och tycker om både öl och porter.

I Ljungby dröjdes 4 timmar att reparera hjulen på vagnen, som blifvit i anseende till den starka torkan något skallriga, och jag ej tyckte om att färdas som en skallerorm kring landet. Undertiden språkade jag med gästgifvaren om egendomar, jordbruk och spanmålspris. Egendomar ha här fallit så i pris, att hans slägting köpt en för 12,000 R:dr, som föder 40 fä och 4 hästar, är välbygd och har gett 200 t:or säd. Hvad månde orsaken vara till dessa fallande egendomsvärden? Troligen realisationen, sädens sjunkande pris och nedlagda brännerier. Här i Ljungby börjar torfbränning, men att blanda gödseln med torf känner man ej, deremot användes den till gärdesgårdar och väglagning.

Kring Ljungby börja skjutspojkarna tala Sanskritt, och jag förstår rätt litet deraf. Vi ha i Sverige en magister, som rest utrikes för Sanskritt, liksom en läkare som rest för bordellväsendet. Gudskelof att vi ej resa för någondera! I Traheryd bortstals vår badhandduk, som tyckes bevisa brist på binäringar i orten — väl om det ej blir modernäring. I denna trakt anser man ej för onus att skjutsa. Vi få ofta gästgifvarens hästar, och ofta puckelryggiga skjutsbönder. Sådane borde ha privilegium exclusivum på att skjutsa. Trakten är omvexlande, stundom vacker, stundom ful, vägen backig och jordmånen mest grusig och sandig, trädhus med sticktak, halm- eller torftak, sällan rödmålade, gärdesgårdarne af skid eller klufvet träd, löfskogen tilltager och dialecten är förändrad. Mellan Markaryd och Fagerhult kommo vi inom Skånska gränsen och i den första bokskogen, genom hvilken vägen slingrade sig som i en park, och den härligheten räckte sedan länge. Här ser man hvad det sydligare läget uträttar, ty Fagerhult ligger lika högt öfver hafvet som Fah-

lun. Det är obeskrifligen härligt att se en ås bevåxt med bokskog, den ser så rik och lummig ut, oaktadt den på nära håll liknar ahl, och eken är här nästan utträngd af boken, som äfven begagnas till gärdsel. Vägen fortfar dock att vara sandig, stenig och backig, men förskönas af löfskogen. Ulfs, den sämsta gästgifvaregård på hela vägen, har ett ohyggligt namn, husen och värden svara deremot. Här börjar redan utsigten af södra åsen, som stryker tvärt öfver Skåne. Vägen genom Skånska skogsbyggden är af en frappant beskaffenhet för den som kommer från norra Sverige. När man hinner till Ringsjön, är trakten förtjusande, man passerar en färja öfver ett sund, som delar sjön i två delar, stränderna äro öfverallt prydda af bokarnes rika löfverk, och på en härlig söndagsafton ankom jag till Marianelund för att här tillbringa några dagar i sällskap med den äldste och bäste vän jag eger på jorden. All tröttbet efter en 70 mils oupphörlig resa försvann, då jag fick trycka den hand, som så många gånger under 34 års bekantskap stödt mig, hjelpt mig och lärt mig hvad ett trofast handslag vill säga. Stället ligger utmärkt vackert och har en promenad genom en bokpark med djupa dalar och vattendrag till ett högst pittoreskt ställe, som kallas Röfvarekulan. Om röfvare fordom här funnits kan vara osäkert, men säkert är att tvenne älskvärda personer, Oscar och Josephina varit här, ty det är förevigadt genom en minnessten.

Huru många minnen från fordna dagar har jag ej här upplifvat med min vän Rosenqvist! gudskelof de flesta voro glada och väckte mycket löje. Ju längre bort dessa minnen voro, desto lifligare ställde de sig för fantasien, det är liksom man blefve barn på nytt — ehuru barn med grå hår.

Den 20 Juni reste vi från Marianelund till Lund genom en bland de rikaste, fruktbaraste, skönaste slätter jag sett, med herregårdar, lundar, sädesfält, kyrkor, byar, m. m. Hvad som är öfrigt att odla, det flåbac-

kas och brännes, så att det röker och osar vidt omkring. I askan sås råg, hvarpå det gödslas, och sås åter råg och klöfver; på detta sätt har min vän Rosenqvist ökat sin åkerjord från 20 till 120 tunnland och dertill användt en föga gifvande fäladsmark, som nu ingår i ett rationelt circulationsbruk. Efter enskiftena har Skåne mycket odlats och man bränner numera ej bränvin der af säd, utan endast af potatis, får 10 kannor efter tunnan och har brännerier med ångpanna. Eldningen sker mest med torf och bokskogarne blifva mer och mer medtagna. De stora godsen, som ega bokskogar, börja bli sönderdelade och sålda, hvarvid skogen först tillgripes för att få penningar till betalningen. En kubikfamn bokved kostar nu i Malmö 30 R:dr Rgs.

På den fruktbara Skånska slätten utgör stycket mellan Lund och Malmö den fetaste biten. Här förekommer matjord af den bästa qualitet och ibland så djup, att man kan gräfva flera alnar innan man hinner alfven, som oftast är mergel. Här är också åkerbruket bäst skött och tacksammast, så att t. ex. en egendom, som heter Krontorp och ligger midt i detta Canaans land, och som eges af en Handlande Berg i Malmö, säljes för 4 tunnor guld, oaktadt den ej är mer än 300 tunnland. Detta gör 223 R:dr för tunnlandet, men också är der en vacker åbyggnad med trädgård. Med en bredvid belägen förmånlig mölla kostar den 6 tunnor guld. Nära här invid bodde den nyligen aflidne store agronomen Noring, som arrenderade 100 tunnland jord och betalte 3000 R:dr i årligt arrende derför, hvilket visar hvad jorden kan ge. Å andra sidan Lund ligger det stora herregodset Skarhult med förträfflig, ehuru ej så ovanligt god jord. Det håller 17,000 tunnland och såldes nyligen af H. M. Konungen till en Grefve Schverin för 950,000 R:dr, som gör 56 R:dr tunnlandet, ehuru det är bebygdt som ett slott. Odlingen af raps börjar mer och mer utbreda sig, och den beta-

las med 25 à 30 R:dr för tunnan. Egendomspriserna i Skåne äro nu i allmänhet sådana, att ett tunnland odlad eller odlingsbar jord betalas med 50 à 60 R:dr. Fäladsmarkerne äro oftast så goda, att de genast kunna odlas, och de delar af marken, som bära skog, ha i anseende till ek- och bokskogen lika högt värde som åkern. Hvilka ofantliga sträckor af frukthar jord ligga icke ännu här obrukade! det är förvånande att se för en Dalkarl. Hvad kan orsaken i grunden vara? Utan tvifvel jordprodukternas låga pris; hvaraf detta låga pris? Af brist på ätande; hvaraf detta? Af för ringa befolkning; hvaraf detta? Af brist på jordens sönderdelning. Då de stora godsen säljas och sönderdelas, ser man strax massan af åboer mångdubblas och som fria arbetare tilltaga i idoghet och flit. Samma verkan hafva ock enskiftena haft. 1844 var spanmålsexporten från Malmöhus läns hamnar 44,200 tunnor och bränvinsexporten 500,000 kannor större än 1843. Den förra uppgick till 378,716 tunnor säd och den senare till 1,889,885 kannor bränvin. Det har äfven börjat exporteras något smör, kött och ost. Om Skåningen ville använda sin myckna hafre på ladugården i stället för att sälja den, skulle både jord och folk befinna sig bättre deraf, helst säden som slö och oren betalas dåligt.

I Lund var mycket tillströmmande af folk för Studentfesten, och alla värdshus upptagna, men vi fingo snart 2 små rum i ett privat logis. En vandring genom staden öfvertygade mig att den blifvit på de senare åren i hög grad förskönad, och serdeles vacker är Lunnagård med sina lummiga trän, Domkyrkan och Akademie-huset. Här sysselsatte man sig nu med att upprätta stellager för den tillämnade illuminationen, och här sågos studenter i många egna och underliga drägter. Jag besåg bland andra många nya och vackra hus af tegel, äfven Professor Brunii, som skall vara mycket göthiskt. Jag är ingen kännare af byggnadskonsten, men det syntes mig som, om man bortloge

krumilurerna på väggarna, så blefve det ett ganska vanligt hus. Dock synas skorstenarne vara af en mycket göthisk natur. Jag besåg biskopshuset, som ligger mycket fritt och vackert nära Domkyrkan. Från dess öfversta fönster har man en vidsträckt utsigt öfver Skåne och Sundet. För öfrigt finnes inom staden mycket lummiga träd och trädgårdar, som ger det hela ett ganska täckt utseende. Kastanierna på Lunnagård voro öfverblommade, och täflade i höjd med Observatoriitornet. Det var en trädväxt, som kunde sätta polarmenniskorna i förvåning. På stadens torg kunde man se hvilken fet och rik ort man är uti. Tillförseln på säd, kött, fläsk, kalfvar, får &c. var betydlig, och ett ordentligt och snyggt försäljningshvalf för köttvaror inrättadt vid torget nära stadshuset och spisqvarteret.

Den långvariga torkan började bli hotande för årsväxten och säden var redan i stigande, alla började dock i dag kasta hoppfulla blickar på den mulna himmelen och på månskiftet i almanachan; vårsäden var också ej mer än 2 à 3 tum lång ännu.

Den 21 Juni bjuden till middag hos min gamle lärare, Professor Sönnerberg, som ännu vid 72 års ålder sköter sin tjenst och följer med sin tid. Det är ovanligt att vid dessa år så kunna bibehålla själs- och kroppskrafter, härtill bidraga utan tvifvel ett jemt lynne, tillräcklig bergning samt ogift tillstånd, som befriar från många bekymmer och sinnesrörelser, som äro oskiljaktiga från familjeförhållanden. För öfrigt trodde han sig vara i behof af den sysselsättning tjensten medför och hvarvid han vant sig.

På qvällen gjordes en promenad åt Paradislyckan och Helgonabacken, härliga parker; den senare, med vidsträckta utsigter öfver den fruktbara Skånska slätten, hörer till bostället åt Biskopen, som lärer tjena för 30,000 R:dr. Så mycket hade ej Aposteln Petrus. I botaniska trädgården, som äfven genomvandrades, var allt städadt och snyggt. Stadens damer suto i orange-

riet och bundo kransar till den förestående festen, och på Lunnagård arbetades med löfverk. I trädgårdarna funnos isynnerhet många arter af Lonicera, som blommade, och Lonicera tatarica växte här som träd med stam, tjock som en arm. I Professor Sönnerbergs trädgård hade vindrufvan öfvervintrat utan betäckning, men dock lidit af sistlidne starka vinter, då kölden i Lund steg ända till 22 grader, som här är högst ovanligt. För öfrigt äro höstarna långa och vackra, men nätterna äro här märkbart mörkare midsommarstiden än i Fahlun.

Bland Skånes patrioter intager Baron Gyllenkrok ett utmärkt rum. Räddningsanstalten för vanvårdade barn, belägen nära Lund, vid Råby, är hans verk. Det är en gammal man med stor förmögenhet, mycken humanitet och allmänt aktad. Lazarettet i Lund har honom att tacka för mycket. Baron Ramel på Öfvedskloster, det magnifikaste herresätet i Skåne, är en ung man, liberal och folkvän, befordrare af allt nyttigt och ädelt, verkar på sitt gods som upplyst agronom och har företagit ofantliga odlingar. Grefve Beckfriis på Börringe har på sitt stora gods af vid pass 1 qvadratmils areal sprängt byarna, lagt jorden under godset och brukar det med stattorpare, som ha 8 tunnor säd och 50 R:dr i lön hvardera. Stattorparsystemet må vara bra i agronomiskt afseende — icke i humant och filantropiskt.

Den 22 Juni kl. 11 f. m. möttes Lunds, Upsala och Christiania studenter vid södra tullen, och tågade i trupp med sångchör och 8 fanor i spetsen genom staden till Lunnagård. Det var ganska imposant att se denna böljande 600 man starka bataillon, eliterna af tvenne rikens ungdom, samlad att i fred och vänskap förena sig med ett tredje rikes ungdom att fira fester, oförgätliga för hela deras återstående lefnad. Det är från dessa culturens representanter en allians skall utgå bland nationerna, heligare än mången annan, och det

är ljuft för betraktaren att försjunka i dessa drömmar om en förädlad menesklighet, der inga andra strider förekomma än vetenskapens och bildningens. På aftonen samlades alla studenterna på Lunnagård, der i löfsalarne punchbord voro arrangerade, och under skott, hurrningar, sång och fanfarer, en mängd talare uppträdde på en tribun, den ene efter den andre, och läto höra sig. Punchen var stark, och talen blefvo allt varmare och varmare, Norrmännens tämligen försigtiga, Svenskarnes mera fria, och isynnerhet Strandbergs starkt anspelande på Helsingfors universitet, och åtföljt af starka bifallsrop. Jag kan ej neka att jag var ganska hänförd. På qvällen intogs afton i biskopshuset, Hans Högvördighet genomtågade salarne, prydd med alla sina ordnar — men vördnaden är ej gjord för vår tid.

Följande dagen begaf sig hela studentcorpsen öfver Malmö till Köpenhamn och erhöll fri skjuts af några Skånska magnater. I Malmö höllos åter tal med åsyftningar å universitetet i Helsingfors under starka entusiastiska hurrningar och afsjungandet af Tegnérs bekanta "Hur Svenska stålet biter, Ur vägen moscoviter". Öfver sundet reste Upsala, Lunds och Christiania studenter, på hvar sitt ångfartyg, och möttes nära Köpenhamn af Danska studenterna på ett ångfartyg, då åter sång, skott och hurrningar vankade. Vid ankomsten till Köpenhamn var hamnen besatt med en otalig menniskomassa, man gissade 20,000, som svängde hattarna och hurrade vid de Svenska ångfartygens ankomst. Staden var så uppfylld med folk, att först efter mycket besvär ett litet rum kunde erhållas mot hög hyra. Med Köpenhams studenter utgjorde nu den med fanor och spel genom staden tågande truppen minst 1,500 personer.

När man kommer norr ifrån, så förekommer Köpenhamn som en prägtig stad med många härliga palatser, breda, väl stenlagda gator, sköna torg, vackra lummiga promenader, som äro alldeles förtjusande för mig,

som på många år ej sett ett rigtigt löfträd. Likväl finnes äfven här smala gator, omgifne af höga hus med mörka rum, smutsiga illaluktande rännstenar, som låta mig med glädje minnas mina små trädgårdshus i Fahlun. Jag skulle alltså resa ända hit för att komma under fund med huru trefligt jag har hemma. Detta är också en lärdom, ej utan värde, som man vinner på resor.

Köpenhamnsboerne förekomma mig som ett mycket höfligt och beskedligt folk. Den vackra frugtbara ön med sitt milda klimat (blidare än i Bayern), sina härliga bokskogar och parker, som gå ända in på hufvudstaden, kan ej annat än ge trefnad åt sinnet, och dess välbelägna hamn lif åt handeln och industrien. Den hyllning hela staden gett åt studenterna vid mötet, då äfven fruntimren hviftade med sina näsdukar från alla fönster, visar mycket vänskapligt och deltagande. Min värd, en beskedlig vaktmästare, med sin hustru äro särdeles höfliga och välvilliga, churu deras språk är tämligen obegripligt. Hvad som eljest här i staden frapperar en Svensk, är att han här möter de första torgskrikarne, hvilkas antal och ropande tilltager mot söder. Deremot ser man ej till några ordnar och band på råckarna. Denna grannlåt synes nu liksom moustacherna urartat till ett studentmode. I Lund utdelades hvita band att bära i råcken, och i Köpenhamn röda medaljer att bära på bröstet i blått band af studenter, som hörde till Scandinavien.

En promenad den 24 Juni i Kongens hage eller Slottshagen och till Rosenborgs slott var rätt angenäm. Det var en utomordentligt stark vegetation. Pyramidalpopplarna hunno här samma höjd som de största tallar i norden, almar, lindar och kastanjer gåfvo den tätaste skugga under sina höga hvalf; allt var städadt och väl hållet. En mängd barn sprungo här och roade sig med sina vårderskor, som ökade taflans idylliska behag. Hvilken njutning att ega en sådan trädgård att

spatsera uti. Mindre idylliskt var i sanning det barnskrik, som långt inpå natten hindrade vår sömn.

Man torde undra hvarföre jag ej här med noggrannhet och fullständighet beskrifver studentmötet och de många ypperliga samlingar Köpenhamn eger, dess slott m. m., men detta ingår ej i min plan. Det förra kan läsas i alla tidningar, och det senare i alla resehandböcker och de många beskrifningarne öfver staden. Som hvar man ser är min beskrifning högst subjectiv, och upptager ej annat än det som står i något sammanhang med mig eller min resa. Min resebeskrifning är alltså ej af det slaget, som författas hemma på kammaren, utan att hafva varit utom dörren, och sådana ha vi många. Studenternas systematiska vandringar att se allting är i min tanka något löjlig, ty huru många af dem ha väl nog vetenskaplig och konstbildning för att kunna begripa eller njuta af allt detta — det ingår i deras sinnen en massa som de ej kunna digerera, men som föder inbillning, anspråk och skryt. Väl vore om jag hade orätt i detta påstående.

På aftonen promenad efter den härliga Amaliegaden till Amalien torg åt hamnen, der krigsskeppen lågo, och hvilka i anseende till sin storlek äro högst imposanta, men efter ångskeppens inrättning ej lära ega så högt värde. Ångmachinen har ej allenast förändrat sjöväsendet, den förändrar äfven sjökriget.

Hyrkuskarna i Köpenhamn ha ganska vackra Berlinervagnar för en häst, och på hvilka jag ibland sett 6 personer, kusken inberäknad, åka i traf efter stengatan. Danska hästarna äro i allmänhet stora och vackra, och Danskarne förstå vida bättre än Svenskarne att sköta sina stall och ladugårdar. Det är bekant att Danmark exporterar ladugårdsprodukter till högre värde än allt Sveriges jern.

Danskarne äro ej någon krigisk nation, och detta håller jag af dem för. De hafva aldrig med våld ryckt åt sig främmande länders tillhörighet, och ett sådant

röfveri blir alltid förr eller senare hämnadt. Om Svenskarne tagit provinser från Danmark, så har Ryssland tagit från Sverige. Hvad Frankrike tog under Napoleon, blef med procent återtaget, och Norra Amerika hämnade sig på England — sådan är gudskelof historien; och krig och knektväsende är menskligbetens största skandal, men så länge menniskorna i sin dumhet upphöja och ära öfver allt annat hjeltar och eröfrare, så skall man aldrig sakna dem som vilja kriga och röfva. Deremot tyckas Danskarne på senare tider blifvit en politiserande nation. Den Skandinaviska idéen är från dem utgången och med ifver bearbetad. På studentsexan som d. 24 gafs i Ridhuset höllo de häftiga tal, serdeles Orla Lehman, och utsade oförtäckt sin afsigt om de nordiska rikenas politiska förening, ett stort företag af en hop studenter.

En promenad efter de största och besöktaste gatorna i Köpenhamn, äfvensom i andra stora städer, liknar mycket besöket på en slöjd- eller konst-exposition, och har för mig åtminstone mycket större interesse än besöken på muséer och bibliotheker. Jag har alltid företrädesvis älskat den praktiska verksamheten, det nyttiga, påtagliga, och i de granna boutikerna ser man profven af slöjd- och konstskickligheten utställde till åskådning. En promenad efter de förnämsta gatorna och torgen är som en principskola i architecturen, man stannar, beundrar och lärer, och detta allt i största beqvämlighet, under den fria himmelen i den största frihet, man ser och är i beröring med folket, som alltid är det interessantaste att studera, man går in på ett värdshus, äter och pratar utan etiquettens tvång; friheten är här som öfverallt angenäm.

Den 25 Juni började det regna, och luften hade en angenäm svalka, jag besåg börsen, som är en ganska egen, stor och med stil uppförd byggnad. På spisqvarteret, som här kallas Bevertningen, kom jag underfund med att man kan äta en middag af förrätt, sop-

pa, schnaps och 1/2 bout. öbl för 20 sk. rgs svenskt. På de större restaurationerna är mycket dyrare, men det är fåfängan, som här betalas, ej maten, och bland nordboer finnas de, som helre cedera den senare än den förra. Kaffe, god mjölk och hvetbröd få vi hos vårt värdfolk. Priserna på rum och lefnadsmedlen äro öfverhufvud lika som i andra hufvudstäder, hotellerna något dyrare.

Bland de saker, som väckt min uppmärksamhet, är den vackra ruinen af marmorkyrkan med sina brustna pelare, öppna fönstergluggar och grönbeväxta cornicher. Denna ruin gjorde ett starkare intryck än de vackra närbelägna palatserna. Är det förgängelsens bild, som så rörer sinnet? De jemna och goda trottoirerna af asphalt, tjära och grus, som finnas i trakten, äro torra, renliga, behagligare att gå på än huggen sten, men synas ej stå länge vid lag, emedan tjäran afdunstar eller försvinner småningom. På aftonen, vandring utåt esplanaden, som här kallades gröningen, och består af de fordna vallarne, som förvandlats till sköna promenader med lindalléer, boskéer och vattengrafvar, höjder och sänkningar — öfverallt var folket snyggt, höfligt och stilla, och så långt ögat når, ser man från vallarna ett trädgårdsmässigt landskap med spridda boningar, tegeltak och väderqvarnar. Gräsväxten är på vallarna så stark, att man redan börjat afslå detsamma. Här och der ligger i gräset en kanon eller mörsare utan lavett, och påminner om våldsamheter midt i detta fredens och lugnets tempel.

Den 27 Juni reste jag på aftonen till Fredriksborgs slott och passerade qvällen i Tivoli. Slottet ligger på en höjd med utsigt åt sundet, Amager och svenska landet, som alltsammans betraktades i kikaren. Studenterna skulle samlas för att hälsa Oelenschläger, men det drog så länge ut, att jag gaf studenterna och Oelenschläger på båten, och vandrade för att se den lefvande naturen hellre än en döende gubbe. Han bor el-

jest i den sköna Fredriksborgsparken. Då jag kl. 8 kom till Tivoli, började man redan tända de färgade lamporna till illuminationen, som tog sig väl ut under löfhvalfven. Här vandrade nu en otalig folkmassa i parken bland hvalf, pelare, tempel, löfsalar, illuminerade pyramider, rutschbanor, cirklande ångvagnståg, theatrar, restaurationer, musik, sång, skott, fyrverkeri, skrikande pappegojor, med otaliga andra saker, beräknade på att berusa alla sinnen. Folket var stilla och förnöjdt, ingen bullrande, ingen rusig, men efter 2 timmar var jag mätt på allt detta och gick hem, ehuru festen räckte hela natten. Här gafs nu afskedssexa åt de nordiska studenterna, som följande dagen skulle afresa. Nöjena hade räckt så länge och varit så många, att de fleste voro uttröttade, och det politiska tadlandet afmattades, ifvern svalnade, nyhetens behag upphörde, och

> Naar champagnern gaar at slude,
> Vil enthusiasmen blive ude —
> Den höie Scandinavske aand
> Vil dunste af til simpelt vand.

Den Danska studenten, som följde mig genom Tivoli, var ganska munter och språksam. Han påstod bland annat att Danskarne voro en mera tänkande än handlande nation, Svenskarne tvärtom, att adeln är här mycket gynnad af Kongen, till folkets stora förtrytelse, att Kronprinsen, som önskade deltaga i studentfesten och ej fick tillåtelse dertill, afreste från staden. Han är mera på folkets sida, hatas derföre af adeln, men äfven folket är honom ej gynsamt för hans lösa seder. Polisen, som nog ser upp med studenterna, har under festen varit serdeles tolerant, och ej gjort dem något emot annat än att den bemägtigat sig deras unionsfana. Köpenhamns borgerskap lärer vara synnerligen för den Skandinaviska idéen och har för tillfället gjort hvarjehanda uppoffringar, men att tjenstemän offentligen uppträdt och talat för dynastiförändringar och rikens och

staters sammanslående, det förvånar mig och lärer väl knappt kunna bli utan följder för dem. Eget är det i sanning ock, att hela hufvudstadens befolkning var i rörelse för studenterna, då Konungen i Preussen, som några dagar förut var i staden, ej väckte den ringaste frivilliga uppmärksamhet. Allt detta låter sig sannolikt förklara af det sig mer och mer utvecklande begreppet om folk-souverainiteten, hvartill äfven hörer det starka hatet mot börds-aristokratien. Likaså vankade ingen skål, intet hurra för någon kunglig person, under studentfesten, men bland talarne uppträdde till och med en bonde, som yttrade att idéerna kunna uttänkas, men ej verkställas, utan våra armar, och utsträckte också dervid sin seniga arm.

Söndagen den 29 Juni beság jag, ledsagad af min beskedliga värd, Petersen, Fruekyrkan med Christus och de 12 apostlarne i marmor af Thorwaldsen, som allt var ganska vackert och märkvärdigt, men den starka förtjusningen, som hvarje åskådare plär falla uti, och hvarförutan han anses för en klåpare, märkte jag ej till. Har jag ej särdeles sinne för konst, så har jag också ej serdeles sinne för skryt och fåfänga. Alldeles samma reflexion hade jag för 20 år sedan, då jag i Dresden beság Rafaels madonna. Långt mera intresserade mig att från Fruekyrkans torn åskåda det härliga Seeland, den dejeliga ön, med sin täcka förtjusande grönska och sina vattenpartier — det var en kurs i geografien, som jag aldrig glömmer, en blick i Guds skapelse, som hänförde och förtjusade mig mer än allt menniskoverk. Men icke blott de lefvandes utan äfven de dödas hem är här intagande, hvarom jag ytterligare öfvertygades vid ett besök i Assistentkyrkogården. Den var mera täck och rörande än alla trädgårdar jag hittills sett. Under trädens skugga, mellan boskéer vandrar man på städade sandgångar bland otaliga minnesmärken i marmor af döda, ofta omgifne af jernstaketter och prydde med doftande häckar af rosor och med

vackra soffor, för att hvila under betraktande af döden och förgängelsen, som här ej har något afskräckande.

Samma dag besök hos en handelsträdgårdsmästare, hvars blomsterodlingar, trädskolor, drifverier m. m. besågs och gjorde mig mycket nöje. Gångarne i hans trädgård voro beströdde med bark, för att hindra gräsväxten, och voro rätt torra och mjuka att gå på. Himlen var hela dagen mulen och ett lindrigt regn föll, men temperaturen var mild och behaglig.

Ibland andra dumheter och okynnen, hvarmed jag Gudnås är behäftad, är äfven det att gerna läsa annonsblad. Det förekommer mig som skulle dessa innehålla en viss karakteristik på folklifvet. Här läser man underrättelser om skådespel, festiviteter, allmänna nöjen, ångfartygsresor, sällskapssammankomster, industriföreningar, böcker, musik, hyror på rum, pris på matvaror, auktioner, m. m., som alltsamman förer den resande in i det allmänna lifvet, verkandet och handlandet, och ger ett totalintryck, som man bäst märker då man åter afrest från staden. Det är också beröringen med folket och medelklassen, som isynnerhet intresserar, ty inom de högre kretsarne äro seder och lefnadssätt, tankar och uppförande nästan enahanda öfver hela Europa, och ha, åtminstone för mig, en tryckande enformighet och tråkighet — kanhända också för sin aristokratiska anstrykning, som jag aldrig kunnat fördraga.

Jag såg i dag ett nybygdt hus här i staden, hvars utsida var målad i decorations-stil och flere couleurer, arabesker &c. Det såg obeskrifligt gladt och trefligt ut. Blir detta ett allmänt mod, så skola städerna, jemte sina grannlåtsbodar och lysande gasekläreringar, en gång få utseende af fee-slott, och sjelfva gatorna med sina asphalt-trottoirer och glastak få likhet med festliga salloner. Man vet ej hvar luxen slutar. Den 30 Juni afreste jag från Köpenhamn till Kiel med ångfartyget Löven, som går inom öarna, så att man

hade tillfälle att betrakta Amager, Seelands, Moens, Falsters och Laalands kuster, låga, fruktbara, grönskande, med lummiga löflundar, en repetition af Seelands natur. Stevens klint visade sin underliga formation. Vädret var mycket vackert och stilla, och på natten passerade vi Stora Belt, der jag såg solens både upp- och nedgång på hafvet, poetiskt ingripande, tusende gånger beskrifvet både skönt och eländigt, — hvaraf många resebeskrifningar bära prof. Jag går beskrifningen förbi, emedan jag ej kan beskrifva skönt, och ej vill beskrifva eländigt. På morgonen inkommo vi i Kiels bugt, vik och hamnen med sköna stränder, ett skönt slott med parker och trädgårdar, der jag med några vänner njöt af naturens behag och midsommars-grannlåt. Vi kommo för sent att följa med på jernbanan före middagen, men på eftermiddagen kl. 3 afgick åter banåget till Hamburg, och vi passerade emellertid de lediga mellanstunderna på restaurationer och vandringar i staden, som i jemförelse med svenska städer är både prägtig och har stark rörelse. På 4 timmar gingo de 13 tyska milen från Kiel till Hamburg efter jernvägen. Hastigheten var dock ej större än att man ganska väl kan bese de omliggande trakterna, som äro i den förut omtalte Seelands-stilen, med en oändlig grönska och frugtbarhet, ängar och lundar, häckar och små vattendrag, kullar och torfmossar. Jernbanan har flera vackra tegelbyggnader här och der vid vägen, der passagerare aflemnas och afhemtas under några minuters uppehåll, som förebådas af ett otäckt blåsande på en pipa, som låter alldeles som då man sticker en gris. Man har tre vagnklasser, som äro alla lika goda, med undantag att de 2 första äro stoppade. Tåget hade nu, utom locomotiven och packvagnarna, 30 coupéer, och i hvardera rymdes 10 personer. Man känner ingen hvarken skakning eller ryckning och kan både läsa och sofva i vagnen. Vid alla uppehåll inställde sig spekulanter och utbjödo vin och bakelser, och vid hvarje ban-

hofe serverades bier i glasmuggar med tennlock. Öfverhufvud var färden på jernbanan vida angenämare än alla de sätt att färdas jag förut känt, och oändligt billigare. Landet, som banan genomgick, var nästan slätt, så att den sällan gick genom någon hålväg eller på någon hög vall, den gjorde ibland långa krökningar, och hade enkla skenor, plana ofvanpå med afrundade kanter och en fals på inre sidan af det 4 à 5 qvarter höga tackjernshjulet, som qvarböll detsamma i banan. Skenorna lågo på trädbjelkar, som voro placerade tvärsefter vägen och mellan skenorna var banan sandad.

Jernbanorna hafva haft en betydlig inverkan på industrien och trafiken, som småningom dragit sig till deras grannskap på den öfriga traktens bekostnad. Landtmannen förtjenar nu ej så mycket på foror och transporter som fordom, och hans produkter vandra till banan för att inom några minuter vara i staden. Man kan lätt förstå hvad verkan detta skall hafva.

Onsdagen den 2 Juli vandrades att bese Jungfernstieg, der nya präktiga palatser uppstått efter branden, prydda af de nya stora glasrutorna af 5 alnars höjd och 3 alnars bredd, samt nya Bazaren med hvälfdt glastak och marmorväggar. Vid table d'hôte spisades middag med 5 rätter mat och desert för 1 mark eller 1 R:dr Sv. r:gs, vinet oberäknadt, och det i elegant rum och servering. Vi voro der flere Svenskar, Norskar och Danskar, som der pläga bo och samlas, och hotellet heter "zum Kronprinzen". Efter maten vandrades åt Dammthorstrasse, att se de beskedliga flickorna, samt åt botaniska trädgården, hvarefter kaffe dracks i Alster-pavillonen, på terrassen, med sin hänförande utsigt. Med trötta ben och förtjust sinne gick jag sedan hem för att skrifva dessa rader till ett minne efter så många starka och skiftande intryck af naturskönhet, prakt, rikedom, lux, fåfänga, frosseri, lefnadslust och förnöjelse. Själen blir öfverlastad af så mycket på en gång, man förmår hvarken skrifva eller beskrifva — idéerna

göra en revolution i hufvudet. Hvilken jemförelse af allt detta buller mot min graftysta kammare i Fahlun!

De ryktbara sammankomsterna hos Peter Arents äro i aftagande och förfall. Väl om folket funnit några ädlare nöjen i deras ställe. Hamburgs omgifningar äro till större delen vackra så långt esplanaden räcker, och begagnas också som promenadparker, der man kan angenämt tillbringa en ledig stund i den fria naturens sköte. Bland bullret på gatorna har jag flera gånger mött liktåg; vagn och hästar äro beklädda med flanell, de senare ända öfver hufvudet, så att man gjort hål för ögonen; den svartklädda raden som går efter liket har blottade hufvuden. Det hela är imposant för den starka kontrasten att se den allvarsamma döden midt ibland det stormande lifvet, och förer för ett ögonblick tanken till en annan verld.

Mina reskamrater äro muntra gossar, som vilja vara med om allt och öfverallt; om dagarna äro de ute, och om nätterna äro de ej hemma. Föga bevandrade i tyska språket, ta de sig dock fram öfverallt efter mycket krångel och missförstånd, som är roligt att höra på, och påminner om skolgossen som öfversatte "So sprach der Greis" med: Så spraek den grisen.

Sedan nu penningar på vexeln äro bekomna, sedan man smakat nog af Hamburgs nöjen och förströelser, är det tid att fara vidare. Jag längtar till Rhein, men innan jag afreser vill jag taga afsked af den härliga Jungfernstieg, och i den svala qvällen för sista gången besöka den eklärerade Alster-pavillonen, hvilka ställen skänkt mig så trefliga stunder, och för framtiden så ljufva minnen.

Bland mina härvarande landsmän är det en, som berättade mig att han reser egentligen för det att det är så enformigt och ledsamt hemma, men att resandet också snart blir lika enformigt och ledsamt; att han ej varit öfver 2 dagar i någon stad, äfven den största och vackraste, innan den börjat bli tråkig, och han ön-

skat resa vidare; att han slutligen längtar hem och far då dit, för att nästa år börja samma historia. Jag frågade om han har brist på sysselsättning hemma? visst icke, svarade han. När jag sade honom att jag reser för att se en vacker natur, svarade han att han äfvenledes söker en vacker natur, men på en annan väg. — — Olyckliga lynnen!

Den 4 Juli skedde afresan från Hamburg under en tryckande värme, hvarpå jag ådrog mig en förkylning under passagen öfver den leriga Elben till Harburg. Härifrån togs plats på en Omnibus eller Personenvagen, som väl går något långsamt, men ej kostar mer än 4 gute groschen milen. I öfrigt är den lika god med Diligencerna, som kosta dubbelt. Sällskapet är blandadt, men intressant i det fallet att man gör bekantskap med alla sorters folk och tar som oftast in på böndernas värdshus, der man i ett snyggt rum kan få förtära så mycket god mat, som man behöfver. På dessa vagnar kan man få många upplysningar om landets beskaffenhet, seder och bruk, emedan de mest begagnas af ortens infödingar. Det enda obehagliga var att vi en gång fingo till sällskap ett skrikande barn, och en annan en hop skrålande studenter, af hvilka en påstod sig kunna svenska, men ej visste mer än "tusan djeflar," som han skrattande repeterade.

Landet är öfverhufvud mycket slätt, i Holstein ganska vackert och frugtbart, men i Hannover mera blandadt med magra hedar och torfmossar. Jemfördt med Seeland och Holstein torde Hannover kunna kallas fult, men ett paradis i jemförelse med trakten kring Fahlun, serdeles i afseende på bördigheten. Bremen, som genomrestes, är en stor, prägtig, välbyggd stad, med härliga promenader på de planterade vallarna. Vid afresan ur staden, sågos de stora skadorna staden lidit genom Weserflodens öfversvämning i våras, hvarvid många hus förstördes och många menniskor omkommo.

Tvenne nätter i rad passerades i vagnen, der man

sof i sittande ställning, som dock ej gaf någon riktig hvila, så att det var en verklig njutning att få klifva i en rigtig säng vid ankomsten till Osnabrück. Denna stad har icke något lockande, ej en gång i namnet, utan synes just stå i förhållande till hedarna — lyckligt att man kan sofva. Denna stad, som ej blifvit bevärdigad med någon beskrifning i min Reichard, visar ändå genom sina plantager på vallarna tyskens kärlek för naturens skönhet, ännu ett vackert drag hos denna treftiga och förnöjsamma nation, som så ofta lidit af krigets förstörelser och dock alltid genom arbetsamhet och förnöjsamhet snart bragt sig upp till nytt välstånd. Det är förundransvärdt att hans bröder Svenskarne hafva ett så olika lynne och äro så böjda för fransyskt vindtbeutleri.

Osnabrück har en vacker kyrka, framför hvilken den älskvärde Justus Möser har sitt monument i närheten af en skuggrik promenad. Hvad menniskokärlekens stilla verksamhet ändå har värde framför den vilda förstörelsens lagrar. Då den senare fordrar ögonblick af enthusiasm, fordrar den förra års uppoffringar. Vid afresan från Osnabrück kommo vi först i en vacker skogig bergstrakt med backar och utsigter som lifligt påminte om Sverige. Nära Ibürg hände oss den olyckan att hästarna i en backe sprungo från vår Kutscher utan att han hann påsätta "hemmschuh." Karlen släpade i tömmarna och släppte dem slutligen efter att ha blifvit sårad i hufvudet. Vår stora Omnibus besatt med 8 personer efter 2 hästar sköt på och ökade farten förskräckligt. Vi hade varit förlorade, om ej min reskamrat i Cabrioletten lyckats bemägtiga sig tömmarna och i en afsats på backen få hästerna och vagnen att stanna. Vi fingo en ny körsven och fortsatte vägen genom en mager sandig trakt till Münster. Det är tråkigt och enformigt att passera på dessa linieräta chausseerna med sina pyramidal-popplar på sidorna. I Münster liksom i Vestfalen föres en flottig lefnad med fläsk, kött, skinka,

bier. Dertill är man i Münster obyggligt gudfruktig *) (bigott). I dessa trakter var det som Varus med sina romerska legioner blef slagen af Herrman. Vägen fortfor genom magra sandhedar till Wesel, dit vi efter en dag-resa med ordinarie post ankommo på aftonen den 8 Juli och promenerade ut att se monumentet efter de 11 Officerarne af Schills corps, som fusillerades af Fransoserna 1807. Den 9 på morgonen kl. 7 afreste vi på ångfartyget uppföre Rhen, som här åtminstone ej har något inbjudande, ty stränderna äro flacka, sandiga, och vattnet grumligt. Äfvenledes syntes här ej särdeles mycken rörelse, och ångfartyget hade åtminstone nu ej särdeles stor befolkning. Väderleken var sval och kylig efter ett under förleden natt fallet åskregn med blixt och dunder. Min reskamrat, ej mycket öfvad i tyskan, roade sig med att ner i kajutan äta efter bok och satt med knifven i ena handen och parleurn i den andra. Klockan 1 kommo vi till Düsseldorf och klockan 6 till Köln, der vi genast skyndade oss att bese Domen, som redan länge lyst i ögonen på oss. Det var glasmålning, stenpelare, spiror, hvalfbågar, det utomordentligaste jag i denna väg någonsin sett och någonsin får se. Jag vill ej försöka en beskrifning — det vore barnsligt. Man höll på att arbeta med fullbordandet af detta jätteverk, och när jag frågade huru länge detta kunde dröja, svarades att det beror på penninge-tillgången. Allt arbetas af sandsten, hvilken brytes vid Drachenfels. Vi genomvandrade alla läktarne och gingo slutligen upp i tornet, der vi sågo Siebengebirge och hela den släta fruktbara trakten genom hvilken Rhen slingrar sig. Det var att på en gång njuta af det stora och sköna Gud och menniskor frambragt.

---

*) Jernburarne sitta ännu qvar på domkyrkan, en skön contrast mot crucifixerna vid landsvägarna. På Posthaus såg jag en andans man med den mest ortodoxa fysiognomie jag någonsin sett.

Följande dagen kl. 10 f. m. gingo vi med ångfartyget König uppför Rhen till Königsvinter, och det var först häromkring den släta trakten började bli kuperad och vacker. Den lilla staden, omgifven af stora vinodlingar på kullarna, ligger vid stranden af floden och vid foten af den ryktbara Drachenfels, som utgör en af Siebengebirges höjder. Detta märkvärdiga berg bestegs på aftonen och var ungefär 1 fjerdingsvägs uppstigande från floden till ruinerna på toppen. Att beskrifva utsigten från denna höjd, som är 900 fot öfver Rhen, vill jag ej våga, ty när taflans skönhet och storhet öfverstiger ett visst mått, förlorar man både lusten och förmågan att beskrifva. Jag vill alltså blott nämna att jag såg ett omätligt landskap, en frugtbar slätt med städer, byar, lunder, vägar, Rhenfloden som ormar sig fram, Siebengebirges skogbeväxta höjder, och stora vinodlingar på afsatserna. Från värdshuset uppe på höjden har man beqväma ställen med bord och bänkar för att beskåda denna härliga utsigt och smaka på den ljufva saften af rhendrufvan. Efter att hafva njutit af båda delarne och inskrifvit namnet i Fremdenbuch, der Manckell var den siste svensk hvars namn jag såg jemte en hälsning till efterkommande landsmän, lemnade vi detta oförgätliga ställe, mötande flere damer som redo upp på åsnor med röda chabrak. På höjden är ett monument öfver Major Boltenstern som stupade 1814 vid rhenöfvergången. Om naturen är ett Guds tempel, så är Drachenfels predikstolen, det är allt hvad jag kan säga.

Från balconen af det hotell vi bebo ha vi utsigt af Drachenfels och Rolandseck och se derjemte Rhen med alla sina plaskande ångfartyg, som nästan hvar timma på dagen gå förbi och ringa på klockan då de ombyta passagerare. När man köpt biljett för hela resan, så kan man gå af och på compagniets fartyg och dröja hvar man vill och hvilket blott antecknas på biljetten. Detta bidrager att göra rhenresan både ange-

näm och billig, ehuru det eljest ej alltid är billiga priser på hotellerna.

Den 11 Juli företogs en vandring till Rolandseck och Nonnenwerth. Vägen går efter rhenstranden, och uppstigandet på berget är just ej särdeles mödosamt, ehuru äfven här finnas sadlade åsnor att tillgå. Den leder genom buskverk likt promenaden i en Engelsk park, och från höjden der slottsruinen ligger har man en utsigt nästan lika skön som från Drachenfels öfver ett trädgårdslikt landskap med sina trefliga anläggningar, byar, hoteller och den likt ett trädgolf släta chausseen, som följer rhenfloden. Nu i sommarens fägring är det ett rigtigt paradis, och man är färdig att afundas de lyckliga menniskor som här bo.

Från Rolandseck vandrade vi i en spiral utför höjden genom vinbergen. Drufvorna hade redan begynt knyta sig, och de vid pålar fastbundna vinstockarna liknade frodiga hasselbuskar. I September infaller vinskörden, och vingårdsmännen gingo nu och rensade och fastbundo rankorna. Från foten af Rolandseck rodde vi i båt öfver Rhen till Nonnenwerth, ett f. d. Kloster, nu värdshus med skön byggnad på en ö i floden, derifrån till andra stranden der vi uppgingo i en by, Honef, och spisade middag och öfverallt drucko våra hemmavarande vänners skål i rhenvinet.

Redan i Skåne begynte denna sköna och blida natur, så olika det öfre Sveriges, och som så ofta förtjusat oss. Skåne är i alla afseenden mera likt Tyskland än Sverige; dock trots alla förtjusningar som resbeskrifvare aplikt efterhärma och afskrifva, den ena efter den andra, är och blir likväl hemorten med sina bekantskaper och vanor, sina seder och bruk, sina förmåner och olägenheter, alltid kär och oförgätlig, och dess stora värde märkes desto mer ju mer man aflägsnar sig derifrån. Det är en ganska naturlig känsla, som ej sällan urartar till hemsjuka.

Att beskrifva de intryck de vexlande föremålen gö-

ra på sinnet, roar mig mera än att sitta och skrifva utdrag ur resehandböcker, och sentera efter bok, hvilket förekommer mig både löjligt och ömkligt. Det är som prästen, hvilken satte ett stort tecken i sin predikan på alla de ställen der han skulle bli rörd och gråta. Tillgjorda krystningar äro odrägliga, bättre då en naturlig dumhet eller enfald. Likaså känner jag inga obehagligare menniskor än dessa varelser med anspråk som en grefve, och seder som en hyrkusk.

Den 12 Juli en Lördag afreste vi från den lilla trefliga staden Königsvinter, der vi lefvat och haft roligt i 3 dar och det för ganska billigt pris på Hotel zum Drachenfels. Olyckligtvis inföll regnväder, så att man nu nästan endast från kajutfönstren kunde beskåda den herrliga natur vi på ångbåten passerade förbi. Vi sågo samma tafla som vid Königsvinter, slott, ruiner, vinodlingar, fantastiska bergformationer, en ovanlig fruktbarhet och odling. Vi passerade förbi Reineck, som är väl underhållet och äges samt bebos om somrarna af Professor Bettman Hollveg i Bonn. Det är rart att Minervas söner äga slott att bebo, mängden plär bebo en mörk vindskammare, och ej äga mer än ett bläckhorn. Vi passerade förbi Neuwied som påminte mig den litterata fursten, förbi Engers som påminte mig General Hellwig och Amalia Imhof, förbi monumentet efter General Hoche, förbi det romerska tornet vid Andernach — det första monument jag sett efter detta märkvärdiga folk, som i min ungdom kostat mig så många luggar och handplagg, och i min medelålder skänkt mig så mycket nöje och undervisning.

Hvar gång jag tänker på Romarne, kommer jag också ihåg min stränga lärare, Magister Stare, som for fram med käppen och linealn värre än Hannibal i slaget vid Cannæ, hvaremot jag manövrerade med mina läxor som Fabius Maximus Cunctator. Capuas vällust funnos dock icke för oss någondera.

Redan i Königsvinter hade jag vid table d'hôte gjort

bekantskap med en andlig man. Vi följdes åt på ångfartyget till Coblenz, och han anvisade mig ett hotell, der han sjelf tog in. Vi blefvo snart vänner och följdes åt på aftonen att bese den vackra Moselbryggan. Vårt samtal föll snart på Ronge, och som jag snart märkte att jag hade med en upplyst och bederlig man att göra, så yttrade jag mig utan förbehåll. Det var en gåtlik man, utan tvifvel Katolik, och många menniskor togo af sig hatten för honom. Jag gaf honom mitt kort i hopp att få veta hvem han var, men det misslyckades. I stället erböd han mig goda recommendationer till Freyburg, då han hörde att jag ämnade mig till Schveitz. Då vi snart omgåfvos af en större folkmassa, afbröt han samtalet om religionen. Det enda hvarom han upplyste mig var att han reste för sin helsa, och ämnade sig till badorten i Boppart. Jag tyckte om mannen, och undrar just om han i själ och hjerta kunde hata mig som kättare.

Coblenz är en vacker stad i en vacker trakt, som beherrskas af den starka fästningen Ehrenbreitstein med sina vallar och kanongluggar, samt 1000 mans besättning. Den förstördes af fransoserna, men återuppbyggdes efter freden på deras bekostnad. Det är en stark kontrast att se i denna härliga natur så stora anstalter för krig och förödelse. Klockan 12 middagen den 13 Juli och på köpet en Söndag afreste vi härifrån på Rhen och ankommo kl. 6 eft. midd. till den lilla staden Bingen. Detta är den skönaste delen af rhenresan, och vi hade den lyckan att få svalt väder, passerade ständigt förbi vinberg och slottsruiner, småstäder och byar. Floden börjar bli mera inklämd mellan de höga bergen, och utom flere ångfartyg mötte vi en skuta med barhufvade menniskor, som återkommo från Bornhofen nära Boppart, en vallfartsort, der man har en undergörande Madonna. De sjöngo oupphörligt psalmer. Bland småstäderna syntes mig St. Goor särdeles treflig med den ofvanför liggande betydliga ruinen Rhein-

fels, den största jag såg vid Rhen. Detta slott uppbyggdes 1545 och förstördes af fransoserna 1796. Att uppräkna namnen på alla dessa slottsruiner har intet interesse. De voro mest besatte i forntiden af ridderliga röfvare som anföllo och plundrade köpmansfartygen på rhen, och påminna oupphörligt om adel och aristokrati.

Vi passerade förbi Caub och Pfalz, der Gustaf Adolf rangerade sina skaror, och Blücher år 1814 gick öfver Rhen. Den trånga passagen vid Lurley var ingalunda farlig, och från de vanliga skotten som här aflossas kunde vi ej märka 7, utan endast 1 echo. Vidare gingo vi förbi Mäusethurm, der råttorna anföllo en Biskop. Gudskelof i Sverige äta ej råttorna upp våra biskopar, de se sig nog bättre före.

Vid Bingen kastar floden Nahe sitt röda vatten i det gula Rhenvattnet — ingendera brukas som dryck för menniskor. Öfver Nahe går vid Bingen en skön stenbrygga, och uppefter floden äro flera sköna utsigter.

Måndagen den 14 rodde vi öfver floden till Rudesheim och besågo den dervarande slottsruinen, der några vackra rum voro inredda för ägarens räkning. Derifrån togo vi en hyrkusk, som förde oss till Johannisbergs sköna slott, dit Furst Metternich väntades den 8 nästk. Augusti. Slottet var väl underhållet och hade förtjusande utsigter. Derifrån foro vi ned i byn och i ett värdshus drucko i Johannisberger en skål för B. R. M., i hvars gästfria hus i hemorten jag druckit så månget glas godt vin. Vidare reste vi efter den vackra chausséen genom stora vinodlingar och åkerfält till Hattenheim, der vi spisade middag och återvände sedan till Bingen. Trakten är lik de öfriga, men börjar ofvanför Bingen utvidga sig. Vinodlingarne voro här omsorgsfullt skötta. Rankorna voro planterade i rader, mellan hvilka gångar voro så vida, att vingårdsmannen der kunde gå och rensa. Alla beklagade sig öfver sist förflutna vinters stränghet och vattenflödet i förliden Mars, hvars höjd på flere hus var markerad. Man ser att

man är i en vintrakt, ty på många hus står "Weinwirthschaft". Allt Bier är här slut. Drottning Victoria väntades till Rhentrakten och skulle bo på Stolzenfels, der stora anstalter voro för henne. Furst Metternich träffade jag icke, men bad hans trädgårdsmästare hälsa honom från mig. Naturligtvis frågade han från hvem han får hälsa, från "ein demagogischer Umtrieber" svarade jag och hoppade i vagnen med tankan på Spielberg. I Johannisbergs slottskyrka har Furst Metternich låtit uppsätta ett monument öfver sin fordne lärare Nicolaus Vogt, känd för sina Rhenska historier och sagor. Enligt föreskrift blefvo efter döden hans hjerna och hjerta nedsänkta i Rhen vid Mühlstein. Jag kastade dit ett par gamla strumpor som jag ej längre kunde begagna, efter man i alla fall skulle offra något åt Rhenguden, och han i anseende till de kalla vintrarna syntes behöfva ett par sådana.

Qvällen var förtjusande, och vi vandrade upp efter vinbergen och öfversågo den oändligt sköna trakten, der Nahe förenar sig med Rhen, samt slutade med att i ett Gartenwirthschaft dricka en flaska Amanshausen. Jag har i ett par dar nästan ständigt varit i halft rus, men kan man väl annat, då man står midt i vinlandet och får äkta vin för en spottstyfver. En promenad efter floden i en allé af acacier, med Rhen och vinbergen på ena sidan, och staden på den andra, var rätt angenäm.

Jag har alltså i dag besökt det märkvärdiga Johannisberg, hvars vin är så ryktbart och kostar på slottet 5 à 8 R:dr banco buteljen. Dess vinberg äro 63 morgen, som ge årligen 25 fat vin hvardera om 1,300 buteljer. Detta fordna Abbotsdöme, som ger i reveny 80,000 R:dr banko, skänktes af Napoleon till Marskalk Kellerman.

Ofvanför Bingen blir trakten mera öppen och slät med samma oändliga frugtbarhet, men mindre pittoresk. Vid det vackra slottet Biberach, som ligger helt nära floden, sågo vi en stor timmerflotta, på hvilken bo-

ningshus voro uppförda, och som bland annat var lastad med huggen sandsten. Huru stor trafiken är på Rhen, kan slutas af uppgiften att dagligen passera i medeltal 2000 menniskor. Klockan 4 e. m. d. 15 Juli ankommo vi till Mainz, en stor vacker stad med 35,000 invånare, Förbundsfästning med 8000 man garnizon, Preussare och Österrikare. Vi besågo dômen, theaterhuset och Gutenbergs monument af Thorvaldsen. Här drifves en betydlig vinhandel, men vi köpte ej mer deraf än som gick i våra magar.

För 20 år sedan var jag i denna stad och bodde då på Drey Kronen. Då jag nu passerade förbi detta värdshus och såg samma inscription, verkade det på mig en stark rörelse. 20 år äro dock 1-3 af vår verksamma lefnad. Har jag under denna tid blifvit bättre och lyckligare? Säkert är att jag är 1-3 närmare grafven.

Den 16 Juli kl. 6 f. m. foro vi på ångfartyget från Mainz. Luften var kylig, så att öfverrockar rätt väl behöfdes, himlen var mulen. Vi befinna oss mellan 49 och 50 graders latitud, och det går smått uppför floden, emedan vi ha vattenloppet emot oss; trakten är föga intressant i jemförelse med Rheingau eller den härliga biten mellan Königsvinter och Bingen. Ankomne till Manheim gingo vi efter ett kort uppehåll genom slottsparken på jernbanan till Heidelberg. På vänster hand hade vi en vacker grönskande bergssträcka, och resan var högst angenäm. Man får en hel vue, nästan på en gång, öfver hela landskapet och blir ej distraherad af detailler. Heidelberg, belägen vid Neckarfloden, är oändligt vacker. Slottsruinen är den största och skönaste i Tyskland. Efter en mödosam vandring dit uppå berget, finner man sig tusenfaldigt belönad af den herrligaste utsigt öfver den fruktbara nejd som vattnas af Nechar. Mycket skönt och vackert af detta slott är bibehållet, ehuru stora förödelser det undergått. Det är uppfördt af huggen sandsten, och vår Carl IX stod här brudgum. Skönast presenterar sig ruinen från Neckar-

bryggan, som också är märkbar för sin solida skönhet och sina utsigter. Heidelberg är i öfrigt en snygg och treflig stad, omgifven af en yppig grönska, som ger ett visst begär att bosätta sig der.

I slottskällaren besågo vi det ryktbara Heidelbergska vinfatet, stort och välbehållet, — men tomt. Genom trappor vandrade vi upp på dess buk, der man har en omstängd altan att vandra på. En vacker flicka, som talade tyska, franska och engelska, visade oss detsamma jemte bilden af Hofnarren, som ej kunde sofva någon natt utan att hafva druckit 5 bout. vin. Det senare tyckte jag var just ej så narraktigt, eburu vinerna här ej äro så ypperliga som i Reingau.

Klockan 10 f. m. gick jag på universitetet och afhörde en föreläsning i National-ekonomien af den ryktbare Professor Rau, hvars arbete jag nyligen läst. Han framlade först en karta, som visade silfrets vägar mellan Amerika, Europa och Asien, läste sedan om kredit, om Hamburger-bank och vexlar; alla studenterna förde annotationer och hans föredrag var ganska tydligt. Heidelbergs universitet är ett af de betydligaste i Tyskland, har 14 à 1500 studenter, som man möter på alla gator, alltid igenkänliga genom något eget i sin klädsel.

På Badischer Hof, det förnämsta värdshus i staden, hade vi tagit in, och spisade vid table d'hôte, för att försöka huru det förhöll sig i jemförelse med gårdagen, då vi togo vår middag på en krog i Manheim. Skillnaden syntes mig ej så betydlig som i Sverige. De bättre äro ej så öfvermodiga, och de sämre ej så snuskiga här i landet, och rummen ej så olika möblerade. Skilnaden i pris ej heller så betydlig, som man skulle tro. Middagen vid table d'hôte med 6 rätter mat, desert och 1-2 bout. vin kostade ungefär 1 R:dr svenskt banco. Jag fick här till bordskamrat en intressant man, som rest i Norrige och i Italien, och med hvilken jag samtalade om det unga Italien, Tyskhet och Scandinavism m. m. Dessa tillfälliga bekantskaper, som knytas och

upplösas på en timma, äro både pikanta och intressanta.

På aftonen restes på jernbanan åter till Manheim. Jag kan ej frångå att detta sätt att resa roar mig oändligt. Trafiken är här så stark, att man nu sysselsätter sig med att dubblera banan, och jag hade tillfälle att se anläggningen. Först planeras och jemnas vägen, sedan lägges 2 linier med sönderslagen sandsten, derpå lägges tvärslåar, sedan ekslåar längs stenraderna, och på dessa jernskenorna, som fästas med jernspikar å båda kanterna. Anläggningen synes mig ej vara så serdeles hvarken kostsam eller durabel. Från Manheim togs vägen på ångfartyg till Strasburg. Trafiken med resande är här mycket minskad på floden, emedan alla gå på jernbanan, och flodpassagen just ej har något serdeles att bjuda på. Att passera natten klädd och på en trädbänk var ingenting mindre än behagligt; men på resor får man vänja sig att med tålamod fördraga allt. De Badiska bergen, som på afstånd följa Rhen, äro vackra och pittoreska, äfven bergen från Elsas börja visa sina vackra contourer. Redan på långt afstånd får man utsigt af Strasburgs vidtberyktade Münster eller Cathedral med det högsta torn i Europa, 437 franska fot. Man går på ångfartyget ända in i staden, genom den vackra kanalen Bruche med sina slussar och som förenar Ill med Rhen. Denna kanalresa är den skönaste man kan föreställa sig. Å ömse sidor har man parker, trädgårdar, promenader, lustställen och villor, der glada menniskor sitta i grupper och njuta af naturens skönhet, den milda sommarluften och allehanda förfriskningar. Det var ett litet paradis, liksom alla omgifningarne kring Strasburg, som ligger i en högst fruktbar trakt, och är en af Frankrikes största och vigtigaste städer och en hufvudfästning mot Tyska sidan. Jernvägen härifrån till Paris är under arbete.

Den 19 Juli skedde afresan från Strasburg till Basel, 14 svenska mil på jernbanan, som gick på 5 tim-

mar. Väderleken var regnig, dock syntes vackra bergsträckor på sidorna af vägen, fast på afstånd, och hvilka höra till Vogeserna och Schwartzwald.

Sidorna af vägen hade stora odlingar af hvete, tobak och potäter. Vid Basel återsågo vi Rhens grumliga vatten, som här stöter i grönt, och från Münsterplats sågs den vackra kyrkan samt den oändligt sköna utsigten öfver staden, Rhen med sin brygga och bergen i lointainen. Det var en märkvärdig känsla att ändtligen en gång veta sig vara i det undersköna och beryktade Schweitz, hvarom jag läst och hört så mycket, hvars historia allt ifrån ungdomen så sysselsatt min inbillningskraft. Tell, Murten, Sempach Morgarten, Granson, hvilka minnen!

För fruntimmers och gouvernanters minne vill jag omtala hvad som vankas vid en table d'hôte i Basel. Vi bodde i Hotel du Sauvage och åto kl. 1 i en stor sallong, der ett långt bord var dukadt. För hvar person voro 2 talrickar framsatte, den ena på den andra, derpå låg en serviette och derpå en bulla hvetebröd och vid hvarje couvert 1 bout. vin. Rätterna voro: soppa, oxkött, fläsk och potatis, foreller med sås, spenat med kött, erter och höns, bönor och stek, kyckling med sallad, mandeltorta med compôt på smultron, Schweitz-ost och 6 sorter desert. Detta kostade för person med vin 1 R:dr 32 sk. Svenskt. Det tyckes vara nog mycket kött, och utan vinet, som för hvarje glas uppfriskar aptiten, skulle jag ej kunnat förtära så mycken mat, emedan jag ej är van vid mera än tvänne rätter.

Efter maten vandrades genom staden utåt vallarna, som äro försedde med vackra anläggningar, och sjelfva grafvarne förvandlade till trädgårdar. Derjemte besågs Rhenbryggan och Rådhuset med Planchi monument. Sommarmånaderna är detta land öfversvämmadt af en mängd resande, särdeles Engelsmän, och då är all ting 3 à 4 gånger dyrare än om vintern. Alla resande

äro här ansedda för Engelsmän. Den som lefver stort får betala bra, den, som lefver simpelt, blir ibland ansedd för en förklädd Lord och får också betala. På hotellerna har man en mängd rum af olika qvalitet, och det är roligt att se hur Oberkellner af den personens utseende, som ankommer, dömer om hurudant rum han bör ha. Jag som bar en grof frisrock och en skinnväska på axeln under resorna, fick dock alltid bättre rum än jag väntat. Här är det ock alldeles egalt huru man ser ut, man lefver i alla fall under den fullkomligaste incognito. Rummen och sängarna äro i allmänhet ganska snygga med sparlakan, piquétäcken, fotkuddar, samt tillräckligt möbler af valnöt eller mahogny, soffor och sängar, stundom med ressorer, stora speglar, fönstren med gardiner inom balconer, jalousier utanför, samt mattor vid sängarna.

Från Basel, som är den lägsta orten i Schweitz eller 810 fot öfver hafvet, är det 11 svenska mil till Bern, som ligger 1,660 fot högt. Vägen togs genom den vackra Münsterthal förbi Bielersjön. Nära Basel voro bergen i allmänhet ej högre än mångenstädes i Sverige, men då vi kommo in i Jura-bergen, blefvo de högre och tvärbranta och liknade ibland murar och slottsruiner, som stucko fram ur den härliga vegetationen, ty jurakalken hvaraf de bestå är hvitgrå och stratifierad eller ligger liksom i skifvor. Vi följde den lilla floden Birz alltjemt och hade stundom ej mer rum mellan floden och berget än som fordrades för vägen, stundom djupa trakter och dalar, ner i hvilka man tittade med rysning. Vägen var i början temligen jemn, men blef sedan backig. Vi foro genom ett stenhvalf, det så kallade pierre pertuis, öfver hvilket ännu står qvar en romersk inscription, och ändtligen då vi rullade ner från berget, öppnade sig den härligaste utsigt öfver den lilla staden Biel med Bielersjön, en stor frukthar dalslätt med åkrar, ängar, lundar, byar, kyrkor m. m., och hela denna sköna tafla hade till ram Alperna, hvilkas sträck-

ning här syntes, och Montblancs spets. Man kan föreställa sig hvilka känslor denna syn skall väcka hos den resande. Att säga det jag blef förtjust, låter trivialt, det var någonting annat som jag hvarken kan eller vågar beskrifva.

Den så kallade Münsterthal (Val-Moutiers) har en naturbeskaffenhet, som i hög grad öfverraskar den resande. Här ser man trånga bergpass, svalg och klyftor af en så ryslig gestalt, att man ej i Schweitz en gång ser dem annorstädes. De lodrätt vid hvarandra stående bergen synas våldsamt slitna från hvarandra, framställa med sina hålor och remnor, sina spetsar och toppar ett skådespel utan like. Än uppresa de sig som torn och murar, än som öfver hvarandra belägna terrasser. Här och der öppnas utsigten i de mest förtjusande dalar, i hvilka man stöter på masugnar, jernverk och glashyttor. Passet Pichous är isynnerhet imposant.

Från Biel till Bern blir vägen backigare och landet höjer sig betydligt. Klockan half 9 på aftonen anlände vi till denna den vackraste och regelmässigaste staden i Schweitz. Från fönstren på hotellet, der jag bor, ser jag midt för mig det vackra domkyrkotornet med sitt göthiska filigramsarbete i sten, sina spiror och vårtor, sina spetsbågar m. m. Alla husen äro med arcader efter gatan, der man äfven i regnväder går torrskodd och ej behöfver paraply. Innanför äro alla slags butiker och försäljningar af allt hvad man kan tänka sig af nyttiga och onyttiga ting, isynnerhet retande för den som älskar fåfänga och lux, men också ganska interessant för den som vill se industriens framsteg, för den som vill se huru uppfinningsrik menniskan är i allt som kan reta hennes 5 stackars sinnen, som olyckligtvis ej äro mer än 5, och dock orsaka så mycket väsen.

Ännu fortfara vinodlingarna att visa sig. Landsvägarna äro förträffliga chausséer, på sidorna planterade med äppelträd, valnöt, körsbär, hvilka ofta stå in i åkerfälten. Jag såg ingen hafra odlad, men deremot hve-

te, korn, tobak, lin, klöfver. Bergen betäckta med löfskog, och här och der några planteringar af granskog, som återför minnet till det fattiga Sverige, som, så kärt det än är, dock förekommer bra klent, så väl i afseende på naturen som än mer i afseende på konsten, så att sjelfva det eleganta Stockholm förekommer mig tämligen fnaskiskt, och dess eleganter och sprättar som apor och karrikaturer. Jag ber om förlåtelse för expressionen!

Sverige är så föga kändt här i orten, att en bildad man frågade mig om man skrifver annat än tyska i Sverige. Deremot fann jag ofta vår Konung Oscar berömd och efterfrågad, och det var mig en synnerlig tillfredsställelse att få underrätta om huru högt han är älskad af hela den egentliga nationen. Jag hörde till och med en Holländare berätta åtskilliga hedrande drag ur Konungens enskilda lefnad, och vi voro ense om att harmonien mellan konung och folk är en i våra dagar lika ovanlig som lycklig händelse.

Den 22 Juli en Tisdag gjordes en utvandring från Bern till Engi, der man har en skön utsigt af Alpkedjan med Stockhorn och Jungfrau samt gletscherna. Ehuru dagen var vacker doldes dock en stor del af moln. Man säljer i Bern en vacker illuminerad tafla öfver denna vue för 12 francs.

På aftonen vandrades till Münsterplats, der man först besåg den vackra cathedralen och sedan utsigten åt Alperna, men hvilken jag hade den lyckan att skåda i ännu högre glans från den utanför staden belägna Skansen. Vid solens nedgång syntes här glaciererna flammande som eld — det skönaste och högtidligaste skådespel jag ännu i min lefnad sett. Det är ensamt värdt en resa åt Schweitz. Följande dagen var regnig och mulen, så att resan till Thunersjön måste inställas. Deremot for jag med diligencen till Lausanne och såg under vägen den täcka, sköna, frugtbara canton de Vaud, en rigtig trädgård med odlingar, parker, byar, städer, köpingar och öfverallt fruktträd. Vid Mürten sågs stenkolonnen

till minne af de fallne fosterlandshjeltarne, samt murarna efter romerska staden Aventicum. Längre fram ficks utsigt af Piemonts och Savoyens Alper åt vänster, och slutligen rullade man ner mot Lausanne och hade en härlig tafla af Genever-sjön. Logis togs på Hôtel du pont, der jag från mitt fönster hade den sköna Cathedralen och staden terrassformigt framför mig liggande. Store Gud! huru mycket skönt har jag ej sett dessa dagar, och det är en stor tillfredsställelse att känna tanken på det högsta väsendet stärkt och lifvad af dessa åskådningar. Det är att dyrka Gud i naturen, och jag förstår rätt väl huru de gamle, som bebodde den skönaste delen af Europa, kunde bli naturdyrkare. Också kan det vara likgiltigt under hvad form man dyrkar det högsta väsendet, ty sjelfva dyrkan är hufvudsaken.

Mellan Bern och Lausanne öfvergår tyska språket till fransyska. Många tala båda språken, och alla inscriptioner och namn på städer och byar äro tvåfalldiga. Det är ej utan en viss saknad jag tagit afsked af tyska och bier, ty jag känner att jag tillhör den germanniska racen. På diligencen hade jag fått till sällskap en äldre man från Lyon, artig och språksam, och som gaf mig adress på goda och billiga hoteller. Samtalet föll snart på politik och jag fann honom vara en ägta liberal. Det gräsliga mordet på Rådsherren Leu i Luzern förde vårt samtal på religion och jesuiter, derifrån på Simonister och Socialister. Vi voro ense i allt, och det synes mig som seder och tänkesätt bland den bildade medelklassen vore desamma öfver hela Europa. Som fransman skröt han mycket af sitt fädernesland, ansåg hersklystnad och penningelystnad som största motivet hos både Jesuiter och Socialister, medgaf mig att Frankrike är Europas experimentalfält, men på min fråga hvarföre det går så smått med jernvägsanläggningarna i Frankrike, dessa ypperliga communicationsmedel, svarade han att fransmännen af pur klokhet dröja tills man fått afgjordt hvilket sätt som är det bästa.

Det synes börja gå tämligen allvarsamt till i Schweitz och den här uppslågande striden är ej allenast politisk utan äfven religiös och social. Den moderna friheten, den demokratiska syftningen, drömmarne om jemlikhet och socialism ha här råkat i strid med det traditionella och conservativa; catholicismen med Jesuiterna blir mer och mer hotande mot protestantismen, som åter är understödd af den franska voltairianismen och den tyska rationalismen. Krisen synes bli så mycket allvarsammare som det är sjelfva folket som dömer och afgör allt, och de stridande partierna bo inpå hvarandra. För min del kan jag icke ett ögonblick tvifla på stridens utgång.

Uti Lausanne med sitt härliga läge vid norra stranden af Geneversjön, besågs Cathredalen och den märkliga utsigten åt Alpkedjan, samt följande morgon den sköna bron utan vatten, samt promenaden Montbenon. Kl. 9 afrestes till Oucnas, der Lord Byron bodde och på två dar skref sin Fången på Ouchy, derifrån öfver Genever-sjön till Genf eller Geneve förbi Morges, sedan förbi Rolle der Labarpes monument står på en liten vacker holme, sedan förbi Nyon och förbi Coppet, dem Bayle Necker och Mad. Stael förevigat och som nu äges af Duc des Broglie. Stränderna kring sjön äro vackra, sköna, härliga, förtjusande, särdeles då man kommer in i viken till Geneve och ser den brillanta staden, och båda sidorna af sjön fulla med hvita landthus och villor midt i den lummigaste grönska. Jag frågade mig sjelf om jag skulle vilja bo här, men svaret blef att det icke måtte vara ensamt en skön natur som gör trefnaden, man måste hafva bestämd sysselsättning, bekantskaper, vänner, ja äfven fiender, man måste känna intresse för både den lefvande och döda omgifningen, man måste ha litet äfventyr, d. v. s. litet med- och motgång — allt detta kan man blott vinna genom att bli proprietär, och ändå tviflar jag att man vid äldre år kan trifvas i ett främmande land, eller ömsa hem utan att

känna hemsjuka; — minnena, särdeles barndomsminnena draga en med oemotståndlig kraft dit der förfädernas ben gömmas — der far och mor hvila. Underliga, obeskrifliga känsla, du är kär och oemotståndlig. Man vet ej hvad ett fädernesland är förr än man saknar det. Det är i sanning hvarken lycka eller medgång i hemlandet som föranledt min resa hit — dock hur kär är ej denna magra och fattiga fläck! hur kär denna låga hydda, detta tarfliga bord! huru munter denna åtta månaders vinter, hvars blotta tanke kommer håret att resa sig på sydlänningen! Detta allt har jag setat och skrifvit i det paradisiska Geneve kl. 3 efter middagen den 24 Juli 1845, i Hôtel du grand aigle.

Det är en underlig färg på vattnet i dessa trakter. Rhen var gul, Nahé var röd, Aar var grön och Genevesjön blå — alla ogenomskinliga i massa sedda. Efter middagsmåltiden, som öfvertygade mig att jag redan var så vida kommen att jag till maten kunde dricka ur ensam en hel butelj vin, gick jag att bese quai du Rhone, jerntrådsbryggan och Rousseaus monument, gjutet i brons af Pradier. Det står på en liten holme omgifvet af lummiga trän, spatsergångar och soffor. Jag hade nyss före min afresa från Sverige läst flere af hans arbeten. Nu då jag stod framför hans bild, löpte hela hans underliga lefnadshistoria genom mitt minne. Det är en författare som gör det starkaste intryck. Hans idéer kan jag aldrig glömma. Från monumentet har man utsigt öfver sjön, det rika landskapet, bergen i lointainen, och öfver dessa lyste Montblanc, hvars aflägsna snöfält jag drypande af svett betraktade. Vid hemkomsten tog jag felt om rum och kom in till en tjock engelsk biffsteksätare som satt i skjortärmarna så rödbrusig i ansigtet att man dervid kunnat påtända fnösk, och som hade framför sig ett glas brun vätska, som säkert var grogg. Han framkläckte några ord som jag, okunnig i engelskan, tog för början till en kräkning och aflägsnade mig så fort jag kunde för att få gapskratta.

Fredagen den 25 Juli besågs Botaniska trädgården, anlagd af Grekvännen Eynard, den var mycket städad. Från hufvudgången gå långa qvarter åt sidorna der träd och växter voro rangerade systematiskt, och med etiketter. Många voro i blomma och jag tillbragte här nästan hela föremiddagen. Bland de trädslag som här växte på kall jord och isynnerhet frapperade mig, anmärkte jag den blomstrande catalpusyringæfolia, liriodendron tulipifera, tilia glabra, pavia machrostachya, celastrus scandens, sterculia platanifolia, cercis siliquastrum, thuia orientalis platanus orientalis castanea vescæ och fagres sylvatica purpurea. Geneve ligger under 45 graden och 1150 fot öfver hafvet. Vid Orangeriet voro marmorbyster af utmärkta män och i bassinen frammanför lekte guldfiskar. Dagen var mulen och dock 22 gr. varmt. Allmogen åker här till staden på kärror, dragna af åsnor, bättre folk åker i en sort små vagnar för en häst, der korgen sitter sidvärts på två fjädrande slåar, är täckt och har rum för 3 personer.

I Geneve börja de franska sederna. Man hade table d'hôte först kl. 5. Rätterna voro: Soppa, Fisk, Pastej, kött med lök och potatis, bönor i smör, kalfkottletter, kött med rofvor och erter, kyckling, sallat, erter i smör, kräftor (stora som torndyflar), rökt fläsk, gås med sallad, frukttorta med mandelkaka, och till desert smultron, hallon, vinbär, krusbär (större än kräftorna), plommon, päron, biscuit, bakelse, ost. Titl hvardera kuverten en boutelj vin och hvetbröd. Till sederna hörer att skeden alltid lägges vidöppen, tvärt emot våra svenska seder, och att min bordskamrat slog vatten i ett glas efter måltiden, doppade deri händerna och torkade dem på serviettén, och det vid bordet, der tvänne fruntimmer spisade. På aftonen vandrades till Rousseaus ö för att ta afsked af den allvarsamma filosofen, kring hvars bronsbildstod en mängd glada barn lekte. Det var rörande att se, då man påminner sig

hvad han som barnens vän uträttat till deras bästa medelst sina odödliga skrifter. Adieu Geneve, adieu Montblanc, adieu Rousseau: Er återser jag väl aldrig mer!

Ej långt från Geneve ligger Ferney, der kungen bland poeterna och poeten bland konungarna, Voltaire, bodde. Alla resande pläga automatiskt begifva sig dit för att se hans nattmössa, bläckhorn och spatserkäpp. Stället är ej väl underhållet, men naturen vacker, och Montblanc uppbyggligare att se än poetens nattmössa. Det hörer ock till mina egenheter att jag heldre sysselsätter mig med lemningarne efter hans snille, än de lumpna lemningarne efter hans kroppsliga tillvaro. På den urna, som fordom här inneslöt hans hjerta, stod skrifvet: "Mon esprit est partout et mon coeur est ici." Det var här som detta stora snille tillbragte sina sista år, efter att i sin fåfänga hafva ställt sig vid sidan af Fredrik II och Ludvig XIV, och bittert grinat åt hela sin samtid. Den 29 Maj 1778, dagen före hans död skref han sin sista vers, som lydde så:

Tandis que j'ai vecu on m'a vu hautement
Aux Badauds effraés dire mon sentiment;
Je veux le dire encore dans le royaume sombre,
S'ils ont des prejuges j'en guerirai les ombres.

Om man kan säga att en revolution i staten måste föregås af en revolution i idéerna, så kan man väl i Rousseaus och Voltaires spåra fröet till de våldsamma skakningar vi öfverlefvat. Rousseau yttrade redan i sin Emile: "Nous approchons de l'état de crise et du siècle des revolutions."

Efter ett kort, men oförgätligt vistande i Schweitz, huru ofta skola icke ljufva minnen flyga till mig från detta land, der naturen framställit till åskådning hela sin storhet och prakt, ett bland de skönaste på jorden, och som så mången längtat att se. Schweitz är ett land med den rikaste omvexling af landtliga scener och de mest storartade naturbilder. Här skådar man romantiska idylliska dalar och fält jemte de fruktansvärdaste

bergsklyftor, glänsande snöfält vid leende sjöar och lifliga stränder, glödande glacierer, brusande vattenfall vid sidan af lugna betesfält, här hör man gletschernas brakande jemte koskällans ljud m. m., som ingen inbillning kan fatta och ingen penna teckna. Oförgätligt är det så kallade Alpglühen eller den rosenfärg, som den nedgående solen ger åt isbergen, och som jag en afton betraktade från Bern. Gletscher verldens ryslighet, öfvergår i canton Vaud i ett det aldratäckaste angenämaste landskap, och Berner-Oberland ligger midt emellan. I det förra herrskar grafvens tystnad, i det senare lif och verksamhet. Så olika som Schweitz's natur är, så olika äro ock dess invånare och naturalster. Man finner här Europas alla himmelsstreck, nordens växter bredvid söderns, och naturforskaren kan här äga den rikaste sysselsättning. Goda värdshus och vägar har man nästan öfverallt, och om det är dyrt att resa i Schweitz, så måste man också medgifva, att det är i alla afseenden angenämt, och har man tillika den bästa anvisning och underrättelse af Kellers ypperliga karta och Ebels lika goda beskrifning. Schweitz är starkt befolkadt, besökes om somrarna af en otalig mängd utlänningar, och måste alltså skaffa mycket af sina förnödenheter utifrån, som naturligtvis ökar kostnaden. Från polis och prejeri är man i öfrigt befriad, men myntets olikhet gör både besvär och förlust. I cantonerne Vadt, Genf, Neufchatel och Freyburg talas franska, i Tessin italienska, i Wallis och Bern både tyska och fransyska, och i alla de öfriga cantonerne tyska.

Följande morgon skedde afresan till Lyon. Trakten är i början Schweitzisk, med ofantliga bergsspetsar och djupa leende dalar. I Frankrike plattas den mera ut till kullar, och vid Lyon ser man en stor frugtbar slätt beströdd med landthus och villor. Vid fransyska gränsen underkastades vi en noggrann undersökning af våra saker, och våra pass utbyttes mot provisoriska på fransyska. En dyr och dålig middag spisades på vägen.

Allt är här sämre än i Schweitz, och conducteuren satte sig främst vid bordet i blous och lät det sura vinet tappert smaka sig. Till reskamrat hade jag fått en Hamburgare med fru, som ingendera kunde ett enda ord fransyska, och hvilka jag måste hjelpa till rätta. Det bekanta vattenfallet som en fransk värdshusvärd visar med uttryck: "C'est de mon invention" ville jag ej se för att ej förargas öfver fransk egenkärlek, ty vår Herre sjelf kan ej göra något som ej en fransman tror sig kunna förbättra.

Lyon är en stor fabriksstad, särdeles i silke och siden. Jag vandrade upp åt Fourviere, från hvilken höjd jag såg staden i midten hopgrötad med hus som mer och mer glesnade mot periferien och öfvergingo i en skön landtbygd med hvita landthus och villor bland trädgårdar, åkrar, vinplanteringar och lundar, begränsade af Alperna och vattnade af Rhône och Saone. Här börjar en historiskt märkvärdig trakt och Cæsar ritade här med svärdet en romersk förskansning, som tio sekler ej kunnat utplåna. Det var ett märkvärdigt folk de der Romarne, egentligen öfverlägsna i krigskonst och jurisprudens, och man känner ännu igen deras afkomlingar på deras skicklighet i det praktiska lifvet. Så såg man i våra dagar tyskarne länge sjunga eldiga sånger om frihet och fosterland, men ta stryk på fältet. Man såg dem uttänka de djupsinnigaste theorier om menniskans rättigheter och dock slafva under en främmande magt. Den qvicka Mad. Stael sade också, att Fransmännen äro herrar till lands, Engelsmännen till sjös och Tyskarne — i luften. Likväl är det intet folk jag så mycket älskar som Tyskarna (Svenskar oberäknade). Lyon är en utmärkt vacker stad med stora palatser, broar, statuer, promenader. Hvad klimatet beträffar, så har jag ännu ej i södern känt någon besvärande värme, deremot var den i Hamburg i början af Juli rätt besvärlig och steg till 28 grader. Tillika äro nätterna här både mörka

och svala. Aftnarna begagnas också till promenader på de sköna stränderna af Rhône och Saone.

Rhonfloden är här vid Lyon 300 alnar bred, och quaierna rätt ofta med planteringar och sköna höga hus; vattnet är ej klart, dock ligga här flere badhus och tvättbåtar. Caféer och restaurationer har man öfverallt med tidningar och politiserande sällskaper. Jag har besett det märkvärdiga Hôtel de ville, det första i sitt slag i hela Frankrike, äfvensom Palais des arts, båda utgörande hvar sin sida af Place des Terreaux. Jag har här äfven sett en passage med glas öfverhvälfd och grannlåtsbodar alltigenom, men den var ej så elegant som passagen vid Jungfernstieg i Hamburg. Jag har sett Place Bellecour, en af de största och vackraste i Europa, med en kolossal statue af "Louis le grand". Hôtel Dieu är äfven ett palats, och det hedrar Lyonesarne att åt den lidande menskligheten ha gjort en så storartad anläggning. Men hvartill tjena dessa uppräkningar, som man kan läsa i hvarje beskrifning öfver staden? Heldre omtalar jag seder och bruk ur folklifvet. Så har man på alla gator spekulanter, som borsta skor och kläder, uttaga fläckar, m. m. och jag såg ofta detta arbete verkställas med herrar, som gingo helt renoverade ur dessa artisters hand. En mängd de läckraste frugter säljas i öppna bodar och redan ser man vindrufvor från orangerierna. Alla sorters matvaror, grönsaker, mjölk, hvetbröd säljas i öppna bodar på gatorna, jemte färdiggjorda kläder och till ringa pris, så att man t. ex. kan få ett par sommarbyxor för 10 francs. Klädseln har i allmänhet ingenting ovanligt, men man ser många herrar med skägg af olika former, lägre klassen brukar den ljusblå Franska blousen eller skjortan, militären har röda byxor och presternas drägt är en svart långrock af bombassin, knäppt ända ned, uppfäst baktill och med skärp, samt kragen svart med hvita kanter, hatten med rund kulle och stora bål som våra bondhattar. På gatorna är mycket buller och trängsel af arbetare, fot-

gångare, vagnar och diligencer. Efter regn blir här bra smutsigt på gatorna, som ofta ha rännsten midtuti, liknande en liten bäck, deri allt afskräde kastas. Husen äro af mörk färg, 5 à 6 våningar höga, och gatorna in i staden trånga och mörka, som kan vara bra under starkaste sommarhettan, deremot har man efter flodstränderna frisk och ren luft samt snygghet; här äro läsekabinetter och små bord med rafraichissementer, stenbalustrader och halmstolar att sitta på. En ofantlig mängd med annonser stå uppklistrade med stora bokstäfver och af alla färgor, så att man har ett helt studium på gatan; ganska ofta utbjudas läkemedel mot hemliga och icke hemliga sjukdomar. Öfverallt är folket höfligt och visar med all tjenstvillighet vägen åt främlingen, som frågar, följer honom ofta långa stycket och lemnar alla slags upplysningar. Efter hvad jag kunnat finna, kan man lefva här ytterst billigt om man rangerar sin hushållning enskildt, och ej lefver på värdshus eller hôteller.

Den 28 Juli firades med en stor revue minnet af Julirevolutionen. Mycket militär af alla vapen var samlad på place de Louis le grand och höll fältmusik, men för en så stor stad som Lyon var den gapande folkmassan ringa. Den synes alltförväl begripa att Julirevolutionen var gjord af folket, men ej för folket. Resultaterna blefvo helt annat än man väntat. Det synes som i alla tider det varit folkets öde att verka och handla, men ej få smaka frugterna af arbetet. Det militära synes här vara vårdslösadt och mindre ansedt nu än fordom. Knektarna äro ej så spända och inbillska som i Sverige. De synas till och med afstått moustacherna åt civila, en i sanning ej ringa uppoffring.

Den 29 Juli skedde afresa från Lyon på ångfartyg till Beaucaire, 24 Sv. mil, som gick på 14 timmar utför Rhône, hvars strekning är så stark, att samma väg uppföre floden fordrar dubbelt längre tid. Stränderna af Rhône äro i början flacka, sedan omgifvas de af höga

berg på båda sidor, hvilka vid Montelimart äro vulkaniska, och slutligen öppnar sig en stor fruktbar slätt ner mot Beaucaire. All skog är försvunnen, bergen stundom kala, ofta med mycken vinodling. Flodstränderna äro sandiga och prydda af silfverpoppel och pyramidalpoppel med videbuskar; ofta ser man jerntrådsbroar. Trakten är ej så vacker som i Rheingau, tyckes också vara magrare, sämre skött och odlad. Ibland ser man ruiner af gamla slott från höjderna, byarne synas orena och smutsiga, byggda af sten och ler med tegel- eller spåntak. På eftermiddagen kommo vi till Avignon, som i anseende till sina murar och klocktorn ser både krigisk och påfvisk ut. Vi sluppo att känna den våldsamma mistralen, som stundom blåser så stark under bågarna af den vackra bron, att man nästan kunde frukta för fartyget. Man har ock en latinsk vers om Avignon från medeltiden:

Avenio ventosa,
Sine vento venenosa,
Cum vento fastiidosa.

Man kan se att här färdas mycket folk, ty på otaliga ställen står att läsa på väggarna: Restauraut, Café, Vin, Bier de Lyon, Loge à pied, &c. Klockan 8 på aftonen afgicks på jernbanan genom en tunnel och viaducter från Beaucaire till Nismes, der vi togo in i en Loge à pied, för att se hvad detta kunde vara. Öfversättningen kan ej bli annat än hvad man i Sverige kallar att hugga näsan i väggen och stå och sofva. Meningen är väl för "fotgängare", och alltså ett sämre värdshus, dock fingo vi ett ganska passabelt rum med stengolf och stora sängar. Ner i stugan spisades rätt bra portionsvis med ett godt rödt vin och så starkt att det nästan liknade portvin. Värden hette Cristol Perier och var rätt artig och uppmärksam mot oss, långt mer än betjeningen på hôtellet i Lyon. I hans värdshus åt jag bland den lägre klassen, och det roade mig långt mer än de ståtliga middagarna på hôtellerna.

Det var för mig ett tillfälle att se seder och bruk hos den folkklass, som jag framför andra älskar, och det var för mig en stor tillfredsställelse att se, huru anständigt, nyktert, hyfsadt allt går till i detta härliga land. Det enda jag ej tyckte om, var att klädseln var ej renlig. Alla nästan voro klädda i blouse, drucko aldrig sitt vin utan att späda det med 1-2 à 2-3 vatten, togo efter maten sin ränsel på ryggen och gingo sina färde. Detta var bästa öfversättningen på Loge è pied. Glada och språksamma voro alla. Märkeligt är dock att jag alltsedan min afresa från Sverige ej sett något rätt vackert fruntimmersansigte. Om man ej vill anse mig för competent domare i detta fall, så får jag som vittne åberopa min 21-åriga reskamrat.

Qu'un jeune sang, bouillonnant dans ses veines,
rend son coeur sensible aux amoureuses peines.

Vi hafva denna dag (d. 30 Juli) besett Romerska Amfitheatern, den bäst bibehållna i detta slag, som finnes qvar. Vidare ha vi besett Maison quarré, Augusti bad och äreport, Dianas tempel och la tour Magne, samt, bland nyare saker, fontaine och jardin de la fontaine. Från la tour Magne, som ligger på en höjd, har man en härlig panorama öfver hela trakten. Kullen är beväxt med Italienska tallar eller pinier och söderns oliver om hvarandra. I Amfitheatern träffades en främling, som jag på fysionomien strax tog för en tysk. Jag tilltalade honom på tyska, och fann att jag dömt rätt. Besynnerligt! vi närmade oss som landsmän och följdes sen åt genom de Romerska monumenterna och drucko sedan tillsammans en flaska bier vid foten af Dianas tempel. Jag återfann således här mitt kära tyska och bier, och det var en rigtig vederqvickelse. Jag kan ej beskrifva det intryck och de otaliga minnen, som genomforo min själ vid åsynen af dessa lemningar efter det märkvärdigaste folk på jorden, ett folk, hvars historia alltifrån min barndom ömsom väckt min beundran, glädje, rysning, förakt; ett folk, lika stort i sina

dygder som sina laster, och hvars historia jag isynnerhet i Gibbons arbete flere gånger studerat med största nöje. Huru lefvande stodo icke för mig Gibbons målningar — denne ypperlige historieskrifvare, som fattade beslutet om sitt odödliga verk en afton i Colisée'n i Rom, och slutade det efter 20 års arbete vid stränderna af Genever-sjön. Lycklig den som så kan uppoffra sin lefnad i ett fortsatt angenämt arbete och med säker utsigt på odödligheten. Då han slutat sitt bärliga arbete, suckade han: Jag har förlorat ett gammalt och angenämt sällskap. Som de Romerska monumenterna i Nismes äro bland de märkvärdigaste och bäst bibehållna man får se, anser jag det för en skyldighet att litet nogare beskrifva dem. Amfitheatern i Nismes är den största Romarne byggde utom Italien, och den är den till våra dagar bäst bibehållna. Den är på senare åren restaurerad på allmän bekostnad, och platsen röjd så att den ligger helt fritt midt på ett öppet torg. Den bildar en oval af 405 fots längd och 317 fots bredd. Höjden är 60 fot och den rymde 25 à 30,000 menniskor. Det yttre utgöres af 2:ne pelarrader med hvalfbågar öfver hvarandra, och det inre af bänkrader i trattform ner från arenan ända upp till attican. Dessa bänkrader utgöra 17, der de äro bäst bibehållna, de nedre voro för de förnämare och de öfversta för folket. Många af de huggna stenbänkarne äro bortförda, dock är ännu så mycket qvar, att den på senare åren kunnat begagnas till tjurfäktningar. Det hela är uppfördt af sandsten och kallas allmänneligen "les arenes". Mellan de nedersta pelarne äro nu anbragta jerngaller, så att det inre af Amfitheatern kan läsas. Man anser den vara uppförd af Antoninus, som härstammade från Nismes. Vid regn och oväder kunde hela folkmassan draga sig in i gallerierna, gladiatorerna i sina fängelsen och de vilda stridande djuren in i de underjordiska hvalfven. Vid ovädrets upphörande utgingo åter de 30 000 menniskorna genom 100 vomitorier på bänkraderna.

Vid Barbarernas inbrott var Amfitheatern blott 300 år gammal och väl bibehållen. Westgötherne förvandlade den till en fästning. Då Saracenerna blefvo slagne af Carl Martel, förskansade de sig inom arenan och utjagades genom lågor, hvarefter murarne ännu bära spår och en sida liknar en ruin. Bäst bibehållna äro de underjordiska hvalfven.

Maison Carrée, ett skönt monument, äfvenledes från Antonini tid, är ej synnerligen stort, men tros utgjort endast en del af en vidlöftigare byggnad. De första kristna förvandlade det i en kyrka, och detta har det att tacka för att det blifvit skonadt. I 11:te seklet var det stadshus, blef sedermera stall, så åter kyrka, och 1789 åter hôtel för administrationen. Nu är det museum och skyddas genom ett jernstakett för vidare åverkan. Framför ingången är en skön portik, till hvilken man uppstiger på 15 stentrappsteg. De minnesmärken, som man uppgräft i trakten, och som ej få rum i museum, äro uppställda utanför huset och innanför gallret.

Dianas Tempel. Så kallas en vidlöftig ruin, hvars bestämmelse man ej så bestämdt känner, men som den ligger i jardin de la fontaine, så tros att den varit en hydraulisk anläggning. De romerska baden, som stå i sammanhang härmed, äro rätt märkvärdiga med sina bassiner af huggen sten, sina pelarhvalf och gångar, ett rigtigt vattenslott, och som ger ett dunkelt begrepp om Romarnes stora lux vid sina bad. Den närbelägna trädgården är paradisisk, och ger med sina lummiga trän en angenäm svalka i detta heta klimat.

Augusti port, som vette mot Rom och via Domitiana, var den förnämsta i Nismes, men är nu mycket förstörd. Den har dock ännu qvar en ganska läslig Romersk inscription. Den hade 4 portiker, tvenne större för åkande, och tvenne mindre för gående.

Hvilka frugter får man ej här smaka! En stor apelsin kostar 2 sk. sv. b:co, och allt annat i proportion. Lök, ärtschockor, gurkor, meloner äro så stora, att jag

i början ej kände igen hvad det kunde vara. Vi fingo färska mandlar och färska fikon. Lägg härtill detta lands eviga vår, sommar och höst, och det tyckes som paradiset vore här beläget. Solhettan är dock i dag besvärlig, och kalkdammet odrägligt. Vi sågo ett sällskap Araber, som halfsvarta i ansigtet tågade efter gatan i tofflor och insvepta i en filt, åsnor som buro stora buntar af gröna qvistar och vandrade som i en löfsal, denna traktens vedlass. Åsnor brukas nog allmänt, ehuru de äro högst envisa, hvarpå jag sett flera prof. En gumma red på en som ej ville gå, och det var löjligt att se hur det franska blodet sattes i kokning och hur gumman regerade med händer och fötter. En annan hade åsnan bunden bakefter en kärra, men åsnan, heldre än att följa med, lät släpa sig i halsbandet. Stryk hjelper ej — så är det ock med envisa menniskor, och rätt sjelfsvåldiga pojkar. Från Nismes restes på jernvägen till Montpellier genom en med oliver och vin planterad slätt. De flesta hus, hvilkas byggnad liknade Italiens, hade med luckor stängda fönster. Tåget på jernbanan gick långsamt, och stannade hvar 5 à 10 minut, för att aflemna och emottaga passagerare, hvilket visar traktens starka befolkning. Vi passerade genom en tunnel, sprängd i kalkberget, och jordmånen hade ofta en röd färg af den pulveriserade kalkstenen. Vi anlände kl. 9 på aftonen till Montpellier, trötta och glada att få öfverlemna oss åt en länge efterlängtad hvila.

I dessa trakter odlas vinet på åkerfält och rankorna uppbindas ej vid pålar. Midt i dessa vinfält stå olivträden, som ha tycke af våra pilträd, då man ser dem på afstånd.

Montpellier anses för den angenämaste och sundaste af södra Frankrikes städer, den ligger under 43 gr. 60 min. på en höjd med frisk luft och ren himmel, men beskylles för häftiga temperaturvexlingar. Vintern är ofta ej annat än en verklig vår, men hösten är den skönaste och rikaste årstiden. Man anser vår-vegeta-

tionen här vara 14 dagar tidigare än i Paris. Nordvest är den här allmännaste vind, och nederbörden i medeltal 25 t. 3 l. Regndagarne för året ha varierat mellan 83 och 55. Snö ser man sällan och den smälter strax. Största hettan har varit 35,10 — största köld 7,5. Juli är varmast och Januari kallast. Jordmånen är stenig och skoglös, men mycket productiv, och här växa cypress, lager, oliv, persikor, aprikoser, fikon, mandel, castanier, mulbär, mastix, cistus, den ständigt gröna eken, meloner, granater, vilda rosor, jasmin, rosmarin, lavendel, timjan, kyndel, utom våra i norden kända frugter och bär. I Januari blomstrar blåsippan, narcissen, primula, rosmarin &c., i Februari, mandelträdet, crocus, violer, svärdsliljan och snöblomman. I medlet af April är rågen i ax, körsbär och smultron öfverflöda i Maj.

Det lyckliga himmelsstreck, under hvilket södra Frankrike är beläget, gör att många sjuklingar begifva sig hit för att återvinna en förlorad hälsa, och det är isynnerhet personer med lung- och nerfsjukdomar, som passera vintern i detta milda klimat, hvilket är i stort rop, och hitlockar den Europeiska aristokratiens bräckligheter, som slå sig ner i Hieres, Nissa, Montpellier m. m. för att njuta af en vacker natur, varm luft, blid vinter, klar himmel, härliga frukter, sköna monumenter från forntiden, och mycket annat hvari denna trakt står lika högt med Italien, och efter fleres tanka högre. Det är i Rhônes och Garonnes bassiner i provinserna mot Medelhafvet och Pyreneerna, som somrarna äro långa och varma, och himmelen nästan beständigt bibehåller samma klarhet som i Italien, vintern är knappt märkbar eller liknar en lång höst. Helt annorlunda är klimatet i norra Frankrike, och mycket olika i östliga och vestliga delarne. Provence är den torraste trakt i Europa, och ehuru varmt klimatet är, så hände dock 1703 att hamnarne vid Toulon och Marseille voro tillfrusna, men detta är dock högst ovanligt, likasom att

den 11 Januari 1820 föll 2 fot djup snö i Hieres. En svår plåga är äfven Mistralen, en kall nord- eller nordvest-vind, som hufvudsakligen blåser om våren och vintern. Det är isynnerhet i Rhône-dalen den herrskar, och det ibland med sådan våldsamhet, att den uprpycker och kullstörtar träd. 1769 och 1770 blåste den oupphörligt i 14 månader, den hindrar träden att växa högt, betäcker bladen med kalkdamm och uttorkar jorden. Den är dock ej utan sin stora nytta, ty den renar atmospheren och mildrar den starka hettan; men för personer med svagt bröst kan den ej annat än vara högst skadlig, och infödingarna lida af denna orsak af lungsjukdomar, rheumatismer och blodspottning. Det är i sanning underligt huru denna trakt kunnat komma i rop som tjenlig för lungsotspatienter, ty det är klart af hvad ofvanföre är nämndt, att den ej kan passa för personer med ett retligt tillstånd i lungornas, luftrörets och magens slemhinnor. Vid sådana affectioner passa bättre de vestliga delarna af landet, såsom departementet Finisterre, hvarest vintern blott räcker 15 à 20 dagar och temperaturen i anseende till hafvets grannskap är ganska jemn. Lænnec rekommenderar också sydliga kusten af Bretagne för hectici. Deremot är östliga delen af landet och Provence mera passande för flegmatici, slappa konstitutioner med benägenhet för starka afsöndringar och organiska fel i hjertat och aorta samt varicositeter i lungvenerna &c. Det enda ställe man här kan rekommendera för lungsigtiga och hectici är ostridigt Hieres, hvars vintrar äro så blida som en vår, temperaturen föga vexlande, och mistralen föga kännbar. Näst Hieres kommer Nizza, och denna trakt har nästan samma natur, vegetation och klimat som hela kuststräckan af Italien ända ned åt Rom. Man har observerat såsom bevis på ortens sundhet, att medeltalet af lifstiden är i Montpellier 24 år, 3 mån. 15 1-3 dagar för män, och 28 år, 3 mån. 28 3-4 dagar för qvinnor. Af 80 års gamla finnes en bland 15 1-2.

I allmänhet är landtluften hälsosammare än stadens, liksom den är renare, och ehuru Montpellier utan tvifvel är en af de sundaste städer, så förekommer dock der ej sällan lungsoten, som i de trakter, som äro utsatta för nord- och nordvest-vinden, blir inflammatorisk. Deremot är nordvesten för goda konstitutioner den hälsosammaste och medför vackert väder. Sunnan har en motsatt karakter och medför frossfebrar, gallfebrar, ros- och ögoninflammationer i de lägre trakterna, under det de högre medföra rheumatismer och attaquer på hals och bröst; men i allmänhet är den del af staden, som vetter åt norr, sundare, än den som vetter mot söder. Jemförelsevis är Montpellier en så frisk och sund ort, att den rättfärdigar de många sjuklingarnes ditresa *), ehuru dess vidtberömda medicinska skola ej synes bibehålla sitt gamla rykte, och det af den olycklige Delpach **) stiftade Orthopediska Institutet är i förfall. Den lärde och ryktbare Joseph Scaliger yttrar: "Si j'etais en état de vivre dans le lieu qui me serait le plus agreable, je choisirais la ville de Montpellier et j'en ferais le nid de ma vieillesse. Il n'y a point d'endroits ou l'on puisse passer plus doucement ses jours, soit qu'on ait egard à la bonté de l'air, soit aux moeurs des habitans, et aux commodités de la vie".

Mot vintrarna har man ej här synnerligen förskansat sig, och en nordbo, van vid Norra Europas varma rum, kakelugnar, mattor och dubbelfönster, får stundom frysa dugtigt; deremot är all omsorg tagen emot hettan, ej mindre plågsam för en nordbo, som här ej så sällan saknar sitt hemlands beqvämligheter. Det är icke så mycket menniskors tanke- och lefnadssätt, som skiljer södern från norden, som icke mer vegetationen

---

*) Hertig Fredrik Adolf dog här 1803. Han var bror till Konung Carl XIII.

**) Utmärkt kirurg och menniskovän, mördad på gatan i Montpellier, sannolikt af misstag.

och klimatet. I södern ser man nästan hela året om grönska och växtlighet, men grönskan är i anseende till hettan och torkan svagare, och växtligheten långsammare än i norden. De långa dagarna i norden, i förening med fuktigheten, drifva växterna att fullborda sin lifsprocess på 6 veckor, hvartill i sydligare länder fordras 6 månader. I norden har man 4 årstider, i södern 2. Detta gör att södern med sin yppiga växtlighet dock är enformigare än norden, der naturen på några få månader alldeles ombyter drägt, der dagarne ökas och minskas med en repiditet, som starkt verkar på sinnet. Den ur drifvorna som ett trollslag framskyndande våren med sina blomsterfält och sin friska grönska, de växande dagarna, det rena vattnet och friska luften, kan en svensk icke glömma, äfven i det förföriska södern, utan ila hans tankar ofta tillbaka till detta "Folk, som vid öknens barm växt opp och med besvär En knapp och oviss skörd från frusna torfvan skär".

Den patois, som här i trakten talas af allmogen, är obegriplig, äfven för en fransos. Likväl har en poet öfversatt både Odysseen och Eneiden på detta språk, och Aug. Tandon har låtit trycka sina vers på samma språk. Som prof må anföras följande: Un homé aviè dous garcons: lou pu jouiné dignèt à soun pèra: Moun pèra dorena-mé cé qué mé déou révéni dé vostré bén; et loupera yé foguèt lou partagé dé soun bén.

Det vackraste och angenämaste ställe i Montpellier är utan tvifvel place du peyron, en höjd med sandade terrasser, bassiner, stenbalustrader, rosqvarter, vattensprång och högst upp det så kallade vattenslottet, bygdt i hexaedre med colonner, öppna sidor och inneslutande en bassin. Vid klart väder ser man härifrån Alperna och Pyreneerna, och ständigt Cevennerna och Medelhafvet, utom hela den grönskande trakten kring staden

*) Tegnér.

med sina otaliga hvita landthus och villor. En ofantlig aqueduc förer vattnet hit på 2 lieus afstånd. Nära place de peyron går den öfver hvalfbågar den ena arcaden öfver den andra. De undre och större hvalfbågarne äro 35, de öfre smärre 183. Denna vattenledning tyckes tafla med de romerska. En stor vacker plats är också Champ de Mars med sina alléer, och en lummig trädgård som under qvällen illumineras och der jag tillbragte mången angenäm afton bland en mängd menniskor som här voro placerade kring småbord, drucko ett glas och afhörde sång och musik. Jag träffade här åter den trefliga tysken, hvars bekantskap jag gjort i amfitheatern i Nismes, vi drucko här några glas tillsammans, och kommo öfverens att fransosen kan vara lycklig och glad med ganska litet. Frukostarna bestå här mest af mjölk, kaffe (Café au lait). I Schweitz serverades kaffet om mornarna med osaltadt smör och honing. På restaurationerna ser man ofta fruntimmer, utan att vara åtföljde af någon karl, gå in och spisa.

Den 1 Augusti flyttade vi i ett privat logis och betalte 30 francs i månaden för vestibul, sängrum, förmak och 2 sängar, det var beläget 2 trappor upp. Golfven äro som vanligt af qvaderstenar som i våra kyrkor, och möblerna tillräckliga. På mångfaldiga ställen finnes uthängda papper med påskrift "chambre garni à louer" och man kan få ännu bättre pris än vi, om man vill nöja sig med sämre qvalitet. Vi ha utsigt åt ett torg med brunnar, der mycket folk samlas alla mornar med sina krukor för att hämta vatten och conversera. Qvinfolken äro klädda som hos oss, men ha för det mesta hvita rena mössor likt våra fruar. Karlarna bruka jackor och grå bondhattar.

Allt sedan min ankomst till Montpellier har himlen mest varit mulen och tjock, så att jag ej begriper hvart söderns rena luft och klara himmel tagit vägen, eller om den bara finns i resbeskrifningar. Den 2 Aug. föll regn och gatorna i staden förvandlades straxt till bäc-

kar som man ej utan broar kunde komma öfver. I anseende till gatornas lutning rann det snart af och medtog allt skräp och damm.

Till bevis för huru ringa pris man här kan dricka sitt vin, om man undviker hoteller och restaurationer, så vill jag omtala att vi utsände vår uppassare att köpa en boutelj (un litre) och han kom hem med ett ganska drickbart vin för 4 sous eller 4 sk. sv. banco, och jag må tillstå att jag ibland fått det sämre på restaurationerna här, men sällan så godt i Sverige.

Botaniska trädgården har blifvit besökt. Den är mycket utropad, har rika gångar och alléer, terrasser, springvatten, artificiell vattning och en mängd trädslag, som jag ej igenkände. Tallar och granar planterades i krukor som en raritet, och kom mig nordlänning att dra på munnen. Trädgården i Geneve syntes mig mera putsad och hade fria tillgångar, hvaremot qvarteren här till större delen voro stängda af gallerverk. Båda dessa trädgårdar påminte mig den ryktbara Decandolle. Hemvägen togs öfver Peyron, der jag första gången såg Medelhafvet, skådeplatsen för det märkvärdigaste af Europas historia och civilisation. Hvilka minnen! Egypten, Palestina, Phoenicien, Carthago, Grekland, Rom! Allt detta flög genom inbillningen, och skakade känslan.

Det är ganska roligt att sitta hela timmen i fönstret stödd mot balustraden och betrakta folklifvet på torget, att se qvinnorna vid brunnen som prata, skrika och gesticulera med armar och händer, så att man i hvarje stund tror att ett slagsmål skall uppkomma, se de lastade åsnorna och höra deras ohyggliga skrik, se den lägre folkklassen sitta under solskärmarna eller tälten framför caféer och fördrifva tiden, se eleganta enspända suffletter eller täckvagnar med lika eleganta herrar och damer passera, se den stora massan af folk i olika bestyr, dessa arbetsbin bland drönarne. Besynnerligt! sådana sprättar, modedockor och eleganter, som

man ser i Stockholm och Sveriges större städer, dem söker jag förgäfves här. Månne det är Italiens och söderns sorglöshet och cynism som jag här möt?? Hvarken folk eller boningar äro här så snygga som i Tyskland och i-synnerhet Schweitz. Här är sjelfva lieux d'aisance en sorts loge à pied — höjden af osnygghet.

Den sten hvaraf man här bygger sina vackra italienska hus med balustrader och nästan platta tak är så lös, att den hugges med yxa, sågas och formeras i qvadrater. Vid aqueducten som leder vattnet till place du Peyron bestod den af kalksten sammangyttrad af endast petrificater och så lös, att jag nästan med nageln kunde rista i den. Också var den på flere ställen nog frätt. Gatorna äro oftast stenlagda med små fyrkantiga stenar, men utgöra ej sällan en sort chaussé. Hästarnas seldon se högst besynnerliga ut med bjellror, spiror och horn och en mängd trossar och nät, som slänga och förmodligen äro ämnade att afhålla flugor. Tömmar brukas i allmänhet icke, man styrer med piskan. Qvinfolken här i Montpellier äro i allmänhet väl inga skönheter, men också ingen ful. De äldre ha skägg eller musstacher, hvilket bevisar att fransoserna äro en krigisk nation och äro särdeles häftiga. Till kaffet om eftermiddagarne kunna vi omöjligt få mjölk eller grädda, utan i stället följer en flaska kognac. Jag skulle alltså resa ända hit för att vänja mig att dricka panacé, eller balancé som en af mina vänner i Fahlun kallade det. Konjaken är dock ägta och förförisk, samt gör denna prosaiska verlden högst poetisk. Efter hela rue des etreves är nästan hvart tredje hus ett café eller restaution och vi ha föresatt oss att aldrig spisa 2 gånger på samma ställe. Det är i sanning bra både omväxlande och roligt. Än råka vi på bättre och än sämre stallen, men också komma vi i språk och beröring med många slags menniskor. Aldrig ha vi blifvit oböfligt bemötta. Underligt är det att seder och bruk äro så olika mot nordens och folkklasserna så blandade, att jag rätt ofta

ej kunnat bestämma om den restauration jag kommit på varit en sämre eller bättre. Jag har t. ex. kommit på ett ställe med granna gardiner och tapeter jemte god mat och godt vin, men derjemte blångarns duktyg, nysilfver-gaffel och ingen knif. På i öfrigt gentila hoteller har jag fått sked och gaffel af hvit metall eller nysilfver, på de elegantaste caféer intränger sig blousen. Alla ansigten äro uttrycksfulla och ha en viss styl, man ser inga dumma enfaldiga bondfysiognomier, det är hållning på kroppen och lif i rörelserna, men den mörka färgen i ansigtet ser något tataraktigt ut. En begrafningsprocession, som på söndagen passerade efter gatan, såg rätt praktfull ut. Först gick en vaktmästare i röd silfverbroderad drägt med trekantig hatt, derefter bars crucifixet på en stång, derefter 2 personer i rödt med hvita tuniker, derefter 3 präster i svarta sammetsmantlar med breda silfvergaloner, derefter kistan under ett sammetstäcke och sedan processionen i vanliga svarta kläder. Då och då uppstämdes en sång.

Måndagen den 4 reste vi till Cette och åter på jernvägen. Trakten närmast Montpellier är fruktbar, odlad, planterad, bebygd och vacker, men närmare Cette ofantligt slät, kal och sumpig; vid vägen växte cypresser (dammarin). Jordmånen kalkartad och vid sprängningarne för jernbanan ser man att bergen mest bestå af en röd kalksten. Stark odling af vin, oliver och frukt. Medelhafvet är vackert med sin blågröna färg och sina snöhvita vågor. Jag spatserade en stund vid dess strand fördjupad i betraktelser. För 2 månader sedan gick jag vid stränderna af Runn i Dalarne. Jag smakade på Medelhafvets vatten som var föga salt, och valde mig en liten snäcka af de många underliga som ligga vid dess stränder, för att behålla till ett minne af detta märkvärdiga haf. Många badhus voro här anlagde för att begagna saltsjöbaden. En del bestodo af endast tält. Besöket i Cette gick egentligen ut på att träffa vår Konsul Åman, som bor här och mottog oss ganska artigt.

Han har vistats 23 år i Frankrike och var ingen vän af södra Frankrikes seder och lefnadssätt, berättade att här finnes ingen gästfrihet, men mycken egoism, att det är rätt svårt för en utlänning att göra bekantskaper i husen och få inträde i familierna, att till och med studenterna i Montpellier äro uteslutna för sina lösa seder och att mängden af karlar, äfven gifta, tillbringa de från affärer lediga stunderna på caféerna. Endast hösten och vintern ser man här svenska fartyg i hamnen och för närvarande fanns blott här en svensk Sjökapten, Pålson från Carlskrona, den vi i hamnen sökte utan att kunna finna. Vid staden ligger ett högt berg, grönt, bebygdt och odladt. Närmare Cette sågo vi denna ortens sed att tröska säd, som bestod deri att säden utbreddes på marken och åsnor leddes omkring på densamma för att uttrampa kornen. Mera omtänksamt voro de artificiella vattningarna anlagda som jag här och der sett i denna trakt, bestående af ett hjul som drages af en åsna och uppfordrar vattnet i kanaler, hvarifrån det släppes öfver marken.

Bland underliga frugter, som man här äter, är en sorts svartblå, lika stora aflånga potäter, som kallas Aubergines, och som klyfvas, stekas i olja och sedan ätas samt smaka snarlikt sparris. Tillika ätes kärnan i ett slags stora tallkottar. Äfven förtäras här snäckor som se ohyggliga ut. Olivoljan har här en högst angenäm smak, särdeles på sallat som här ätes i mängd, aldrig tillsammans med köttet, utan vanligen efteråt. Försilfrade metvurstar säljas i bodarna, och tillförseln af alla sorters matvaror är betydlig, man får smör som är osaltadt, och ost som luktar likt gammalost hos oss.

Jag har nu varit tämligen mycket omkring på landtbygden, men måste tillstå att ingen lokal synes mig så treflig som många i mitt fädernesland: man finner ej Sveriges starka omväxling af sjöar, landthöjder, barrskogar och grönskande fält, som en svensk här alltid måste sakna. Slätten med sitt eviga vin och oliver, al-

léer och oftast kala hus är enformig och tröttande. Solhettan och dammet är högst besvärligt, då solen skiner och kastar sina lodrätta strålar. Folket är höfligt, aldrig förtroligt, annorlunda är det i Schweitz och i Tyskland.

Onsdagen den 6 Augusti voro vi uppe i Prefecturen och utbytte våra franska pass mot de svenska, hvilka hade varit i Paris och der blifvit påtecknade — mycket besvär för 2 obetydliga personer, som visst icke missunna Louis Philippe att sitta på Frankrikes thron och vara en fysisk och moralisk skottafla för sina oroliga undersåter. Min reskamrat, som jag ibland påmint om hur försigtig man bör vara i politiska samtal i främmande land, sade mig att han ingenting högre önskade än att få en politisk utmärkelse, emedan han älskade särdeles att bli namnkunnig och att omtalas i alla tidningar.

Den 7 Aug. Vi brukade dricka vårt caffe om eftermiddagarna hos en artig och fryntlig värd vid Rue des etuves. Här åto vi på försök en underlig röd frukt som kallas Pommes d'amour och som stekes i olja, och hvartill dracks ett hvitt vin af en lika underlig och pikant smak. Om aftonen såg jag en procession af de många i detta bigotta land. Det synes mig urartat till ett tomt spektakel. Menigheten ser derpå och tyckes ej bry sig derom vidare. Nutiden frågar ej stort efter hvad forntiden skattade högt. 1792 nedrefs på Place du Peyron Ludvig 14:s statue. Efter restaurationen ville "vederbörande" uppställa en ny, men den fick länge ligga i en lår och först för några år sedan kunde man förmå stadens invånare att uppställa den på en trädställning öfverklistrad med papper, sedan de förgäfves sökt få försälja statuen som gammal koppar. Så klent står det nu här till med royalismen. Gud, Konung och Fädernesland bli väl snart endast en fras i orationer, och i verkligheten betyda R:dr, sk. och runstycken mera.

Under ett besök i Ecole de Medecine, en ståtlig

byggnad med sina auditorier, muséer och anatomiska theater (med en stol funnen i Amfitheatern i Nismes), fann jag vid genomgåendet af bibliotheket, som består af omkring 30,000 volumer, några märkvärdiga Manuscripter som sannolikt ej skulle vara utan värde för Svenska Historien, nemligen Drottning Christinas bref till offentliga och enskilda personer samt Miscellanea politica, utgörande 13 stora qvartband i pergament bundne. Bibliothekarien kunde ej upplysa mig huru de kommit att få sin plats här, och jag kan blott recommendera dem i våra historieforkares åtanka.

Samma dag besöktes Casernen. Exercisen tycktes mig gå temligen legert till, om ej slarfvigt. Det synes som fransoserna satte sig öfver handgreppens pedanteri. I krig duger sådant ej till stort, och fransmannen ser mest på det praktiska, användbara och dugliga. Folket var inqvarteradt i stora salar, hvardera för 24 män, sängarna helt och hållet af smidt jern och lätta, med en halmmadrass under och en af tagel öfver, samt en grå filt. Jag såg deras mat och smakade deras bröd, som var både godt och snygt. Allt visades med en utmärkt artighet. Man frågade mig om jag var engelsman, hvartill jag svarade ja, för att undvika alla explicationer om Sverige, som fransmän i allmänhet ej veta om det är fogel eller fisk, hvarpå jag haft många prof.

På aftonen gick jag in i kyrkan St. Denis. Der var mörkt och tyst som i en graf, en matt lampa flämtade från altaret och flere qvinnor lågo knäfallande vid stolar och bådo till vår gemensamma Gud. Jag hade lust att knäfalla med, men visste ej hvad min själasörjare i Fahlun skulle säga derom. Följande dagen, den 9 Aug. en Lördag, var himmelen fullkomligt klar och solen i full glans, som väl var pinsamt för ögonen, men värman dock ej starkare än att jag ofta denna tiden känt den långt mera tryckande i Fahlun. Thermometern visade d. 10 Aug. 28 grader varmt, men värmen var ej eller då synnerligt besvärande, ehuru luften var uppfylld af kalkdamm.

Söndags aftonen hölls på det lilla torget utanför mitt fönster en föreläsning för en stor församling af en orator, som uppsatt en tafla, hvarpå var måladt hvarjehanda med öfverskrift: "Evenement deplorable arrivé à une jeune femme enlevée par un monstre aux iles de Guyenne pres Bordeaux". Berättelsen slutades med sång, och påminte om söderns bruk och seder. Föreläsaren var en bonde och folksamlingen ur den lägre klassen. Hans hustru var honom behjelplig att sjunga och försälja plancher och visor om händelsen. Mycken vidskepelse och vantro ser man i detta land, och kyrkorna har jag sett befolkade isynnerhet af qvinfolk. Månne de synda mer efter de alltid äro angelägnare om absolution? Äfven i norden har jag trott mig se mera qvinnor än karlar i kyrkorna, och på tillfrågan ha de ofta sagt mig, att de gå dit för prestens skuld. Skälet kan vara godt, men här vore det mera skäl att gå för kyrkvaktarens skull, emedan det är en magnifik person, som har broderad råck, rödt skärp och plumagerad hatt som en general hos oss, och som han på köpet låter sitta på i kyrkan.

Sedan solen gått ner, och en angenäm svalka spridt sig öfver staden, börjar mycket lif och buller på gatorna med sång, prat, skrik, gester och promenader. Äldre personer sitta då med sin famille på stolar och soffor framför dörren till sin boning, och njuta af den sköna aftonen. Gatorna äro då ock behagliga, medelst sin eklärering, som ofta består af gas. Huru ofta har jag ej, stödd på balustraden utanför mitt fönster, betraktat denna lefvande tafla af söderns lif, och jemfört det med lifvet i norden. Det är ett rikt ämne för betraktelser. Nu börja höstens frugter framkomma, den ena efter den andra. Meloner fås för några skilling, drufvor fås om 8 dar, lök ätes här i mängd, och rödlöken är så stor som våra hvetebullar i Fahlun. Sallaten är förträfflig med sin färska olivolja; man får persikor samt en hop frugter som jag ej förstår mig på, hvar-

ken smaken eller namnet. Olyckligtvis är min omtyckta mjölk här rätt dyr, och får betalas med 36 sk. kannan och derutöfver, således 50 procent mer än vin. Oxkött kostar 32 sk. skålpundet. Till thét om aftnarna har man gett mig orangevatten i stället för grädda. Deremot säljes is skålpundsvis. Hur behagligt att på aftonen skicka efter en melon, en butelj vin och ett stycke is, hvilket allt man kan ha för 12 à 14 sk. sv. banko.

Jag har åter besökt afton-nöjena i Caféet och trädgården vid Champ de Mars. Samma sångerskor, samma musik och samma sort sällskap som förut. Hela trädgården är fullkomligt hvälfd och beskuggad af valnötträn och acacier, midt i densamma en sort pyramid med en mängd gaslågor, som jemte färgade lampor vid sidorna upplysa densamma. Öfverallt ser man bord, stolar, kypare och pratande grupper. En och annan handtverkare har sin hustru och barn med sig. Besynnerligt att här drickes så mycket öl, som är dyrare än vinet. Dessa aftonunderhållningar äro en verklig välgerning för den klass af menniskor, som arbetat hela dagen och är i behof af en anständig vederqvickelse på aftonen. De sjungande damerna äro elegant klädda och sitta på en upphöjning under ett tak af lärft. Den som sjunger stiger upp och gesticulerar, och musiken, som består af violer och violoncell, accompagnerar. Emellanåt stiger en karl upp och sjunger och deklamerar. Ofta bestås handklappningar. Det fordras i sanning en viss grad af hyfsning eller bildning för att finna smak i dessa nöjen. Jag tviflar att våra handtverkare skulle finna sig dervid, men också har styrelsen aldrig gjort stort för folknöjena eller deras ledning till något bättre. Man skriker bara och ger ut förordningar mot krogar och fylleri. När fantasien icke sysselsättes med något godt, faller äfven den på ondt, kastar sig ofta in i svärmeri och superstition och så få vi läsare i Sverige och ultrakatoliker i södern Dock lik-

väl! drifva icke de högre stånden äfven så mycket superstition med hedern som de lägre med religionen? Jag har t. ex. känt personer, som ej kunnat stjäla en skilling i slantar, men väl hedern af en ärbar flicka.

Den 12 Augusti promenad åt landet och stränderna af den lilla floden Lez. Allt var brändt, dammigt och förtorkadt. Några tistlar blommade vid vägen, åsnorna drogo norian eller den artificiella vatteninrättningen; på landthusen voro alla fönsterluckor tillslutna, majsen växte hög på åkrarna, allt var dödt i hettan, vattnet i Lez var grumligt, dess stränder något kuperade och beväxta med popplar och pilar. Man hade simmskola och tvättanstalter vid floden, och några gäspande soldater gingo på vakt. Taflan är karakteristisk, och jag sände en suck åt nordens snödrifvor och tallskogar, jag tänkte på dem alldeles som en törstig tänker på friskt kallt vatten, och ofta utropade jag för mig sjelf: ack den som ändå hade en filbunke! den skulle smaka mig bättre än middagarna hos Nougaret.

Det torde förefalla mången besynnerligt de många småsaker jag här berättar, men jag får än en gång förklara att jag alldeles icke under denna resa brytt mig om alt springa efter theatrar, muséer, bibliotheker, gallerier, concerter och mera sådant. För 20 år sedan hade jag, likt många andra, sådana funderingar, och är alldeles uppledsen vid det myckna pratet om sådana saker af kännare och icke kännare. Jag bryr mig icke om deras theorier, jag älskar att se naturen och folket och det utan allt theoretiserande. Detta må anses eget och lumpet — jag har ingenting deremot. Sålunda får jag nu omtala att kl. mellan 9 och 10 på aftonen en deklamatör, vid tvänne på marken ställda ljus och i en cirkel af åhörare, reciterar hvarjehanda händelser, talande, sjungande, dansande, hoppande, gesticulerande, hvarpå han i en korg insamlar sina sous och folksamlingen åtskiljes. Detta är ett spektakel, som man endast kan få se här i södern, då deremot de spektakler,

som uppföras i de högre kretsarna, äro hvarandra lika alltid och allestädes, och rätt ofta både enformiga och tråkiga.

Dessa sånger, som offentligen sjungas om aftnarna, äro rätt ofta ganska vackra och väl valda. En afton köpte jag en samling för några sous och den hade till epigraf den vackra versen af Beranger:

"Par des chansons ma mère m'a bercé,
Je veux finir comme j'ai commencé".

Utanför mitt fönster på place de la Saunerie, sitter vid fontainen en gumma, som har framför sig ett bord, som hon ditflyttar hvar morgon och borttager hvar afton. På detta bord har hon tvänne lyckobjul, bestående af blanka messingskulor, som kringsvängas på en axel. Här kan publiken få tillfredsställa sin spellusta, men jag kan ej säga att stället är mycket besökt, annat än af barn, och jag förstår ej hur gumman kan lefva af den ringa behållningen här i Montpellier, der jag just ej funnit godt köp på någonting annat än vin och meloner.

I dag den 14 Augusti började först att offentligen försäljas mogna drufvor på torget för 4 sous skålpundet, längre fram falla de till 1 sous. En promenad åt Marché du Poisson och Marché aux Fleurs är ej utan intresse, ty man kan här få en öfversigt af den stora massa af grönsaker och andra lifsmedel, som hitströmma. Utom alla slags frugter, rötter, mandlar, nötter, kastanjer, äplen, päron, plommon, fikon, persikor, drufvor, sallat, rädisor, pommes d'amour, citroner, meloner och mycket annat, som jag ej vet hvad det heter, får man här äfven ostron och snäckor, hvilka senare jag en gång åt på ett spisqvarter och fann dem likna i smaken de förra. Isynnerhet försäljes här mycket lök, en favoritkrydda i södra Frankrike. Hvitlöken är hopbunden i långa perleband, men rödlöken ligger som andra kakor af 4 à 5 tums diameter. Blommor försäljas här i ovanlig mängd och af sällsynt skönhet, jemte kran-

sar, bundna af eterneller. Här har jag ofta njutit med både syn och lukt. De mest här förekommande praktblommor, så väl på kall jord som i krukor, äro Oleander eller Laurier rose, och den finnes i mängd på rabatterna vid Place du Peyron, jemte törnrosor och georginer. Träden tycker jag i allmänhet ej vilja hinna sin rätta storlek, hvilket sannolikt härrör af den torra marken och det torra klimatet. Annorlunda var det på det fuktiga Seland, der var en lifligare grönska — jag vill ej tala om Schweitz.

Vår lilla skoputsare, 16 år gammal, från Piemont, Pierre Maurice, är en rätt rolig gosse att prata med, och jag börjar vänja mig vid hans patois. Klockan 9 om morgnarna inställer han sig och uträttar åt oss rätt beskedligt allehanda slags kommissioner och har ej begärt mer än 6 francs i månaden. Med en liflig min omtalar han att han om 4 år skall bli soldat. Han tar aldrig af sig mössan, emedan detta aldrig brukas här, men det ser i början sturskt ut för nordboar, som ej känna denna sed. Likt andra härstädes säger han aldrig ja och aldrig nej. Det förra uttryckes med en nickning, det senare med en axeldragning. Vid lediga stunder läser jag Lamennais skrifter. De äro ej så lätta att få här i katholicismens förlofvade land. Hvad han säger om kristendomens progressiva utveckling, tycker jag är rätt förnuftigt. En afton satt jag och betraktade den vackra himmelen med sina klara stjernor. Då föllo ögonen på karlavagnen och jag nickade omedelbart åt honom som åt en gammal bekant, den jag så ofta sett från mitt farstufönster i Fahlun. Hvad sådana reminiscenser äro på en gång behagliga och rörande! Mindre sublim är min granne här i huset, en perukmakare, som uppsatt en skylt, hvaråt jag flere gånger skrattat. Den föreställer Absalon, hängande vid håret i ett träd, enligt Bibelns beskrifning, och inunder följande inscription:

"Evités d'Absalon le deplorable sort,
S'il eut porté perruque il ne serait pas mort".

Det är i sanning att taga sina kunder på den ömma, ja den religiösa sidan, men hvad gör icke en fransos för att få klippa sin nästa?

Det är märkvärdigt att rummen här i södern kunna vara så svala under den starka solhettan. Dertill bidrager utan tvifvel stengolfven, marmorspisarna och

de solida stenväggarna. Dessutom har man om dagarna brädluckorna utanför fönstren stängda. Det är just behagligt att ur solhettan komma in i det svala rummet, och ur det starka solskenet in i skymningen. Det måtte tillhöra söderns klimat att trifvas väl vid att ligga och dra sig och göra ingenting. Jag tycker mig redan känna en försmak af detta dolce far niente, denna bekymmerslöshet och likgiltighet, samt detta ringa behof af föda och sysselsättning. Jag vet mig aldrig ätit så litet som nu, och är dock aldrig hungrig. Utan tvifvel har det myckna bruket af vin någon del häri. Jag har ofta hört och läst att denna trakt skall vara ett herrligt botemedel för ett af oro och sorger tärdt sinne, och jag skulle vara färdig att tro det, ehuru svårt det är att förklara naturens hemliga verkningar. Under nordens tunga himmel och tjocka luft blir sinnet lätt dystert, själen orolig och fordrar en ständig verksamhet, ett ihärdigt arbete, som tärer på lifsandarna och gör hjessan tidigt grå. Menniskan är och blir sådan som himmelen öfver henne, ehuru icke alltid ett himmelens barn.

Söndags eftermiddagarna äro här i Montpellier tråkiga som i Fahlun för den, hvars religiösa känsla ej kan utbryta i böner och sång, och kyrkogång. För skolpojkar som få lof äro de roliga. Jag gick upp i en Salon de lecture, der en mängd tidningar lågo på ett grönt bord; jag läste om Ronge och det religiösa väsendet i Tyskland, och det var min gudstjenst. Så lycklig och nyttig som religionens inflytelse är inom gränsorna af det sanna, så förfalskande är den för vetenskapen och moraliteten, och sönderdelar i stället för att förena, och sprider det onda, der hvarest förvillelsen får utsträcka sig. Der som dess välde försvagas, söker förståndet oroligt på alla håll grunder att stöda sig vid, och ej finnande några, som ej äro omtvistade, förtviflar det om det sanna. Der tankarne stå isolerade utan naturligt samband, utan gemensam tro, der blir också kärleken isolerad: man älskar då sig sjelf, mer än allt annat, och älskar sig ensamt; egenkärleken ingår i sederna, anarchien i samhället, som blir ett stridsfält, hvarest alla passioner strida och våld och list segra ömsevis. Rätt och skyldighet lika föraktade bli tomma ord, hvaråt massan skrattar. Man känner ej annat än intressen, och som dessa gå ut på materiella för-

måner, så concentrera sig begären kring dessa, glömmande alla andra. Man vill njuta till hvad pris som helst, och berusas af detta häftiga och rasande begär, som utsläcker och qväfver lifvet i dessa fåfänga bemödanden. Detta är antingen en led af ett slutligt förfall, om ej den uttorkade tron uppblomstrar ur ruinerna, eller en öfvergång, om den återfödes starkare och renare, som på den tid, då Frälsaren förnyade den förslappade verlden.

Vi äro vid en af dessa epoker; men tviflet, som bearbetar menniskorna, tankens oregelbundna rörelser, moralens förfall, de krampaktiga ryckningar och den djupa känslolöshet, som dermed äro förenade, med ett ord: hela det sjukliga tillstånd, som erbjuder en så hemsk syn, förkunnar dock, i anseende till sin allmänlighet, mindre en dödlig kris än en hälsosam öfvergång. Och denna öfvergång skall icke blifva till någonting helt och hållet nytt, utan samband med det förflutna, utan helt enkelt en utveckling af kristendomen, ett högre begrepp af dess sanningar, förenade genom en lefvande förening med andra icke mindre vigtiga sanningar, som fullkomna densamma, och en mera utsträckt tillämpning af dessa sanningar på det menskliga lifvet, samhällsordningen och vetenskapen, som på alla håll söker de orsaker som förklara, och de principer, som sammanbinda de fenomener, som äro föremål för dess undersökningar — orsaker som tydligen ej kunna finnas om ej i en region öfver dessa fenomener *). Och härmed slutar min predikan.

Det är en märkvärdig strid, som för närvarande pågår i Frankrike mellan kyrkan och universitetet, mellan Jesuiterna och filosoferna, mellan skrymtare och kättare. Professor Michelet, stor historicus och utmärkt författare, har utgifvit en bok "Du Prêtre, de la Femme et de la Famille", som är det skarpaste man kan läsa emot katholicismen. Han fördömer coelibatet och bigten och påstår att presterna stiftat oenighet mellan makar och förstört famille-lifvet, que le catholicisme et ses ministres, que le christianisme et toutes les eglises qui le composent, que tout religion positive et tout sacerdoce soient des institutions essentiellement immorales et malfaisantes. Det är ord och inga visor. Cleri-

---

*) Lamennais, de la Religion.

ciet utgör emellertid en starkt organiserad corps med chefer och underlydande, som uppbär af staten 30 millioner utom alla andra inkomster, som utgör en stat inom staten mägtigare än sjelfva staten (Lamartine, L'etat, l'eglise et l'enseignement). Emot denna magt ha filosoferna ej annat att sätta än kraften af en uppristig och loyal discussion, kärlek för all sanning och hat till alla falska idéer. Striden föres, som man kan se, med bitterhet — få se hur den slutar. En timma kostade, tillbragt i läsekabinettet, 5 sous och mer var den ej värd. Jag fick äfven der veta att Montpelliers läkare ligga i lufven på hvarandra — sällskapet är sig likt, — — det är blott i en enda punkt de synas vara eniga, nemligen att hata hvarandra värre än döden. Jag har ofta undrat hvarföre filosofer och lärda ha så svårt för att komma öfverens. Hos Zimmerman erinrar jag mig hafva läst att en romersk landshöfding sammankallade en hop häftigt disputerande filosofer och förmanade dem till enighet, men att de endast blefvo eniga om en sak, nemligen att utskratta landshöfdingen, som var nog enfaldig att tro det filosofer någonsin kunde bli sams.

De vackra och svala aftnarna, då man sitter på gatan och pratar, har jag ibland tillbragt med mitt värdfolk, som berättat mig att innevarande sommar haft en ganska lindrig värme, att om hösten i October hitströmma en mängd utlänningar, särdeles Engelsmän, som passera vintern här, emedan man äfven då har en likaså ren himmel som nu, oagtadt det ibland faller snö i October, som går bort med det härligaste solsken. Jag kan just föreställa mig med hvilken glädje Engelsmannen med sin spelen skall i October skynda från de engelska dimmorna till denna rena klara luft, och huru tankar på hängning och rep skola skingras, huru den af beefstek och porter förtjocknade bloden, skall af vinet och sallaten bli tunn, lätt och flytande. Det är en brunnskur. För andra resande medföra dock Engelsmännen den olägenheten, att de göra dyr tid och stegra alla priser, utom det att man i allmänhet förebrår dem tröghet, tungsinthet, och att de ej gerna vilja antaga främmande språk och seder, hvarföre de ock för det mesta få söka sitt umgänge bland sina landsmän. Underligt nog att Svenskar och Ryssar ha så lätt att antaga främmande seder och lära främmande språk.

Svenskarnes pronunciation är dock oftast så hård, att de b'i ansedda för Engelsmän. Franska näs-tonen är ej lätt att efterapa, men tyckes gå bättre om man med fingrarna kniper ihop näsan under det man talar, eller ock stoppar en ärta i hvardera näsborran.

När man kommer till en stor främmande obekant stad, är det i början ganska otrefligt och oroligt, men sedan man fått rum är det redan bättre, och sedan man fått plankarta öfver staden och i resehandboken fått en öfversigt af densamma, börjar det bli trefligare, och man blir liksom hemmastadd, man börjar göra utvandringar och beser dess märkvärdigheter; men sedan allt detta är genomgånget och man ej har annat att göra än att bese detta för andra gången, då börjar det bli tråkigt och enformigt, och man längtar efter att resa vidare; men att resa kostar betydligt mera än att ligga stilla och rangera sin hushållning i ett privat logis. Likväl då man vistats en tid i en stad, är det nästan alltid en känsla af saknad, då man lemnar densamma. Alla dessa sinnesskakningar äro oskiljagtiga från utrikes resor, och ej utan sin bestämda verkan på lynnet, samt bidraga till dess omstämning medelst ständigt förnyade och omvexlande retelser: bekantskaper knytas och upplösas, märkvärdigheter ses för första och sista gången, nya ovanliga seder mötas jemte ett nytt språk och främmande menniskor. När man besinnar allt detta, kan man lätt föreställa sig hvilken betydlig fysisk och moralisk verkan en utrikes resa måste åstadkomma, helst man derjemte också nödgas förändra diét och lefnadssätt, samt underkastas inflytelsen af ett främmande himmelsstreck. Det är alltså ej underligt att läkare ofta föreskrifva utrikes resor, som ett vigtigt botemedel vid åtskilliga kroniska, fysiska och moraliska lidanden. Vid dessa resor är det också att betrakta, om man har tillfälle till umgänge med landsmän eller ej, hvilket betydligt förändrar förhållandet. Reskamrater kunna väl ofta vara trefliga, men också ej sällan föranleda många besvärligheter om de ej kunna lämpa sig efter hvarandra, hvilket alltid fordrar mer eller mindre uppoffring. Vid genomläsandet af de flesta resebeskrifningar skulle man nästan tro att man på resor endast möter nöjen och förströelser, man går förbi berättelsen om ledsamheter och besvärligheter, emedan dessa hvarken äro roliga att minnas eller berätta, och sålunda blir mången

resande mer eller mindre narrad, och finner ej hvad inbillningen målade, och den, som reser endast för att roa sig, skall erfara, att nöjet är här som allestädes samma nyckfulla gudinna, som flyr den som söker henne, men ofta uppsöker den som ej söker henne. Emellertid kan den, som reser med uppmärksamhet och reflexion, ej gerna ha ledsamt, nöjet att komma hem är stort och minnena efter resan rätt behagliga. Man har vant sig vid tolerance med andra menniskor, sett många nya förhållanden och lärt sig att ej förbluffas af någonting. Det är bildningen som man vinner genom resor, och den köpes sällan för dyrt. För öfrigt bör man akta sig för all illusion, och ej tro att man i det eljest behagliga södra Frankrike finner realiserade Fouqués eller Thümmels målningar. Man finner der ingen Margot eller Malquerita — de tillhöra digtens verld, och vår verld den är mycket mera prosaisk och full af mödor och besvär, der man sparsamt finner en och annan blomma bland tistlarna. Öfverallt — i alla länder har naturen förlagt olägenheter och förmåner om hvarandra, och paradiset ligger hvarken i Palestina eller i Kälkestad. Sällheten, den dyrbara Guds gåfvan, hvar finnes den? Utan tvifvel, som fru Lenngren sagt, kan den endast finnas

"i dina känslor och inom ditt bröst",

och gudskelof detta gör den tillgänglig för så väl den fattige som den rike, och gör den oberoende af yttre förhållanden.

Ett raffinement i publicistisk väg, som jag ej sett annorstädes än här, är en kärra, som drages af en karl kring staden, och på denna kärra är fästad en stor oval machin eller skåp som en täckt vagnskorg, och utanpå denna finnas uppklistade alla slags annoncer och af alla slags färgor, med stora bokstäfver. Jag har ofta stadnat och läst på detta vandrande annonce-blad. Likaså finnes här en Panorama på hjul som liknar en Diligence. Man har till och med en likörkammare på hjul. Allt detta hörer tillsammans med det i södern brukliga gatlifvet, som måtte ha ett eget behag då man blir vand dervid och der hela gatans befolkning lefver en famille.

Den 25 Augusti, en bland de många klara och vackra dagarna som vi haft i sednare hälften af denna månad, voro vi bjudna till middag af vårt värdfolk till deras

landtställe eller maisonette som ligger 1 lieu utanför Montpellier. Vi åkte dit ut med vår värds bäst och trilla, 3 karlar och 2 fruntimmer; oaktadt denna last, sprang den lilla hästen, ej mycket större än en fölunge, rätt raskt efter den ypperliga chausséen. Vi medförde matkorgar, buteljer och 2 hundar. Stället bestod af tvenne små stenhus, omgifne af vinplantager, olivträd och småskog. Måltiden började med sallat och rödbetor, indränkta i olja, ättika, salt och peppar, hvartill åts bröd. Andra rätten var stufvade ankor och derpå åts kalla stekta dufvor. Vi drucko flitigt af ett starkt och godt vin, växt på stället, äfvensom deserten, nyss plockad, och som bestod af färska fikon, mandlar och drufvor. Slutligen dracks kaffe med conjak, så att vi foro rätt muntra hem på aftonen. Allt var märkvärdigt för sin i alla afseenden stora olikhet med Sverige. Jordmånen bestod af kalk och kalkstenar, var mycket fruktbar men torr. Landskapet med sin småskog, hvarur de många hvita landthusen stucko upp, såg rätt täckt ut, men Sveriges gröna fält och ängar saknades alldeles; betesfälten pryddes blott af torra och dammiga tistlar. Roligt var det att få gå i vinbergen och sjelf plocka och äta drufvor, och än roligare att se hur vid afresan hästen drack sitt vin och vatten och åt socker. Det var sådan brist på vatten uppe i vinbergen, att vi förde det med oss från staden i en kruka. Flerstädes voro fruktträd planterade, och det allmännaste vilda träd som här förekom var den ständigt gröna eken, mycket mindre till växt blad och ollon, än vår ek. På flere ställen plöjdes för att så korn, och åkern liknade vårt träde, men öfverhufvud synes åkerbruket här skötas lika vårdslöst som allt annat, och södern ligger under mot norden så väl i industrielt som intellectuelt afseende. Ju mera naturen gör för menniskan, desto mindre vill hon göra sjelf, hon blir bortklemmad, och liknar dessa rika mäns barn som få allting utan att anstränga sig derför.

En af mina bekanta, bosatt i Lyon, och som låg i beröring med folket, sade mig att det blir mera svårt att vara egendomsherre, emedan den arbetande klassen ej vill arbeta åt andra, utan endast åt sig sjelf, eller ock ha så stor aflöning, att egendomen ej ger något öfverskott. Det är ett märkvärdigt fenomen, och som ej endast tillhör södra Frankrike. Det är början till proletärernas emancipation i verkligheten. Den som med

uppmärksamhet läser folkets historia (icke kasternas) ser hur forntidens tunga slafveri, då slafven var egendom, och ej hade hvarken menskliga eller borgerliga rättigheter, genom kristendomen mildrades så att den förtryckte slafven blef proletär, och fick menskliga, ehuru ej fullt borgerliga rättigheter, fick personlig frihet, ehuru ej full rätt till egendom. Nu har man i enlighet med kristendomens läror sökt på fredlig väg införa hvad franska revolutionen på våldsam väg ville realisera, nemligen frihet och jemlikhet. Det är en ytterligare utveckling af Kristi lära om alla menniskors likhet, men huru misslyckade försöken äro i theoretisk väg, derom öfvertyga oss communismen och socialismen. Målet dit historien syftar, det se vi, men ej hvilken väg som skall leda oss dit. Franska revolutionen, ursprungeligen väl tänkt och menad, föll i dåliga händer. Samma lättsinniga nation, som bestod af frihets-apostlar, lät bruka sig till despotismens verktyg, och Napoleon hämmade civilisationens framsteg kanske för ett helt sekel. Han föll på sitt eget verk och Rousseau yttrar om Fransmännen: Ils sont tout feu pour entreprendre, et ne savent rien finir ni rien entretenir. Vännerna af det gamla, som icke tro på ett menskligheteus framskridande, uppleta alla gamla murkna pelare för att stöda sin murkna byggnad. Då hvarken aristokrati eller hierarki förslå, så försöker man med byråkrati, och den är ingalunda mildare än de andra förtryckets verktyg. Hur mången bederlig och rättänkande embetsman har ej suckande drömt om fokets fri- och rättigheter, och erfarit hvad som står i visan:

"Frihetens vän i bojor ligger,
Träldomens vän får blåa band".

Lyckligtvis hålles dock ödets vågskål af en högre hand.

Den 28 Augusti blåste en frisk vind, som medförde en angenäm svalka efter några dagars sträng solhetta. Himmelen öfverdrog sig med moln, och förledna natten hade det fallit regn i bergen. Den svenska kroppen känner sig starkare och muntrare, aptiten blir bättre; men starka hvirflar af damm spela i luften och plåga ögonen, samt öfverdraga allt i rummet med kalkstoft. Med fönsterna har man i detta varma klimat mycket bestyr. Allt efter omständigheterna begagnar man tun-

na gardiner, glas eller brädluckor, hvilka senare mest stå half- eller belslutna och bidraga mycket till svalkan, hälst de sitta utanför och regleras efter solen. Värst af allt är att man ej kan få kallt friskt vatten. Det man erhåller är ljumt, men blir dock njutbart då det blandas med vin. Slutet af allt är dock att man medför vanor från fäderneslandet, dem man saknar och svårligen kan undvara, och hvilka knapt ersättas af de nya njutningar man i ett främmande land erhåller. Det hörer till naturens visa styrelse, ty annars skulle norden bli obebodd. Jag påminner mig att Johanna Schopenhauer omtalar en Svenska, som var gift och bosatt i dessa trakter och beklagade sig att här ej fanns hennes hemlands sköna potatis, utan endast pomeranser och citroner. Nu äro likväl nordens både potatis och öl här införda, dock måste jag medge att ingendera ha den smak som i Sverige.

Hvad myntet angår, så får man här hos växlare 11 francs för en svensk dukat, men i handel får man 12 francs för densamma. En gång erhöll jag en liten svensk tolfskilling af silfver med Carl Johans prägel, som förirrat sig bland halffranksstyckena, med hvilka han ansågs jemngod. Italienska och Sardiniska, silfvermynt ser man ofta, och man rättar sig mer efter storleken än prägeln.

Efter något mer än en månads vistande i Montpellier skedde afresan derifrån den 31 Augusti på jernvägen till Nismes. Det var ej utan rörelse jag lemnade denna stad, der jag haft en lugn trefnad och begynt göra en hop bekantskaper. Mitt beskedliga värdfolk stod i dörren och önskade mig en lycklig resa till hem och anhöriga; lilla Pierre Maurice följde oss till jernbanan och bar våra saker. — Jag blef våt i ögonen, då han sade sitt afsked, och jag klappade honom på axeln och önskade honom allt godt. Han hade på morgon bedt att om vi återkomma till Montpellier få bli vår uppassare. De många afskedena på en längre resa gripa djupt in i själen och föda ett ljuft svårmod.

I Nismes vandrades hela den återstående dagen kring Amfitheatern som jag aldrig kunde bli mätt på att betrakta, och som försänkte mig i de underligaste, men behagligaste drömmar. Af allt hvad jag sett på resan af menniskoverk räknar jag den för numro ett, och Domen i Köln för numro två.

Måndagen den 1 September var en bemärkelsedag, ty jag skiljdes då vid min reskamrat och landsman, som i 3 månader oupphörligt varit vid min sida. Sedan vi spisat vår sista middag tillsammans på Hôtel du Nord, tog jag vägen norr ut åt Lyon, och han for söder ut åt Marseille och Italien. Jag följde honom till jernbanan och gjorde afskedet så kort som möjligt för att spara de djupa rörelser som naturligtvis skulle inställa sig. Här känner man hvad ett gemensamt språk, ett gemensamt fädernesland betyda.

Som förströelse spatserade jag åt Esplanaden, hvars lummiga trän gåfvo en angenäm svalka, och hvars lif och rörelse afledde sorgliga betraktelser. Här såg jag en uppklistrad annonce, som jag vill uppteckna, emedan den kanske kan ge ett åskådligt begrepp om egendomspriser m. m. här i orten. Den utböd till salu: "Un petit Domaine en Grezan terroir de Nîmes dit le Mas de la Damatte ou de Vigouroux avec Batiment, Jardin, Puits, Allées et près de trois hectares et demi de Vigne, Oliviers et Murieres, mise a prix: huit mille francs."

Nismes är en stor och vacker stad. Den har liksom Montpellier omkring 40,000 invånare, sköna promenader och, utom de antika byggnaderna, flera moderna af en utmärkt architectur, såsom Palais de justice, cathredaln och theatern. Den senare begagnades nu, men jag hade hört representationerna förmycket omtalas för att vilja gå dit. Min reskamrat var dock der, och berättade att han aldrig hört maken till väsen och skrål. Publiken skrek, hvisslade, gol och grymtade, några i blouse utkastades och knapt fanns 50 fruntimmer bland spektatörerna. Musiken tystnade flere gånger och Theaterdirektören kom fram för att fråga hvad det agtningsvärda publicum ville, men fick ej ljud, utan oväsendet fortfor — — Vive la liberté. Hvad måste icke en sådan folkmassa vara då den blir upprörd af politiska eller religiösa idéer? En nordbo har svårt att göra sig begrepp om detta kokande blod.

Att hålla reda på tiden är svårt för en nordbo i södra Frankrikes städer. Man har inga tornur, och de många klämtningarna ge icke tillkänna antalet på de förflutna timmarna. Nattens mörker kommer helt tvärt klockan half 8.

Den 2 Sept. skedde afresa med diligence från Nismes till Lyon som gick på 26 timmar, och är en väg

af 24 svenska mil. Resan var behagligare än på Rhônes ångfartyg, och jag hade det bästa tillfälle att se hela den passerade trakten, emedan dagen var klar och vacker och jag hade min plats på banquetten. Solhettan var dock något stark, och nattkylan ganska känbar. Landskapet var fullt af brytningar, bergen som följde Rhône kala, men slätterna och långsluttningarna mycket fruktbara. Vi passerade den långa och märkvärdiga Pont St. Esprit öfver Rhône, och hade der en postillon som var full och körde som en ursinnig. Jag trodde hvart ögonblick att han skulle stöta emot stenpelarne på den smala bron. I Vienne såg jag den märkvärdiga Cathedralen i skön göthisk stil på en höjd, samt det från Romarnes tid bibehållna plan de l'aigille som är en pyramid hvilande på 4 i fyrkant stående arkader och hvars historia och bestämmelse äro okända. Vid Vienne börjar vägen bli ganska backig, men består af en god chaussé. Utsigterna äro vackra och den angenäma violetta eller rosenfärgen på bergen i lointainen var rätt angenäm.

Från Lyon gicks på ångfartyget Hirondelle uppför Saone tilll Chalons på 11 timmar. Floden är närmare Lyon alldeles förtjusande med sina starka brytningar af bergen och deras rika lummiga grönska samt många vackra landsträckor, der Lyonsborna utvecklat allt sitt konst- och skönhetssinne. Men också har naturen gjort mycket. Bergen äro så höga att det drog länge ut innan den uppgående solen hann till oss ner på den djupt belägna floden. På halfva vägen ligger Macon, Lamartines födelsestad. Morgonen var vacker, men frampå förmiddagen insveptes vi i en rigtig svensk November-dimma, som dock snart försvann och lemnade fri utsigt. Längre åt norr blir trakten mera slät och mindre vacker, man ser mycken vinodling, men oliverna äro slut. Till Chalons anlände vi kl. 4 e. m., ett stort sällskap, ty ångbåten var nästan full, emedan den tar passagerarne från Lyon till Paris. Chalons har en stor vacker flodbrygga af sten, men är i öfrigt temligen obetydlig. Vid debarkeringen trodde jag att kyprarne skulle komma ihop och slåss om min ringa person. Alla ansågo mig som god pris. Jag log för mig sjelf, emedan jag väl visste huru ringa eröfringen var. Efter dinéen gjorde jag en vandring genom staden och såg en obelisk upprest på en offentlig plats. Jag gick rundt omkring densam-

ma för att få se någon inscription som förkunnade anledningen till dess uppresande, men förgäfves. Då tänkte jag att som man så ofta upprest obelisker för småsaker, var det väl ock skäl att man uppreste någongång en obelisk för ingenting — och gudvet om tanken just var så dum!!! Emellertid var den fullklistrad med annoncer och således ej utan all nytta, samt bevisande vår tids materialism. Om den ej vittnade om ärorika bragder, så vittnade den åtminstone om försäljningen af svafvelstickor. Lyon har rest ett monument åt en gesäll — det låter befängdt, men jag gillar det i alla afseenden, ty denne gesäll var Jacquard, och hans uppfinning skall lefva när Napoleons bragder blifvit glömda, eller åtminstone skall, då en gång civilisationen hunnit längre fram, Jacquard värderas då Napoleon föraktas. På ångfartyget kom jag i samspråk med en gammal decorerad Militär, som gjort fälttåget i Ryssland och var nu bosatt i Macon. Han hade sin gumma med sig och var rätt stark i politiken. Resan öfver Beşançon åt Mulhau-en gick på diligence genom en trakt som blef mer och mer bergig och skogig. Jag hade till sällskap i interieuren fyra vinhandlare, muntra och artiga gossar, som disputerade om Napoleon, pratade om vinskörden och sjöngo bitar ur Lucie, till och med Marseillaisen. I Montbeillard hade vi en munter table d'hôte vid ljus, deri tvenne präster deltogo. Från Mulhausen gicks på jernbanan öfver Strassburg till Heidelberg, dit jag ankom den 6 September på qvällen, efter att hafva genomflugit det vackra oah trefliga Elsas och Baden, som synas förena nordens och söderns behag. Man får åter frisk luft, kallt rent vatten, gröna ängar och skogbeväxta berg, samt derjemte en mild himmel och stor frugtbarhet — — och folket, folket med sin tyska treuherzigkeit.

I Strassburg, der jag bodde i Hôtel de l'Europe, hade jag midt för mina fönster Guttenbergs monument, der han står med en pappersrulle i handen, hvarpå läses "et la lumiere fut". Kort efter passerade jag förbi Desaix monument på en ö i Rhen, och grublade sedan länge på frihetens och despotismens verktyg. Det var ecksså i sin ordning att Desaix monument vaktades af en knekt, då Guttenbergs omgafs af fredliga och idoga medborgare. I Strassburgs högtidliga Dom gjorde jag min gudstjenst. Dessa hvalfbågar predika bättre än

mången prest. Det är ett underligt mystiskt ljus, som intränger genom dessa ofantliga glasmålningar, ett imposant ljud, då klockorne i Domen slå eller spela 12. Torn och kyrka likna ett af tackjern gjutet filigramsarbete. Från Heidelberg till Zwickau restes med Eilvagen. Trakten började bli allt mer och mer af en nordisk natur. Mellan Heidelberg och Würtzberg hade jag fått i vagnen till sällskap 2:ne älskande, som omöjligt kunde vara gifta, ty dertill var kurtisen för stark. En tredje person spelar en dålig rôl i dylikt sällskap. Jag var mera generad än de, och ämnade gå in i en annan afdelning af vagnen. Jag vet intet svårare än då sängkammarsederna införas i societeten. I Zwickau kom jag i sällskap med en Ryss. Vi passerade natten tillsammans i ett rum, emedan hôtelet var fullt, och ehuru mycken fördom jag hyser för alla, som heta på skoj och voff, må jag tillstå att det var en treflig karl, och som han var föga bevandrad i tyskan, talade vi fransyskan, hvilket han prononcerade väl, utan att ta ärter i näsborrorna. Närmare Berlin, dit jag från Zwickau for på jernbanan, mötte jag hafreåkrar, tallskog, sandbedar, ljung, stora potatisfält och ofantliga slätter. Här blir himmelen tjock och grå, vinet svart och dyrt. I Berlin upptäcker man misslyckade krystningar för att efterapa ett sydländskt lif.

Redan vid jernbanorna märker man hur allt går punktligt till i Preussen, tvärt emot hvad man ser i Frankrike. I det förra landet uträttar byråkratien detsamma som folkopinionen i det senare, men som hela Europas sträfvande är demokratiskt, kunna hvarken knutpiskan eller korporalskäppen i längden bibehålla sig, och enfaldiga styrelser tro att konstitution och revolution är detsamma. Vid vaktparaden hörde jag på fältmusiken och såg en med förgyllningar, ordnar och tuppfjädrar utstyrd militär inom en cirkel af den dumma gapande massan, och i allmänhet torde man kunna säga, att ju högre militärn anses i ett land, desto lägre står folkmassan. Trakten kring slottet ser verkligt Atheniensisk ut med sina vackra palatser, pelare, arcader, statuer, basreliefs m. m. Promenaden i Lindenstrasse är rätt skön. Här såg jag i Hôtel du Nord ett stort fönster med modern glasmålning, utomordentligt vacker. Här giek jag öfver Lange brücke, som är tem-

ligen kort, och der Churfursten Fredrik Wilhelm står och gör sig grön — d. v. s. hans statue ergar.

Berlin är ett dyrt ställe att lefva på, emedan trakten ar mager och utlagorna stora, dock är staden prägtig, men man spårar nästan i allt att denna pragt är genom konst framtvingad. Grekisk konst, begrafven i dimmor och snö, är en besatt kontrast, men väl icke värre än att se damer i gas vid 30 graders köld. — Det är ett ända till förtviflan stärkt skönhetssinne.

Ändtligen bestiger jag för sista gången på denna resa en jernbana, för att gå från Berlin till Stettin, dock med det säkra hopp, och den säkra föresats, att ännu en gång begagna detta roliga sätt att färdas. I den vagnskorgen, jag nu besteg, var plats för 50 personer och den var ändå nästan fullbesatt. Jag har alltid begagnat tredje vagnklassen, emedan man der har friaste utsigten, hvarföre den ock är upptagen af mycket bättre folk, äfven fruntimmer, har ett lindrigt pris, godt utrymme och lemnar full frihet att byta platser. Väl har man bara trädbänken, men detta hjelpes, om man medför en dyna eller öfverrock att sitta på. Den är i öfrigt täckt och med fönster, så att den kan göras både varm och dragfri. Mången sofver der under farten ganska lungt. Den stannar minst hvar halftimma i 3 à 4 minuter, då passagerare ombytas vid stationerna, och man kan då erhålla öl, kaffe, smörgåsar, frugt m. m., som flitigt utbjudas. Ibland kan man väl få till sidokamrat en gesäll, men det är ej utan intresse att äfven språka med denne, som ofta har både mycken erfarenhet och godt omdöme. Det är i Sverige en dum fåfänga att ej vilja umgås med den lägre samhällsklassen, som sannerligen ej är den minst aktningsvärda. Umgänget mellan de olika folkklasserna förädlar den lägre, och gör den högre mera tolerant och fördomsfri. Hvarföre har man fått bildning, om ej för att bibringa den åt sina medmenniskor? Hvarför söker man bildning om ej för att bli human?

Det bästa begrepp om en stads storlek får man af invånarnes antal. Stettin har 35,000. En promenad efter gatorna ned till hamnen visar välbyggda stenhus, lif, rörelse och skeppsfart. Jag var ute nog tidigt på morgonen och såg i fönstren fromma tyska fysiognomier i nattmössor. Gud välsigne de beskedliga tyskarna med all sin trefsamhet och förnöjsamhet. Jag känner mig

så lugn bland dem, särdeles efter en Seidel Bier. Nordiskt klimat och nordisk mat ha redan gett magen mera energi. Himlen är mulen, det droppregnar och gatorna äro smutsiga. Det är just som detta svala imbad skulle svalka väl efter Montpelliers damm och solhetta. Här tog jag åter den första supen, som tycktes ha en viss affinitet till Östersjödimmorna. Från Stettin afreste jag d. 12 Sept. till Köpenhamn på danska ångfartyget Geiser, som var väl inrättadt med kajutor och bäddar, ganska stort och rymligt och med en machin af 160 hästars kraft. Öfverfarten sker på 18 timmar. Trakten mellan Stettin och Svinemunde är sumpig och synes ej vara mycket fertil. En egendom utböds till salu i Stetiner tidningen för 23,000 thaler bestående af 1200 morgen god jord med solida byggnader, bränneri och inventarier. Det är mycket bättre köp än i det magra Dalarne.

Natten i Öresund var stormig, och motvinden gjorde att vi kl. 7 på morgonen, då vi bort vara i Köpenhamn, ännu ej hunnit längre än midt för Falsterbo; himlen var mjölig och någon sol ej att tänka på. Jag roade mig med att räkna seglarne i sundet och såg 50 stycken på en gång, jemte Selands och Sveriges kuster. Falsterbo kyrka och Fyrbåk stucko upp liksom ur en skogsdunge, och midtemot lyste Selands Kritkust. Vinden var nordlig och dref alltså alla seglare in åt sundet och Östersjön. Vi som gingo åt norr mötte alla, och klockan 8 på föremiddagen kunde jag redan räkna 90 seglare på en gång. På ångbåten befunno sig flere Norrmän, bland andra en Grosshanlar Hæftig som kom från Carlsbad och Töplitz den han begagnat för sin gikt. Han for dit med kryckor och hem utan. Han berättade att han der varit i sällskap med Baron Berzelius och Mamsell Emelie Högqvist bland svenska notabiliteter.

I Köpenhamn vandrade jag några timmar efter gatorna, mötte granna damer som voro ute "att förlusta sin lilla förnöjsamhet" och besökte Rosenborgs slottsträgård der jag i somras haft så många trefliga stunder. Köpenhamn är en skön stad som väl tål jemförelsen med söderns städer. Till Malmö ankom jag kl. 5 eftermiddagen den 13 Sept. jemt 11 dygn efter afresan från Nismes i södra Frankrike. Hvad är att säga om Malmö? Den har en hamn ett utkast till Esplanade, en Diligence samt en skräddare C. Ågren som skrifver sig "Tailleur de Paris" — bleknande minnen från södern.

Då man gjort en lång och hastig resa, är det likasom begreppet om tid och rum blifvit förvilladt, man vill knapt tro att man varit så vida omkring och alltsammans förefaller som en dröm. Men kroppen har blifvit tunnare och kassan lättare, och det är ingen dröm; man tröstar sig med att om mycket penningar gått upp med röken ur ångmachinerna till lands och vatten, så hafva också både kropp och själ deraf haft nytta och nöje. Mens sana in corpore sano köpes aldrig för dyrt. Lycklig den som kan söka dem på landsvägarna i stället för på apotheken!

Hemresan genom Sverige visade landet i höstdrägt med djupa smutsiga vägar, töknig himmel, regndusk, kyla, gula björkar — det var icke Montpelliers himmel. I de små städerna voro höstmarknader med bondhustrur som ledde kor i bastrep och gingo i smutsen till knät — bönder som buro lefvande grisar i säck på ryggen och raglade af bränvin. Som variation i taflan såg man "guds ord från landet", en mager och luggsliten Comminister som farit in till stan att köpa krukkärl åt mor — en herre i stubbig blå råck med länets knappar och mycket spänstig i alla rörelser, utan tvifvel stadsfiscalen. En tysk spelar positiv och det är bal i köpingen, der borgmästaren visar sig vördnadsbjudande med Vasa-Orden; en och annan petit maitre slinker fram, väl ej med skägg på läppen som i Frankrike, men i öfrigt ren och fin under näsan. Hvilken tafla i sin totalitet!

Jag hvilade något öfver i Skåne och besökte min vän Doctor Wieselgren i Vesterstad, en bland dessa originella menniskor som man ej förblandar med hopen, hvars excentrisiteter skaffat honom både vänner och fiender, hvars sällskap alltid är intressant och lärorikt som har förmåga att sprida värma och mouvemang bland sin omgifning, och som hade nog respekt med sig att tournera den tillämnade förföljelsen i en — Doctorshatt.

I Westergötland hvilade jag likaledes öfver hos en gammal vän Kapten Kyhlberg på Sätenäs, en af ortens kunnigaste jordbrukare och agtningsvärdaste patrioter, ordförande i hushållningssällskapet, samt liberal och folkvän som icke just skaffat honom till vänner "herrar Murkelkrona et consorter". — Lyckligtvis har han afsked och kan ej en gång suspenderas och nog oberoende för att ej kunna köpas. Skaraborgs läns Hushållningssällskap har tagit en egen betydelsefull ställning och bildar en

sorts Landtständer oberoende af länsstyrelsen, med hvilken det stundom står i opposition. Dess stadgar stadfästade af Konungen 1840 gifva sällskapet rättighet att befatta sig med "allt hvad som kan bidraga till ett ökadt ekonomiskt välstånd inom länet." Sällskapet ställde sig i spetsen för opinions-yttringen för det nya representationsförslaget hvarigenom det tog en politisk tendens. Efter Boktryckerikonstens, Tryckfrihetens och Tidningslitteraturens utveckling har en sådan massa af upplysning strömmat ner i de lägre klasserna, att alla dynastiska, aristokratiska, hierarkiska och byråkratiska intressen få ge vika för det demokratiska elementet i samhällena, och man börjar mer och mer inse sanningen af det påstående, som Ancillon *) (en absolut monarks minister) yttrat, att regeringarnes hufvudändamål är att uppfostra folken till att styra sig sjelfva. Det är början till duglighetens aristokrati och folkklassernas amalgamering hvarpå Amerika gett oss en föresyn, det är en praktisk utveckling af läran om "arbetets ära", och farväl sen med höga herrar, lättjans löntagare, adlig blod och annan strunt från fordna tider, som endast har att skryta af sin ålderdom utan att besinna att detta är närmandet till död och förruttnelse, ty ingenting står stilla i denna verlden.

*) En obemärkt landtprest, den kungen i Preusen träffade på en resa, och efter ett samtal fann äga sådana egenskaper, att han befordrades ända till Stats-Minister.